

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LUDVIG BØGESKOV

TRE GENNEMBRUDSMÆND

OVE GRØNBORG

THOMAS NIELSEN

NIELS CHRISTIAN JØRGENSEN

SKILDRINGER FRA MENIGHEDSLIVET

I VENDSYSSEL

III

ODENSE

MILO'SKE BOGHANDELS FORLAG

1905

MILO'SKE BOGTRYKKERI

INDLEDNING.

Blandt de Mænd, der ved deres Liv og Gerning fik en ikke ganske ringe Indflydelse, da det grundtvigske Aandsliv i Begyndelsen af Tredserne holdt sit Indtog i Vendsyssel, er der særlig Grund til at dvæle ved de tre Lærere, som jeg har søgt at tegne et Billede af i denne Bog.

Thi, som meddelt i første Hefte af »Skildringer af Menighedslivet i Vendsyssel«, var Skov-Kirsten Banebryderen, men som de, der, aandelig talt, først rakte hende Haand og tog Tag med i Arbejdet for Livets Udbredelse, Vækst og Trivsel, fortjener Navnene: Ove Grønberg, Thomas Nielsen og Niels Christian Jørgensen at mindes; og det ikke alene fordi de staar som Gennembrudsmænd paa Skolens Omraade, som de øvede en saare betydningsfuld og indgribende Gerning ved, idet de brød Bane for Aandslivet, da de afskaffede Ramseriet og indførte den mundtlige Meddelelse og paa anden Maade brød med gammelt Dødbideri; men ogsaa ved den Missionsgerning de optog i og uden for deres Hjem, der for de tre Mænds Vedkommende faldt paa højst forskellig Maade.

For nægtes kan det ikke, at da de Præster kom, der tog det store Tag i Aandslivets Gerning, var der gjort et stort Forarbejde af Bondepigen Skov-Kirsten og ovennævnte Lærere.

Ove Grønborg var vistnok langt den betydeligste Personlighed af de tre. Hans Kamp for Aandslivet og Friheden i Skolen har sikkert haft indgribende og frugtbringende Betydning baade opad og nedad. Opad blandt Avtoriteterne, nedad mellem Folket.

Hans gæstfri Hjem, der i en Aarrække var et kært Samlingssted for »Vennerne«, virkede paa en Maade, det er vanskelig at paapege Frugterne af; men har desuagtet ikke været til mindre Vel-signelse. Hans kristelige, folkelige og politiske Ordførervirksomhed spores alle Vegne, hvor hans Gerning faldt.

Thomas Nielsens Indflydelse strakte sig over hele Vendsyssel, idet han samlede de opvakte Folk til Møder i sit Hjem, hvorved han blev Stifteren af de store Venne-Sammenkomster, som under skiftende Former paa forskellige Steder er fortsat indtil denne Dag.

Niels Chrisian Jørgensens Liv og Gerning var saa kort, men saa mærkelig og gribende, at hans Navn var paa alle opvakte Folks Læber i vid Omkreds, den sidste Tid han levede og længe efter; ja, da jeg som 17-aarigt ungt Menneske kom til Vendsyssel i 1870, fire Aar efter Jørgensens Død, var hans Oplevelser paa Dødslejet endnu det almindelige Samtaleemne i Venne-

kredsene, og vedblev i mange Aar derefter at være et Emne, man stadig kom tilbage til. Paa mig gjorde Meddelelserne derom et uudsletteligt Indtryk, og de enkelte nulevende gamle, som besøgte Jørgensen i hine Dage, fortæller derom den Dag i Dag med en Bevægelse og Grebethed, der noksom vidner om, hvor dybt det er gaaet ind i deres Liv, hvad de oplevede for over en Menneskealder siden.

Det forekommer mig derfor, at de tre »Gennembrudsmænd«s Minde burde bevares med Taknemlighed af Menigheden, særlig i Vendsyssel, hvor deres Livsgerning øvedes; men ogsaa i det øvrige Land, tror jeg, deres »Ihukommelse« vil være til Velsignelse.

Det er derfor mit Haab, at disse Skildringer maa blive modtaget med samme Velvillie, som de to foregaaende.

OVE GRØNBORG

I.

I den store Bondegaard Grønborg i Thise Sogn — en Fæstegaard til Stamhuset Birkelse — beliggende en Milsvej sydvest for Brønderslev Stationsby, fødtes Ove Larsen, som hans Døbenavn var, den 7de Januar 1815. Navnet Grønborg tilegnede han og Brødrene sig først senere, skønt de fra Børn var kaldte med det efter Hjemmet.

Faderen, Lars Ovesen, med Tilnavnet Grønborg efter Gaarden, var født i Hammelse Møllegaard, Thise Sogn. Han var en »kolerisk« Natur, der med Dygtighed ledede Gaardens Drift, saa han var i Stand til at holde en Besætning paa 6 Heste, 24 Køer og en Del Ungkreaturer. Han havde været med i Syvaarskrigen (1807—14).

Hans Fader igen, Ove Larsen, var født i Horsens ved Nørre-Sundby, og der levede det Sagn i Slægten, at den stammede fra Spanien. Men ellers mente Ove Grønborg, at hans Tipoldefader, som ogsaa hed Ove, var af samme Slægt som den Ove Horsens, der var Stamfader til Slægten Blicher, som omtales i St. St. Blichers Selvbiografi, der jo ogsaa stammede fra Landsbyen Horsens.

Moderen, Johanne Pedersdatter, var en meget begavet Kvinde, livlig og mild, yndefuld og kærlig i hele sin Færd. Gaarden Grønberg var hendes Fødehjem. Hendes Bedstemoder skulde være indvandret fra Norge.

Ifølge Ove Grønbergs egen Opfattelse rullede der saaledes baade nordisk og sydlandsk Blod i hans Aarer, og vist er det, der var meget i hans Natur og Karakter, der kunde pege i Retning af denne Dobbeltthed: Paa den ene Side hans næsten til Haardhed grænsende stærke og ubøjelige Villie og klare Forstand, der gav ham Mod til at gaa den lige Vej, selv om han ene skulde betræde den, og paa den anden Side hans levende, varme Hengivelse og glødende Begejstring for en Sag, der havde grebet hans Hjærte, saa han kunde afvise alle lave Beregninger og snusfornuftige Betæneligheder for dette ene: at følge sit Hjærtes Krav og Trang.

*

*

*

Bedstefaderen, Ove Larsen, der var en religiøs og from Natur, og som henlevede sine sidste Aar i Grønberg, fik ved den Kærlighed, med hvilken han omfattede sin lille Sønesøn og Navne, en Indflydelse paa ham, som aldrig tabtes.

Det gjorde nemlig et uudsletteligt Indtryk paa den lille Ove, naar Bedstefaderen tog ham paa sit Knæ og talte med ham om, hvem der var hans Skaber, Frelser og Genløser, og hvem der var hans Helliggører. Da mærkede Drengen, der

kom Varme og Glød i Bedstefaderens Røst, — hans Øjne fik en egen Glans, og Aasynet blev lyst og mildt. Da forekom det Drengen, han blev henflyttet til skønne ukendte Egne, hvor der var vid Horisont over de solbelyste Vange, og da ønskede han, at han altid maatte leve der.

Ove var den ældste af fem Søskende; han havde to Brødre og to Søstre, der alle overlevede ham.

Som ældste Barn kom han tidlig til at vogte Kreaturer paa de udstrakte Græsgange, der hørte Gaarden til. Dens Jorder grænsede nemlig op til den store Vildmose og det brede Engdrag, der strækker sig langs den mægtige Ryaa i Fortsættelse af Mosen.

Her var milevide Udsigter; men ensomt og øde. Her levede han sit Liv med Dyrene og Fuglene, da han næsten aldrig havde menneskeligt Selskab. Dyrene blev hans Kammerater, de blev til Mennesker for ham. Han hengav sig til fysiognomiske Studier: Der var nu den gamle graa Ko, var det ikke livagtig som saa han gamle Trine oppe i Thise? Kom hun ikke ogsaa rokkende paa samme Maade, trind og tung, og svær, som havde hun kun Sans for, hvad der kunde fylde i Maven; og den grimede Kvie, var det ikke Naboens Pige op ad Dage? Hende med de mange Fregner og den brede Mund. Og der stod Mads Vædder, dum og bred, selvsikker og overmodig, akkurat som den rige Gaardmand N. N., og Tyrekalven, kendte han ikke i ham Niels,

den tykmavede Dreng, der tjente ovre til Peder Kristensens? — — —

Saaledes hele Rækken ud; og de fik Navn efter deres Forbilleder, og han tiltalte dem, som havde han vedkommende Personer for sig. Men naar han saa blev ked af sin Enetale med det umælende Kvæg, ja, saa var der Fuglene og deres Reder i det dybe Mos, som han stadig søgte efter for at glæde sig over Æggene og Ungerne; og de mangfoldige Mosebær bragte ogsaa lidt Afveksling ind i Drengens Tilværelse. Men her ude udvikledes de Ejendommeligheder, man senere sporede i hans Karakter: Det indadvendte, drømmende Tankeliv, og det vidtskuende Syn, der stundom tog en fantastisk høj Flugt.

Skolegangen i Thise Skole var aldeles betydningsløs for ham. Den gamle Skolelærer havde ikke Spor af aandelig Indflydelse paa Børnene, og de faglige Kundskaber indskrænkede sig til en Smule Skrivning og Regning. Der forlyder heller intet om, at Grønborg viste nogen særlig Opvakthed i Skolen. Hans Hu stod ikke til Bogen. Han vilde være Haandværker; men da hans Helbred ikke var godt, mente Faderen, det alligevel var bedst, han gik Bog-Vejen. Faderen mente, at Drengen havde Hoved til det, og hans Vilje var Lov i Hjemmet, den blev sat igennem.

II.

Efter hans Konfirmation kom han i Huset hos en Slægtning, Lærer Sørensen i Vraa, for at

forberede sig til Optagelse paa et Seminarium. Her blev hans Sans for aandelige Sysler snart vakt.

I Aaret 1835 blev han Elev paa Snedsted Seminarium, og mødtes da for første Gang med det Aandsliv, der snart tog hans Hjærte saadan fangen, at det blev hans Sjæls dybeste Attraa at leve sit Liv i Troskab mod dette, saa intet i Verden skulde med hans Bevidsthed rykke ham bort derfra. At føre det Liv ind i Skolen og befrugte Barnehjærtet med dette, saadan at Børnene, naar den Tid en Gang kom, de var voksede fra »Børnekaar« og skulde forlade Skolen, der da maatte være tændt en Glød paa Bunden af deres Sjæl, som, hvordan end deres Liv maatte rinde ud, dog aldrig helt skulde slukkes, i Samklang med det gamle Ord, at, »hvad der først kommer i Karret, vil det altid vedblive at smage af«.

Det var ikke den daværende Forstander paa Snedsted, G. P. Brammer, der førte ham i Forhold til det gryende Aandsliv i Danmark, nej langt fra! Men blandt Lærerne fandtes den senere saa bekendte Præst, Algreen. Skønt han var en Del ældre end Grønborg udviklede der sig dog snart et inderligt Venskabsforhold imellem dem.

Algreens djærve Personlighed var i høj Grad tiltalende for Grønborg, og den aandelige Kraft, hvormed det glødende og stærkt personlige Vidnesbyrd blev baaret frem, han til Tider aflagde

for Seminaristerne, greb ham som aldrig før, og ingensinde havde han anet, at et Ord kunde gribe paa den Maade. Det var jo, som hver Nerve spændtes, og ukendte Følelser gennemrislede hans Hjærte.

Det bød sig derfor ogsaa af sig selv, at han efter et slikt Møde jævnlig søgte Algreen op for at tale videre med ham om det, der havde sat hans indre Liv i en saa stærk Bevægelse. Naar de da sad fordybede i Livets store Spørgsmaal, og det aandelige Fællesskab førte dem i et inderligt Forhold til hinanden, da kunde det falde Algreen unaturligt med Grønborgs underordnede Elevstade, og han sagde da stundom til ham: »Vi er Aandsfrænder og gode Kammerater, ja mer end dette, vi er Venner, lad os være Dus;« men det vilde Grønborg ikke. »For,« sagde han, »hvem ved, hvad De ender med at blive? Maaske Biskop! Og da kunde det jo ske, naar jeg en Gang bliver Lærer, at De kunde komme paa Visitats i min Skole, og det vilde jo dog være en farlig Redelighed, om Skolelæreren sagde Du til Biskoppen; thi er vi først Dus, maa De endelig ikke tro, jeg indlader mig paa at sige De, selv om De ogsaa blev min Biskop.« —

Naa, Dus blev de alligevel, og da Algreen ikke nogensinde blev højærværdig, gik det ogsaa helt godt.

Blandt Kammeraterne var, den ligeledes senere bekendte Højskoleforstander Kristen Kold; men om der udviklede sig noget inderligere Venskabs-

forhold mellem dem, er mig ubekendt. De har i hvert Fald ikke vekslet Breve med hinanden.

*

*

*

Efter to Aars Forløb demitteredes Grønborg fra Seminariet med Karakter »meget duelig« og et godt Vidnesbyrd fra Forstanderen. — Han fik nu en Plads som Huslærer paa Klitgaard i Nørholm Sogn paa Himmerland.

I det Par Aar, han opholdt sig paa Klitgaard, traf han flere Gange sammen med den bekendte Præst og Historiker — Grundtvigs Ven som ikke mange — Ludvig Kr. Møller, og disse Møder fik Betydning for hans aandelige Udvikling. Han havde jo nu virkelig Grund under sine Fødder, var begyndt paa Udøvelsen af den Gerning, han troede sig kaldet til; men saa stod han ogsaa samtidig over for de mange Skær og Bomme, som Livet byder paa. Her kom Ludvig Kr. Møller ham til Hjælp, styrkede hans Mod og fæstnede hans Tro paa Skolen i Livets Tjeneste.

I Aaret 1839 fik Grønborg Plads som Hjælpe-lærer hos den gamle Lærer Ditz i Vester-Brønderslev, og efter to Aars Forløb blev han kaldet til Lærer og Kirkesanger efter denne.

Han fik nu egen Husholdning, og til at styre denne fæstede han en ung vennesæl Pige, Johanne Jensdatter, Fæstegaardmand Jens Kristensens Datter fra Thise, som efter at have været Husholderske for ham i to Aar blev hans Hustru.

Det blev et lykkeligt Ægteskab. Den blide og milde Hustru udfyldte paa en god Maade Samlivet med den djærve Mand med den stærke og faste Vilje.

III.

Grønborg stod nu i en selvstændig Gerning, og han søgte daglig at praktisere sit ny og fri Syn paa Skolegerningen, saa vidt Forholdene tillod det. Men det var ikke saa lige en Sag og slet ikke at løbe til. Der var gammel indgroet Opfattelse og mange taabelige Fordomme at overvinde, saavel hos Beboerne som Avtoriteterne. Men hans stærke Vilje og dybe Kærlighed til Sagen var Kræfter, som lidt efter lidt banede sig Vej trods alle Hindringer, saa efterhaanden vandt han baade Forældrenes og Avtoriteternes Agtelse og Velvilje.

Den gamle skikkelige Pastor Riber i Jerslev — Brønderslev var nemlig den Gang Anneks til Jerslev — havde ikke Kræfter at stille op mod Grønborgs stærke Personlighed; og Kapellanen, den unge glødende, noget pietistiske Pastor Bøggild følte sig tiltalt af Grønborgs beslægtede Nidkærlighed. Han yndede vel ikke den fri Maade, Grønborg holdt Skole paa; men naar han stod over for de opvakte Børn, der med Liv og Lyst gav Svar paa Spørgsmaalene, han stillede til dem med Udgang fra Lærebog og Bibelhistorie, saa forsonede han sig med, at Grønborg fortalte for Børnene i Stedet for at lade dem lære »Ramse«.

Det forbavsede ogsaa den unge Præst, da han skønnede, at Børnene havde en efter den Tid mærkelig Kendskab til de vigtigste Begivenheder i Danmarkshistorien. Han kunde overhovedet ikke forstaa, at sligt kunde naas gennem Fortælling. Men Grønborg var nu ogsaa en ualmindelig god Fortæller. Han gik saadan op i sit Emne, at han helt forglemte sig selv. Hans svage Bryst taalte ikke, han talte højt; men naar han rigtig kom i Aande, talte han med en saadan Varme og Kraft, at han ikke sjælden spyttede Blod, naar Timen var forbi.

Det var stærke Indtryk, Børnene fik, Indtryk som aldrig kunde udslettes. Da han efter 16 Aars Skolegerning (heri indbefattet hans Rigsdagsvirksomhed) i V.-Brønderslev flyttede til Øland, modtog han flere Breve fra sine tidligere Elever, der noksom bærer Vidne om, at den Sæd, han havde saaet i det bløde Barnehjerte, spirede og satte kraftige Skud.

Et talende Vidnesbyrd i samme Retning, som jeg har fra afdøde Provst Mynsters Datter, der en kort Tid, under et Byggeforetagende i Præstegaarden, gik i Skole til Grønborg, vil jeg anføre i denne Forbindelse, skønt det hører ind under et senere Afsnit i hans Liv, nemlig da han blev Lærer i Serritslev. Efter at have skildret, hvor forbavset hun blev den første Dag i Skolen, da Grønborg, efter at have gennemset de mange Lærebøger, hun førte med sig, erklærede, at dem havde de ingen Brug for i hans Skole, og hvor

lidet tiltalende det hele forekom hende, da den duvnakkede Skikkelse med det stride Haar og de skarpe Ansigtsformer med Skægstubbene paa traadte ind i Skolen med Træsko paa Fødderne, Pibe i Munden og simple Vadmelklæder (hun var jo fra Hjemmet vant til, at der toges alt muligt Hensyn til det pyntelige og nette i »Klæder og Sæder«). — Saa fortsætter hun: »Men da han saa begyndte at fortælle, kom der et forunderligt Liv over ham; jeg syntes, han blev en hel anden, navnlig kunde jeg godt lide at se paa hans Øjne, hvor der var et glimtende og spillende Liv, og stundom kom der et meget lunt og skelmsk Udtryk i dem. Jeg hørte ham særlig gerne fortælle Bibelhistorie; da kunde der være noget blidt og kærligt over ham, som tiltalte et Barn. Jeg mindes ogsaa, at Børnene blev behandlede med megen Mildhed i Skolen, hvorfor de ogsaa var meget frimodige, og jeg, saavel som de, var i det hele rigtig glade ved Grønborg.«

Her maa jeg ogsaa medtage, hvad jeg har mange Vidnesbyrd for, at Grønborg og hans Hustru var begge rigtige Børnevenner. Da de senere selv fik mange Børn, var der ingen Steder, Egnens Børn vilde saa gerne paa Besøg som i Skolen, og derfor var der jævnlig mange Børn samlede. Da blev der sat til Side, hvad der hindrede Børnene i at tumle sig i Frihed, og ikke sjældent legede Grønborg selv med, og da var det aller fornøjeligt; han forstod at lede

Legen saadan, at Vildskaben ikke kom frem. Naar saa Børnene samledes ved Bordet om Maden, sørgede hans milde, venlige Hustru godt for dem, saa man kan forstaa, at Børnene kom glade og taknemlige til deres Hjem fra et saadant Besøg og længtes efter en Gentagelse.

Men at den Mand, som saa godt forstod at tage Børnene ved Haand, ogsaa tog Forældrene ved Hjærte, er jo en given Ting, og at det var for den Kærlighedens Magt, at alle deres Betænkeligheder og Fordomme over for ham og hans Undervisningsmaade maatte falde, kan man forstaa.

*

*

Den store Almenagtelse, han nød, gav sig tilkende, da Valget til den første ordentlige Rigsdagssamling, 1849—52, skulde foregaa; thi da var Grønborg en selvskreven Mand til denne Stilling, endskønt han aldeles ikke følte noget Kald i den Retning. Men han ansaa Valget for at være af indgribende Betydning og turde derfor ikke vægre sig ved at efterkomme Opfordringen til at stille sig, især da han paa det Tidspunkt ikke vidste nogen anden, der bedre end han i nogen Maade havde Forstaaelse af, hvor betydnings- og ansvarsfuld en Gerning, den valgte vilde faa at udrette; men det var hans faste Overbevisning, at den fri Forfatning snart vilde øve sin velsignelsesrige Indflydelse: udvikle og dygtiggøre Folket, saa der allerede inden næste

Rigsdagsvalg ikke vilde være Mangel paa Mænd, der kunde tage Gerningen op efter ham. — Dette Haab blev ikke beskæmmet.

Efter gentagne Opfordringer fra mange ansete Vælgere i Vrejlev-Kredsen (Hjørring Amts 4de) stillede han sig altsaa den 29de November 1849.

Han delte sin Valgtale i fem Hovedpunkter, i hvilke han gjorde Rede for, hvad han særlig vilde lægge sig i Selen for:

1. At lette Adgangen til større Almenoplysning, særlig ønskede han Almueskolevæsenet ordnet paa en mere hensigtsmæssig Maade, som han nærmere udviklede.
2. Større kristelig Oplysning, som han mente maatte kunne naas ved, at Præsterne fik mere Raadighed over deres Tid til Opfyldelse af deres egentlige Kald, ved at blive befriede for de mange verdslige Bestillinger, der for fleres Vedkommende udgjorde over Halvdelen af deres Embedsgerning. I Stedet burde der tillægges dem andet Arbejde, der stod i Forbindelse og Samklang med deres aandelige Kald.
3. Næringsfrihed, da denne giver den enkelte Lejlighed til at øge sin Velstand og udvikler hans Selvstændighedsfølelse.
4. Arbejde henimod, at alle Begunstigelser for enkelte Stænders Vedkommende kan blive hævet.
5. Indførelse af almindelig Valgret.

Hans ordførende Stiller, fhv. Lærer Rasmus

Sørensen, anbefalede ham som en Mand, der havde en fast Overbevisning og god Indsigt, som med Ærlighed og Troskab vilde varetage Bondestandens og det hele Folks Tarv.

IV.

Som Rigsdagsmand kom han ikke til at indtage nogen fremskudt Plads. Han var for ideel i sit Syn og for ejendommelig i hele sin Færd til at kunne slaa igennem hos Flertallet. Det føler han ogsaa straks ved sin Indtræden i Rigsdagen. Det er for ham, som han er kommen ind under Forhold, hvor andre Love gælder, end de, han er vant til at virke under; men desuagtet var han agtet af sine Kolleger, og hans Indflydelse var sikkert større indirekte end direkte. Man kunde altid være sikker paa at træffe ham paa Frihedens og Fremskridtets Side.

Med Lærer Pedersen, der bestyrede hans Skole under hele hans Rigsdagsvirksomhed, og som senere blev hans Svoger, har han ført en meget omfattende Brevveksling, ved hvilken man faar et godt Indblik i hans Stilling til de forskellige Lovforslag. Jeg skal her eksempelvis anføre nogle Brudstykker:

Den ²³/₄ 1850 skriver han: »Vi sidder nu midt i Hartkornsegaliseringen, og jeg er saa gal som en Tysker. Bondemændene her i Salen er saa hjærtensgode mod Herremændene, og Balt. Christensen har i Dag sagt, at han var imod Erstatningen; han vilde dog stemme for den. Det er

Bondevenner, man kan glæde sig ved paa samme Maade, som Gaasen glæder sig ved Rævens hvide Tænder. Jeg gaar nu op i Bondevennernes Klub, og det maaske for sidste Gang, for jeg tror næppe, jeg holder min Arrigskab indenfor Tænderne.«

Den ¹³/₅ fortsætter han: »I Dag har vi haft Loven om ældre Skatter og Skatteligningers Ophævelse til tredie Behandling, og i Morgen kommer Prøvestenen: Hartkornsegaliseringsloven. Jeg stemmer imod den, om end jeg skal staa ene med R. Sørensen. De fleste er blevet bange for russisk Knut, da Aristokraterne og Bondeslugerne begge begyndte at true med Udlandet, hvis vi ikke godvillig vilde sige ja til alt, hvad de ønskede.«

I et senere Brev skriver han: »Bondevennerne har ved Hartkornssagen gjort sig saa fortjent af Bonden, at han vist burde bæere dem med et lille Tillæg i Tittelen, t. Eks. et u i Midten. Grundtvig er al den Ros værd, Du yder ham, og jeg skal nok ved Lejlighed paa en fin Maade underrette ham om, hvad Vendelboerne synes om hans folkelige Danskhed og danske Folkelighed.«

Da han har haft den belejlige Stund, meddeler han: »Jeg har været oppe hos Grundtvig, og han har faaet lidt Underretning om, hvad Du skrev i dit forrige Brev, og Du vil i et Digt i »Danskere« Nr. 20 finde slaaet paa den Streng. Her en Mundsmag:

Jeg nu ser i disse Dage,
 Odin vaagned med en Fart,
 savned Slejpnir, tog tilbage
 Laanet paa en egen Art.

Saa et Føl jeg fik at føde
 med et Gyldenaarsafgrøde.

Nyt vi derfor snart maa høre,
 nyt vel nærmest fra os selv — —

Jeg kan ikke sende Bladet i Dag, men maaske en anden Gang. — — Jeg hører nu, der tænkes paa en Skole i Sjælland, lig Kolds, hvor Schaarup bliver Lærer, og det lader til, at nogle bekendte herovre har Øjet henvendt paa Dig og mig som Lærere ved en Skole i Vendsyssel. Du kan tro, at Vendelboerne begynder at vokse for manges Øjne, og jeg gør jo mit dertil, og mit Sværmeri for Vendelbo-Dialekten hjælper godt til. — I Morgen Aften bliver der afholdt et Møde af en Del Oplysningsmænd, hvoriblandt Grundtvig, Bojsen og Helveg, om at fremme Oplysningen ved Friskoler, og tillige for at samle Bidrag til Kolds Skole. Grundtvig har allerede tegnet sig for 50 Rd. og en Fru Tofte* her i Byen for 100. Jeg lader mig skrive for 5 Rd. Det er lidt smaat ved Siden af de stores Bidrag.«

Den ^{11/12} 1850 skriver han: »Da man nu for Tiden vrøvler en Del om et Lovudkast om Embedsmænds Forpligtelse til at sikre deres Enker en Overlevelserente, saa kan jeg faa Tid til at

* Grundtvigs senere anden Hustru.

tale et Par Ord med Dig, da jeg ikke har videre imod, at Embedsmændene og deres Famlier sulter, mens Manden lever, for at faa noget at leve af, naar han er død. Naar Embedsmændene finder det saa meget herligt, er det da Synd at berøve dem den Smule Fornøjelse. Det strider jo rigtignok imod mine Grundsætninger; men man bør dog en Gang imellem lade dem blive hjemme for ikke at faa dem opslidt. — — Det kan jo ikke andet end glæde alle Frihedens Venner, at Embedsmændene saa villig bøjer Nakken under Aaget.«

Om Lotteriloven skriver han i samme Brev: »Jespersen vil have Klasselotteriet smidt ud; Grundtvig derimod er lige glad, da Spillefuglen nok vil hitte paa Raad til at blive skilt ved Pengene ligefuldt. Han skildrede et herligt Billede af Spilleren, Kollektøren og Finansministeren, disse tre, mente han, var Lotteriets varmeste Venner — for han var det ingenlunde — —

Om vor kære Talsmand og Ven Grundtvig kan jeg sige, at han tit miskendes i Salen; men gøre Nar ad ham vover ingen. Han har Stemningen meget for sig, uagtet man ikke tør vove at følge ham.«

Den ²⁵/₃ 1851 meddeler han: »Du kan tro, det gik hedt til i det hemmelige Møde! Centrum vilde have pirret Ministrene over Ende; men saa kom vore velsignede, eller om Du hellere vil, vægelsindede Bondevenner og tog Ministeriet i Favn. Tsherning sagde, at vi ikke kunde faa

det bedre med Slesvig, og dermed maatte vi være fornøjet. Sikke no'ne Karle! Hvor er Centrum for deres Bestræbelser? Er det ikke deres egen Personlighed? I Gaar begyndte den gamle Tur om igen, idet Grundtvig udtalte sig imod Finanstillæget, for derved, som han sagde, at give Ministeriet et Mistillidsvotum. Han rystede derunder af Arrighed mod Ministeren; men siden Stemmerne skulde afgives, ja saa løb nogle ud, andre stemte ikke, omtrent 50 stemte ja og 5 nej, nemlig Grundtvig, Jens Christensen, Chr. Larsen, Sørensen og Grønborg. At jeg var blandt de faa, var ikke, fordi jeg var saa arrig som mange andre, men fordi jeg ikke kender til at sige ja til det, som Hjærtet og Overbevisningen siger nej til.«

I de fleste Tilfælde var Flertallet af hans Vælgere godt tilfreds med Stillingen, han indtog til de forkellige Lovforslag; men særlig én Gang forekom han dem for ideal og frisindet. Det var, da Spandet i 1851 forelagde sit Lovforslag om Trosfrihed. Da var der mange af dem, han ellers var i god Overensstemmelse med, der frygtede, at hvis dette Lovforslag blev gennemført, vilde Vildfarelsens Aander faa Overtaget i Danmark, og Børnene og de umyndige blive et Bytte for disse; men Grønborg var klartskuende nok til at se, at »Tvang til Tro er Snak i Taaget«, og i den Tid skrev han flere meget udførlige Breve hjem, hvilke Lærer Pedersen skulde læse og forklare for Vælgerne, som han samlede

til Møder i Skolen. At det stundom bar gaaet varmt til i Brønderslev Skole, faar man Indtryk af, naar man læser Grønborgs Brev af ¹⁴/₁ 51: »Jeg ser af dit Brev, at Du er Mand for at staa ene mod Hundreder og forsvare din Post, det er alt, hvad man kan forlange af Dig. At overbevise saa mange er jo umuligt for Dig; men hold kun ved, naar Lejligheden selv tilbyder sig. At Livet skal holde en haard Kamp med Døden, og Sandheden med Løgneren, ved vi jo godt; men at vi skal sejre tilsidst, dersom vi kæmper for Sandheden og Livet, det er jeg vis paa.

De, der har bragt de mange Andragender til Live mod Trosfriheden, har aabenbart benyttet sig af Løgneren for at vildlede Folk stik imod deres egen Interesse; men saa snart det gaar op for Folk, hvilke Usandheder, der er fulgt med Præsterne, vil de tage i Betænkning at tro dem mere — —.«

Loven blev imidlertid ikke vedtaget i den forelagte Skikkelse. Et Udvalg beklippede den paa de Punkter, der gav mest Frihed, og ved at Bondevennerne svigtede i det afgørende Øjeblik og stemte med de reaktionære, gik Udvalgets Indstilling igennem til Grønborgs store Sorg.

Han skriver 31te Januar: »I Gaar blev vi færdige med 2den Behandling af Trosfrihedsloven. Det blev ved Udvalgets Indstilling, saa den nu for Kirkens Vedkommende kan kaldes Trostvangsloven i Stedet for Trosfrihedens. Jeg stemte

imod den, fordi den virker Tvang, en Tvang, vi nu har været fri for i to Aar.

Efter den Lov skal de ud af Kirken, som ikke vil lade deres Børn døbe, eller som lader sig borgerlig vi; men de, som lever i polsk Ægteskab (han nævner eksempelvis en bekendt Godsejer), de er berettigede til at blive i den. — Kønne Love!«

Om Forhandlingen paa Rigsdagen skriver han blandt andet: »Den haardeste Strid stod om Valget mellem Spandets og Udvalgets Forslag; men da viste Bondevennerne sig, som altid i de vigtigste Sager, som nogle Hallunker. Førerne kastede deres Vaaben og bad deres undergivne gaa over til Fjenden, og saa søgte de endda at bevare Skinnet af at staa i Frihedens Tjeneste —.«

»I Gaar kom Clausen med hans Vaas om, at dersom Forældre fik Frihed til at lade deres Børn opdrage i hvilken Tro, de vilde, da vilde Jesuitterne komme og købe Børnene til Opdragelse i deres Tro; og den Tale fandt stor, men stille Bifald hos alle Aandstyrannerne. — — Alle Vaaben er jo gode i Uærlighedens Haand, det maa man dog tilstaa, og at Løgnens Børn er klogere end Sandhedens, det maa man med Skam bekende — —.«

Dagen efter fortsætter han Brevet med følgende Ord: »Du kan tro J. A. Hansen børstede Clausen for hans Snak om Jesuitterne — og Rée holdt det bedste Foredrag, jeg har hørt af ham, imod Tvangsopdragelsen. — Biskoppen (Hr. Mon-

rad) fik ogsaa sin Snak om, at Folkets Sæder havde noget evigt guddommeligt i sig, som man vilde dræbe i sin Vækst ved at indføre Friheden — paataalt.« — Grønberg føjer hertil følgende Bemærkning: »Ja vist er der noget evigt guddommeligt i Folkets Sæder, men det, at alle skal underkaste sig de hellige Skikke, hvad enten de saa spotter eller vanærer dem — den Sæd tror jeg ikke er evig guddommelig, den er ikke af Sandhedens, men af Løgnens Aand —.«

Af disse Brudstykker forekommer det mig, man kan faa et lille Indblik i Grønbergs Rigsdagsvirksomhed. Man faar Indtryk af, at han har forstaaet at hævde den personlige Frihed over for dem, der vilde lægge Aag og Tvang paa Folket, ogsaa naar de optraadte i Sandhedens og Kristendommens Navn, og at hans djærve Optræden ved slige Lejligheder ikke har været uden Betydning, faar man et levende Indtryk af, naar man læser et Brev, Algren senere skriver til ham, nemlig den 7de Februar 1858, da han, Algren, alt mærker den faretruende Bølge rulle frem, der vil bære den reviderede Grundlov i Havn. I Tide søger han at dæmme op for den, og derfor henvender han sig til Grønberg om at træde i Skranken og tage Kampen op. Algren skriver: »Skønt I derovre sagtens har Jer Kundskab til vor Stilling af den forræderiske Aalborg Avis, saa har dog vistnok Du set, hvorom det nu gælder, og hvor vigtigt det er, at Danmarks trofast hengivne Mænd sendes til Rigsdagen, især denne Gang.

Jeg behøver vel derfor ikke at bede Dig bidrage dertil, hvad der staar i din Magt; men jeg vil og maa dog gøre det, ja jeg maa endog bede Dig ret alvorlig overveje, om Du ikke selv bør stille Dig og gøre dette for Dig store Offer. Det viste sig især paa den sidste Rigsdag, hvad saadanne Mænd, som Du havde at betyde. Barfoed og Vad, som slet intet talte, udrettede ikke lidt. Havde Du været her, var L. Jensen næppe falden i Tshernings Klør — —.«

V.

Det første Aar, Grønborg var Rigsdagsmand, boede han Familie i Brønderslev; men baade han og den led under Skilsmissen; han fik det derfor ordnet saaledes det andet Aar, at han kunde tage den med sig.

Om Hjemmet og de hjemlige Forhold skriver han et Par Maaneder efter Ankomsten til København følgende til Lærer Pedersen: »Mødet er hævet, og jeg sidder nu hjemme i Dagligstuen ved det runde Bord. Klokken er otte og Sine og Johansen sover, Mette læser Aviser, og Fruen selv syer i Børnenes Hoser, og Husjomfruen staar i Stegerset og børster Støvler med mere. Nok sandt, jeg har ikke før husket at fortælle Dig, at vi har Pige. Det hænger saadan sammen: En Konfirmand fra Dronningens Skole kommer her Morgen og Aften for at pusle lidt

om Algreen, og dernæst forretter hun lidt Byrend for os o. s. v. — Hveranden Lørdag kommer her en Dame, som for 12 Skilling vadsker Trapperne og skurer »Lokummet«, — en fin Bestilling; men det bliver ogsaa derefter. Selv er jeg Brænde-hugger, hvorfor jeg har forskaffet mig Økse og Sav, Hammer og Fil, saa Du ser, jeg sørger for at faa den dovne Sved ud et Par Gange om Ugen. — — Her lige over Gaden er en Fattig-skole, hvor Børnene løber i Gaarden, hvor de ogsaa bliver opstillet, visiteret, oprabt og vadsket. En ægte Skolemester med en Stok i den venstre Haand og en uhyre lang Pibe i den anden, staar midt i Gaarden. Naturligvis har han Pibespid-sen i Munden for at han ikke i sin grumme Vrede skal tygge sin Tunge; for Resten ved jeg ikke, hvad han bestiller inde i Skolen, for det har jeg ikke set; men efter alle Julemærker at dømme er Skolen et russisk Dampbad, hvor Børnene udsveder al den Livserfaring, de har samlet uden for — —.«

Af Hentydningen om Husjomfruen, der kommer for at pusle lidt om Algreen, fremgaar det, at de bor sammen med ham. Om dette fælles Hjem fortæller Grønborg i et følgende Brev:

»Du ved, vi bor hos Algreen, det vil da sige, han har sine Stuer; men deler Køkken og Spise-kammer, og til Dels ogsaa hvad der er i Spise-kammeret, med os. Hver Mandag Aften er her Studentersamling, saa gaar det muntert med Dis-kussion — —. Til et Glas Punsch synges der

Viser af Bojsens Sangbog, og Du kan tro, det er herligt. Gid der var mange af den Slags Klubber rundt omkring i Landet, det vilde hjælpe alvorligt til at udvikle det folkelige, det naturlige, og give Folk Bevidsthed om, at deres eget er dem saa vigtigt, at alt fremmed ikke kan opveje det. Udvikles mine egne Ejendommeligheder, da bliver jeg en Mand, men optager jeg de fremmedes, da bliver jeg ingen Ting. Det bør alle Lærere huske. Naa, det var Tanker i ubunden Stil fra Gildet — —. Naar jeg betragter Københavnerne, saa undres jeg paa, hvor lidet de Godtfolk dog er blevet til — Du kan næppe tro det — blot fordi de dannes i visse Mønstre. Uselvstændige i højeste Grad, enfoldige Eftersnakkere. Naa, lad dem flyve med Graagæssene, som de kan bedst; men hjemme i Vendsyssel, der maa vi gøre, hvad vi formaar til det Godes fremme, og kun dér duer vi til noget. Andre Steder forstaar vi ikke Folk, og de ikke os; hører Du det!« —

Fra et Par af Studenter-Møderne meddeler han særlig om det Indtryk, Grundtvigs Sønner har gjort paa ham. Han skriver blandt andet: »Forleden Aften var her igen Studentersamling, nærmest i Anledning af en af Grundtvigs Sønners Hjemkomst. Det var Svend Grundtvig, der særlig er kendt for hans Samling af Kæmpeviser og Striden om dem. Jeg glædede mig meget over i ham at se en ung Grundtvig, Han kommer vel ikke til at kunne udfylde den gamles Plads;

men jeg har det Haab, at han vil kunne tage en Side op af den gamles Gerning, og det er den ægte dansk-folkelige. Han er ung og har kun Dun paa Hagen; men dog tør han bryde en Landse for Modersmaalet med de skæggede Barbarer. — Jeg vidste, Du vilde glæde Dig over, at gamle Grundtvig havde en ægte Søn, derfor dette Par Ord.«

Senere skriver han:

»I Aftes var begge Grundtvigs Sønner her. Den ældste er ikke »Broder« til ham, jeg skrev om forleden; men han skal ellers være et godt Menneske. Jeg kunde i Aftes ikke lade være med at tænke paa Gorms Sønner: Den ene var lys og Danskernes Lyst, den anden var mørk og blev dog den første kristne Konge. — Du maa dog ikke tro, jeg mener noget ufordelagtigt om Johannes. — Grundtvigs Datter er et dejligt Menneske og Hjærteligheden selv. — Hans Sønner i Aandens Verden skal jeg ikke omtale her; men de er dog mange og stærke og alle virkelige Mennesker.«

Endnu et Brev, der omhandler Grundtvig og Oplysnings-Arbejdet, faar at løbe med her:

»I Dag er det Søndag, og denne Dag ved Du vel, jeg ikke kan lade gaa hen uden at høre Grundtvig. Jeg var i Vartov i Formiddags og glædede mig meget over den dejlige Prædiken og liflige Sang. Du ved jo, hvor godt saadan en aandelig Mad og Læskedrik smager oven paa en lang Faste.

I Formiddags talte jeg med Algreen om et og andet. — Grundtvig havde sagt til ham for længere Tid siden, at duede vi Vendelboer til noget, saa maatte vi se at faa en Folkehøjskole i Brønderslev; men Algreen havde svaret ham, at det nok ikke var saa let gjort, som sagt. Da han sagde mig dette, mente han at drille mig, fordi vi — i hans Tanker — intet havde gjort. Jeg sagde ham da, at Skolen havde vi; men hvorledes den vilde blive, vidste jeg ikke. Han var glad ved, at Du vilde tage Del i Undervisningen, og ytrede straks, at der muligt kunde skraves nogle Bøger samen til Skolen.

Om Højskolesagen snart mere.

*

*

Som det fremgaar af de anførte Breve, var Grønborg i høj Grad »lokal Patriot«, og denne hans udviklede »Hjemfølelse« fik staaet sin Prøve under hans Rigsdagsvirksomhed. Derom skriver han: »I disse Dage har Kærligheden til min Hjemegn og Egenkærligheden haft en Bataille. Sagen er, at Pastor Birkedal har gennem Algreen opfordret mig til at søge Skolelærer- og Kirkesangerembedet i Ryslinge paa Fyn. Ved Kold var han bleven gjort opmærksom paa mig, og han vilde udvirke hos den ny Bisp, at jeg kunde blive kaldet. Du ved nu, jeg holder lidt af Fyn og Fynboerne, holder af at have en saa kristelig Præst som Birkedal, og jeg kunde jo ogsaa

godt lide at faa et Levebrød med 100 Rd. mere i Indtægt end i Brønderslev; men Vendsyssel og mine Drømme og Planer, skulde jeg lade det og dem ryge i Lyset, mens jeg tyk og fed blundede i en blød Sofa? nej, det blev mig for galt. Saa hellere nøjes med det lidet, naar man kun derved blev mere nyttig. Du ved, at jeg nu i to Aar har siddet paa tykke Diæter og ærgret mig baade gul og grøn over ingen Ting at kunne udrette. Jeg sælger mig ikke mere for 3 Rd. daglig, og følgelig bliver det vel bedst, at jeg lader det fede »Kald flyve«, en anden kan maaske blive lykkeligere i det.«

VI.

Det faldt ikke saa let for Grønborg at tage Skolegerningen op efter at have siddet i Rigsdagen i tre Aar. »Jeg har nok sat Skolelæreren til i København,« skriver han til Lærer Pedersen, som har faaet Embede i Hals. Det var ogsaa et føleligt Savn for ham, at han ikke mere havde sin forstaaende Ven og Svoger at samtale med om de store Livsspørgsmaal. I hans Sted havde han faaet en Medhjælper, der gjorde ham Tilværelsen trang og sur. »Niels Sallingbo kommer aldrig til at ligne Peder Vendelbo« (som han spøgende kaldte Svogeren), skriver han; »han kan fra neden og op til Halsen gaa for to, men derfra og oven ud mangler han det, han har overflødig for neden; men det er en slugen Hund paa min Pengepung fra øverst til nederst. Skole-

Huset har tabt hele sin livlige Kulør. — Kunde jeg sørge, saa kunde jeg ogsaa bede; men jeg kan lettere græmme mig og — trodse.«

Men uagtet det kneb med at komme i Gang, var det dog Børneskolen, der havde hans Hjærte. Som Læserne vil have set af de anførte Breve, blev han opmuntret baade af Algreen og Grundtvig til at oprette en Højskole i Vendsyssel; men selv følte han ikke Kaldet til den Gerning. Derimod bevægede han sin Broder, Jens Peter, til at oprette en saadan i Brønderslev, og det er den, han hentyder til i Brevet, hvor han omtaler Algreens æggende Opmuntring, som han meget overlegent kan tilbagevise med Ordene: »Skolen har vi, men hvordan den vil blive, ved jeg ikke.« Svaret tyder paa, at han ikke er vis paa, den er begyndt i det rette Spor. Den fik da heller ikke nogen videre Betydning. Tilslutningen var forholdsvis ringe, og Skolen var ogsaa, efter hvad der er mig meddelt, mere en Fagskole end en Vækkelses-Skole for det kristelige og folkelige Aandsliv. — I et af Grønborgs Breve ser man, at Skolen i det mindste én Gang har faaet Statstilskud; men at han ogsaa frygter, at dette kan give Anledning til, at Avtoriteterne vil gribe forstyrrende ind i Forholdene. Betegnende for Grønborgs Selvstændigheds- og Frihedstrang er det, naar han om den Sag blandt andet skriver: »Endelig fik man dog Besked om Penge-tilskuddet til vor Skole. Jeg kan ikke nægte, at den fiffige Madvig (Kultusministeren) har spillet

mig et Puds ved at sende Besked til Ingerslev (Præsten) eller maaske til Provsten og forbigaaet mig. Naa, Smaafolk skal jo ikke regnes med; men det ved jeg, at hverken har Provster eller Præster oprettet Skolen og skal heller ikke med mit Minde faa Tilladelse til, hverken med List eller Vold, at raade for den.

*

*

*

Uagtet Grønborg syntes, hans Virksomhed paa Tinge havde været forgæves, opgav han langt fra Politiken. Der foreligger mange Vidnesbyrd om hans levende Deltagelse for alt, hvad der foregik i Landet, der kunde have Betydning for Folkets Udvikling. Paa mange Omraader var han paa Grund af hans Fremsynethed langt forud for sin Tid. Allerede i 1853 saa han den for det øvrige Land opdukkende Fare i Københavns stærke Udvikling og Vækst og dermed følgende Overtag. Han grundede meget paa, hvorledes dette kunde forebygges, og kom til det Resultat, at der vilde være vundet adskilligt ved at faa Rigsdagen flyttet til Jylland, han mente ogsaa Arbejdet paa Tinge vilde vinde derved i folkelig Henseende. Og af ikke ringere Betydning troede han, det vilde være, om Residensen blev henlagt til en af de jyske Byer. Og det blev ikke ved tomme Tankeeksperimenter. I sin egen Kreds rejste han en Agitation for den Sag, og hans Svoger og Værkfælle, Lærer Pedersen i Hals,

søgte han ogsaa at faa i Bevægelse. I den Hensigt skriver han følgende: »Kan vi ikke give det op-pustede København et bravt Dunk paa Maven? En Begyndelse er iværksat hos os, idet man er blevet enige om, at udtale det Ønske for Hans Majestæt Kongen, om han maatte finde det hensigtsmæssigt for denne Sæson at sammenkalde Rigsdagen i en af de jydske Byer.« — Vi vilde hellere have Residensen flyttet her over; men det maa vi tie med, til Københavnerne gør Spræl igen, saa maa vi være paa Tærne. Foreløbig maa vi nøjes med at sikre vor kære Rigsdag for Bræk og Fare, mens vi kan, siden kan der jo tales om det andet —.« Han anmoder Svogeren om — hvis han saaledes er enig med ham — at virke for at faa en Adresse i Gang, som han har gjort i Brønderslevengen; men det maa ske i en Fart, da den skal være indsendt, inden Kundgørelsen om Rigsdagens Sammentræden fremkommer.

Om en saadan Adresse nogensinde naaede frem til Kongen, kender jeg ikke, den har da i hvert Fald ikke frugtet.

*

*

*

En anden Side af Grønborgs Aandsliv, som Brevvekslingen med Svogeren ogsaa bidrager til at kaste Lys over, er den folkelige. Jeg vil derfor i samme Forbindelse dvæle lidt ved den.

Han var en i Ordets bedste Forstand udpræget

folkelig Mand. Han elskede med en »brændende« Kærlighed sit Modersmaal og Fædreland, men dog særlig Vendelbomaalet og Vendsyssel. Disse var i snevrere Forstand hans egentlige Modersmaal og Fædreland. Derfor begyndte han ogsaa allerede som ung Huslærer, mens han var paa Klitgaard, at samle Ord og Optegnelser til en Sproglære paa Vendelbomaalet, et Arbejde, han fortsatte til sin Død. — Senere mere herom. Og som alt antydet i de anførte Breve, mente han, at Vendelboerne ingen Steder var saa godt skikkede til at udføre en Gerning i Aandslivets Tjeneste som i Vendsyssel, en Opfattelse, det praktiske Liv dog førte ham i stor Tvivl om, var helt rigtig.

Der kom nemlig Timer og Tider, da det stod for ham, som hans Gerning ingen Frugter bar, og det syntes ham, at der ingen Modtagelighed var hos Folkene, han arbejdede iblandt. I saadanne Anfægtelsens Stunder spejdede han ud efter en anden Virkeplads. Dog var der stadig noget i ham, der krympede sig ved at skulle forlade hans kære Vendsyssel. Et Par Linier, der giver Vidnesbyrd i den Retning, skal jeg anføre: »Jeg ved ikke, hvor længe jeg skal staa her i »Gryde^{*}-Lauget«; men jeg er her da endnu og bliver helst i Vendsyssel, det vil sige, saa længe jeg tror, jeg kan være til Nytte her; men gaar det over, saa siger jeg hellere selv Farvel, end jeg lader mig kaste ud paa Møddingen som

* Et Stednavn.

et usselt Grydeskaar. Se, forstaar Du det? Saa forstaar Du til Dels mig og noget af min Færd.«

Men han nøjedes ikke med at være »Lokal-Patriot«; han omfattede baade sit Land og sit Folk med de varmeste Følelser. Ogsaa her vil jeg lade ham selv føre Ordet. Det er i Krigens Tid, at han giver sine Følelser Luft i et Brev til Lærer Pedersen den ¹²/₇ 1849: »— — Alle-rede maa Du have hørt vore Krigeres Heltedaa-d ved Frederits. Det maa glæde hver ærlig dansk Mand; men desværre, en bitter Følelse trænger sig ogsaa ind i Hjærtet; thi ond er Krigen og onde er dens Følger. Sejr har vi vundet; men den har kostet mange af vore Brødres Blod, saa der vil blive Sorg trindt i Landet, dog, ingens Død vil blive saa meget beklaget som vor elskede Ryes. Rygtet om hans Død bliver ikke alene beklaget, men jeg kan med Sandhed sige begrædt, ja, ved endnu at tale derom ses Taarer i manges Øjne.

Hvad Enden vil blive ved alene Gud, han gør, som han finder tjenligst for os; men derfor skulde vi netop bede om Guds Fred.«

I anden Forbindelse skriver han: »— — skal Danmark leve eller dø, saa være Vorherre med det; Skrigen eller Skælden frelser det ikke. I benne Forvirrelsens Tid, tror jeg, det er bedst at agte paa Guds Vink, og ikke selv løbe Storm. Gud være med Dig og med os alle, og han beskærme vort kære Danmark.«

*

*

*

Som det lyser ud af ovenstaaende Linier, bunder hans folkelige Syn dybt i Kristentroen. Det er den bærende Grundkraft i alt, hvad han foretager sig, folkeligt og menneskeligt, og i Kristendommens Lys søger han at klare sig Livets store Spørgsmaal, saa de kan blive frugtbringende for ham selv og andre.

Kristendommen, det er for ham Livskilden, og Livet Menneskenes Lys; derfor maa alt, hvad der møder ham, som griber ind i Menneskelivet, føres i Forhold til det evige Livs-Lys. Det kommer maaske ingen Steder klarere frem, end i to Breve, han skriver under Krigen 1864, da de folkelige Følelser er sat i mægtig Bevægelse i hans Hjærte. Det første er til hans Søster, det andet til hans Svoger. De anføres her:

Kære Søster!

Den Fare, stakkels gamle Danmark er stedt i, gaar os jo alle nær til Hjærtet, og de store Spørgsmaal, som derfor gaar fra Mund til Mund — rigtignok under mange Skikkelser — er: »*Hvorfor?*« og »*Hvad skal Enden blive?*« Jeg skal i Korthed lede Tanken hen paa, hvad jeg sagde Dig forleden i saa sammentrængt en Form, at jeg næppe tror, Du kunde faa et Overblik af min Anskuelse. Maaske kan jeg med de følgende Linier klare lidt op i Vilderedet: »*Hvorfor?*« og »*Hvad skal Enden blive?*«

Før man skrev 1500, havde de kristnes Konge og retmæssige Herre, der tilvisse har et Rige her

paa Jorden, sit Hovedkvarter i Rom i mange Tider, hvor hans Livvagt bar hans Banner højt, og hvorfra hans Feltraab lød ud til hans hele Hærskare paa Jorden, medens Englænderne var, som endnu i Dag, hans Avantgarde (ja, dette Navn passer vel ikke bedst; men lad det nu gaa). Men da Paven med sine Katolikker svigtede Herren og lod sig selv i egen høje Person hylde som Himlens Konge, flyttede Herren sit Hovedkvarter til Tyskland, hvor han da fandt for sig et trofast Folk og en modig Fanebærer i Luther, der fik en svær Kamp at bestaa mod Paven og hans Oprørshær, der prøvede paa at fortrænge Vorherre, hvorfor de stormede hans Lejr; men Vorherre slog dem ned ved Luther med Ordets Sværd. Efter Aandens Kamp kom Haandens. Den romerske Kejsers førte en lang og blodig Kamp mod de stakkels Lutheraner i Tyskland.

Men nu har Tyskerne glemt, at for 300 Aar siden stod de, ligesom vi staar nu, og den Gang var Vorherre i deres Lejr som nu i vor, og derfor sejrede de tilsidst og blev ikke alene et saa aandeligt frit og mægtigt Folk, at de kristne trindt paa Jorden maatte lystre Ordre fra Lejren i Tyskland; men ogsaa verdslig talt bleve de friere, end de tilforn havde været, saa den romerske Kejsers Overherredømme ikke blev stort andet end af Navn.

I den store Vantroens Tid, omkring Aar 1800, ved vi, at Tyskerne svigtede Vorherre, idet de

bøjede Knæ for deres egen Fornuft og stak deres egen Oprørsfane ud og fordrede, at alle kristne skulde med dem svigte den gamle Herre, som de nu vilde jage bort fra Jorden. Derfor maatte Vorherre flytte sit Hovedkvarter fra dem til et Folk, som han vidste endnu hang hjærtelig ved ham og endnu en Stund vilde kæmpe for hans Navns Ære og løfte hans Banner højt i Sky, og det er Gud ske Lov! det lille danske Folk, som Luther ogsaa forud har varslet det. For flere Aar tilbage traadte Grundtvig frem som Herold og Fanebærer, og en lille Flok samledes om ham. De bleve stemplede som Afgudsdyrkere og kaldt Grundtvigianere, og Kamp blev der her inde paa Aandens Enemærker, da Fornufts-Tilbederne, saavel de fra Tyskland, som deres Fæller her inde, vendte deres Skyts mod Herrens Lejr; men han slog dem med Ordets Sværd, for gamle Grundtvig sigtede godt og traf bedre, saa Fjenden stadig blev adsplettet. Den sidste af Fjendens Bomber, der sprang, som skulde have sprængt hele Lejren, var Biskop Martensens Bog; jeg ved ikke hvor mange døde, den slog ihjæl, men det ved jeg, at ikke en levende Sjæl fik Skade ved den.

Som forhen i Tyskland saa nu her: Da Aandens Vaaben ikke kunde slaa Livet ihjæl, saa maatte Næven til, for dog at forsøge det sidste imod Herrens Lejr. Derfor brød Krigen ud med Tyskland; thi Friheden i Danmark skal slaas ned, det har Bismarck sagt, som det ogsaa kan

læses i den blaa Bog paa det engelske Parla-
ments Bord. Krigen er især bleven bister anden
Gang; thi Tyskerne ser godt, at kan de slaa Dan-
skerne ihjæl, eller gøre dem til tyske Trælle, saa
har de vundet Sejr over Vorherre. Men vi ved,
at Vorherre vandt Sejr over Fjenden i Tyskland
for 300 Aar siden, og han lader sig lige saa lidt
køre bort nu som den Gang.

Det er ikke en Dødsdom, der gaar over det
danske Folk; men det er den store Brydning
imellem Lys og Mørke, Liv og Død, som vi
grangivelig ser den paa Rimfrosten om Morgenen
i det Øjeblik, Solen med sine varme Straaler
bryder frem, og hvert Foraar, naar Vinteren gør
sine sidste Spræl. Vel svier det slemt, naar Tysk-
erne banker Støvet af vor Trøje; men jeg er dog
vis paa, at for Tiden er der ikke et Folk paa
Jorden, Vorherre ser paa med saa venlige Øjne,
som det danske og nordiske Folk; men han maa
rydde op og feje ud, ikke alene hos de enkelte
modvillige, men ogsaa hos dem, der gaar villigt
med ham, maa han feje alt det skidne ud af
hver enkelts Hjærte, saa det danske Folk kan
blive villigt til at bøje sig under hans livsalige
Regimente, han, der kan og vil gøre os til det
frieste Folk under Solen, hvis vi har Mod og
Mandshjærte til at kæmpe for Sandheden og
Friheden. — — Dersom det danske Folk blev
gjort til Tyskernes Trælle, da havde Vorherre
forgæves forsøgt paa at opslaa sit Hovedkvarter
hos os; thi Løgnens Trælle kan ikke være Sand-

hedsfyrstens Livvagt. Saa længe vi villig og hjærtelig gaar med til at bære hans Banner frem, saa længe kan ingen Magt paa Jorden eller fra Afgrunden trælbinde det danske Folk, hverken legemlig eller aandelig; men skulde vi en Gang svigte Vorherre, løfte et falsk Banner og uddele Løgn-Ordre, ja, da flytter han sit Hovedkvarter bort herfra til et Folk, som har Hjærterum for ham, og først da gaar der Dom over et svigefuldt Folk. Vil man se, hvad sligt har at betyde, saa betragte man Grækerne, der endnu søger deres Frelse i Splidagtighed og Trøst i Forvirring; ligeledes Italienerne, der er blevne Røvere og Stimænd og deres Fyrster Tyranner. Om ikke længe vil vi faa det at se paa Tyskerne, der nu er sunket saa dybt i Løgneren, at det vist tager en Ende med Forskrækkelse.

Vi har nok endnu en Time tilbage og et Ord at tale, forinden Danmark synker hen i Forglemmelse. Det faar vi nu tro paa, naar vi mindes Herrens trøsterige Ord til den sjette Menighed: »Efterdi Du har bevaret mit Ord om Taalmodighed, vil jeg bevare Dig i Fristelsens Stund, som skal komme over hele Verden, at friste dem, som bo paa Jorden.«

Din hengivne Broder

Ove Grønborg.

Ovenanførte Brev var indlagt i et Brev til Pedersen, hans Svoger, og i den Anledning bemærker han til denne, at han har skrevet dette

Brev til hans Hustru, fordi han ved en Samtale med hende var blevet klar over, at hun betragtede denne Trængselstid som en Straf fra Gud for vore store Synders Skyld, og det, indrømmer han, kan for saa vidt være rigtig, som det er den ene Side af Sagen, nemlig Lovsiden, men den anden, den evangeliske, synes han ikke, hun har faaet Øje paa, derfor har han saa »løselig« prøvet paa at stille Forholdene i det sande Lys. Hele hans Syn paa Forholdene, skriver han, er bygget paa den Overbevisning, at Herren har kaldt den sjette Menighed frem i Danmark og de nordiske Lande. — »Vi skylder at styrke hinanden gensidig i Troen paa den Herre, vi er fæstede til i Daaben, og paavise, saa godt vi kan, hans underlige Førelse med sit Folk her paa Jorden. Først da lærer vi at tro paa Jesus Kristus Vorherre, fra inderst til yderst.«

Af Brevet fremgaar det, at Grønborg i sit folkelige Syn er i dyb Overensstemmelse med Grundtvig, og mærkelig er det at lægge Mærke til, hvor nøje han følger ham i hans Opfattelse af de syv Menigheder, og hvilken Indflydelse det vil have paa Danmarks Forhold under den skæbnesvangre Krig, at den sjette Menighed er kommen til bevidst Gennembrud i Norden.

Det andet Brev til Lærer Pedersen, der bærer Vidnesbyrd i samme Retning, er skrevet ^{31/10} 64: »Tiden er ikke synderlig lys, uagtet Solen skinner blank nok, saa blank som sjældnen om Efteraaret; thi Fjenden ude og Fjenden inde

knuger slemt nok det danske Folk. Slemt det truer og værre det tegner! Gudsfolket i Danerflokken, ja, det skal knibes, skubbes og hundses af enhver selvklog Flab; det er ordentlig i Mode, at kaste al sin Forbitrelse og Harme paa dem, der tror paa Vorherre, som om de, man nu giver Øgenavnet Grundtvigianere, var Skyld i Danmarks Ulykke. Fra oven rører de onde Kræfter sig; Hostrup, Birkedal og flere ses paa med fjendske Øjne. Dog, der er en Herre, der sidder et godt Stykke over Verdensfyrsten og hans Vasaller, ham rokker Himmelstormerne ikke i hans Højsæde, og til vor Trøst i Vaanden er han vor retmæssige Konge og Herre, der nok ved at varetage sit Riges Tarv, og det i rette Tid, selv om det synes os lidt for silde. — Spleis er lige kommen hjem fra København, men jeg har hidtil kun faaet pint ud af ham, at det staar sig der som her, at Grundtvig har det, som vi har det. Nu er det heller ikke fra denne Verdens Stad, at vi skal skimte Frelse; men man venter jo, de tykke Skyer skulle skille sig et Steds først.

Skibet er i Fare paa Søen, og Herren sover i Bagstavnen; naar mon Disciplene ville kunne vække ham op, at han kan sige: Ti og vær stille! og da skal Verdensaandens Storme nok lægge sig, og Menneskehjærtets Bølgebrus sagtnes; men til sine vil han nok ogsaa sige: Hvi er I saa frygtagtige? Hvorfor har I ingen Tro? Ikke fra Verdensaandens Klage skal vi vente Hjælp; thi da bliver det Verdensaand mod Ver-

densaand, og saa styrter Verdensriget; derfor holder Verdensaanderne nok sammen og gør fælles Sag baade inde og ude; men Hjælpen maa ventes fra Vorherre; men en saadan Opfattelse kalder Verdensaandernes Tilbedere Galskab og Fanatisme. Dog, troede vi lidt bedre, var det ingen Skade til for dem, men til stor Gavn for os selv.«

VI.

Grønborgs Anelser om, at den Tid kunde komme, hans Gerning laa afsluttet i »Grydelauget«, bekræftede sig. De nærmere Omstændigheder derved kender jeg ikke; men han følte sig i hvert Fald løst saadan, at da Lærerembedet paa Øland — en lille Halvø i Limfjorden — i 1855 blev ledigt, søgte han det og blev kaldet dertil.

Rigtig hjemme kom han imidlertid ikke til at føle sig der, uagtet han snart vandt Børnenes Kærlighed og Forældrenes Tillid og Agtelse; men anderledes gik det med de stedlige Avtoriteter, med dem kom han saadan i Krig, at den undergravede hans Stilling og forbitrede hans Tilværelse.

Først var der Sognepræsten, som ikke havde mindste Forstaaelse af Grønborgs Virksomhed i Skolen. Han var en afgjort Modstander af Grønborgs frie og levende Undervisningsmaade. Han var en Ynder af militær Honnør og Respekt. Naar han gæstede Skolen, fordrede han saaledes,

at Børnene ved hans Indtræden skulde rejse sig og korslægge deres Arme paa Ryggen. Det var Grønborg for meget af det gode. Han kunde ikke lade være med at gøre en i hans Øjne aldeles taabelig og naragtig Optræden latterlig i Børnenes Opfattelse; men det sivede snart ud og kom Præsten for Øre, og denne blev da saa vred, at han klagede til P. Chr. Kierkegaard, som da var Biskop i Aalborg. Denne Klage havde til Følge, at da Biskoppen kort Tid efter kom paa Visitats var han paa Forhaand saa indtaget mod Grønborg, at selv Børnenes kvikke Svar og livlige muntre Sang irriterede ham. Han skønnede straks, at Grønborg var en af den fri Skoles Mænd, som havde slaaet sig ned i Statsskolen og havde til Hensigt at ville reformere den. Men netop den Slags Mænd var Biskoppen streng med, hvor han traf dem paa sine Visitatsrejser. Han frygtede, at det fri mer eller mindre ubundne Liv skulde vinde Indgang i Statsskolen og helt overvælde det gamle System med sine bestemt afgrænsede og faste Former.

Til Grønborg udtalte han, at det var Kirke og ikke Skole, naar en Lærer udførte sin Gerning paa den Maade, Grønborg gjorde det; men det var en Lærers Pligt at holde Skole, det vilde sige, at meddele Børnene Kundskaber af forskellig Art. Den religiøse Side maatte særlig være Præstens Opgave; thi naar det religiøse Følelsesliv blev saa stærkt udviklet, som Tilfældet var med Børnene i Grønborgs Skole, da blev der jo

intet for Præsten at udrette. Han mente, Grøn-
borg havde misforstaaet sit Kald. Dette vilde
Grønberg ikke indrømme. »Jeg viger ikke et
Haarsbred fra min Opfattelse paa det Omraade,«
svarede han. Men herover blev Biskoppen saa
forbitret, at han vel aldrig glemte det. Grønberg
kom i alt Fald ved et senere Møde til at erfare,
at deres Mellemværende var gemt, men ikke glemt.

*

*

*

Ogsaa med Sogneraadsformanden fik Grønberg
en Kamp at bestaa.

Det var en Herremand ved Navn Sønnichsen
af tysk Oprindelse med meget hidsig Tempera-
ment, og da Grønberg var Forligsmægler i Tyende-
sager, fik han adskilligt med Herremanden at
gøre, da denne idelig laa i Spektakler med sine
Tjenestefolk, og i den Forretning har Grønberg
med sin udprægede Retfærdighedsfølelse og sin
absolute Selvstændighed ikke altid kunnet handle
Hr. Sønnichsen til Behag. Han beskyldte Grøn-
berg for Partiskhed og Bestikkelser osv., og til-
sidst munder hans Forbitrelse ud i en skarp
Klage til Herredsfogden.

Denne Klage gav Anledning til, at den ny
Sognepræst, Hr. Spuhr, og fem af Sogneraadets
Medlemmer kom til at give Grønberg Skudsmaal.
Og da det er hans nærmeste Omgangskreds og
Samtid, der her faar Lejlighed til at udtale sig
om den Mand, der senere bliver Martyr for sin
Overbevisning paa Skolens Omraade, en Begiven-

hed, der gav Anledning til megen ubegrundet Kritik og Misforstaaelse, skal dette Vidnesbyrd anføres her i sin Helhed. Saa meget mere, som Pastor Spuhr var en uhildet Dommer, da han langtfra var enig med Grønborg i hans Syn og Opfattelse af mange store Livsspørgsmaal*; men han var en forstaaende Mand, der skattede Grønborg for det, han var som Menneske og som Lærer.

Her følger Erklæringen:

Ærede Provst Damkær!

I Anledning af Deres Højærværdigheds Skrivelse af 20de f. M., Klage over Skolelærer Grønborg hersteds fra Herredsfogden af 15de f. M., tillader jeg mig, saavidt mit Kendskab til Grønborg strækker sig, paa Ære og Samvittighed, at erklære, at samme Klage er aldeles ubegrundet. Grønborg er den mest skikkelige, fredsommelige og sindige Mand i mange Miles Afstand og tilmed saa uegennyttig, at han har aldrig taget nogen Betaling, selv naar den er budt ham, naar han har hjulpet Sogneforstanderne og andre med Regnskabsførelse eller sligt. Han er Forligsmægler mellem Husbonde og Tjenestefolk og vil selv bevidne, hvor mange Sager han har forligt,

* Saaledes fortæller Pastor Spleis, at da Spuhr engang senere besøgte Grønborg i Serritslev Skole, havde de mangen fornøjelig Samtale, men hver Gang de kom ind paa det politiske Omraade, sagde Spuhr: »Skal der tales Politik, gaar jeg!«

og har i alt fulgt Loven, saa han fortjener snarere Ros for sin Embedsiver og for at have handlet som et ædelt Menneske og en god Kristen, end han fortjener Dadel.

Det har bedrøvet og saaret hele Øens Befolkning, at Grønberg skulde saa haardt og uretfærdigt angribes, men vi fortrøster os til, at Sandheden nok vil sejre tilsidst.

Øland, den 7de Juli 1859.

Deres ærbødige
H. Spuhr.

Erklæringen tiltrædes, som sagt, af fem navngivne Sogneraadsmlemmer og de tilføjer, at de har kendt Grønberg, siden han kom der til Øen.

*

*

*

Mens Grønberg opholdt sig paa Øland, fik han en indtrængende Opfordring fra hans Ven og Svoger Lærer Pedersen, der da var bleven forflyttet til Vedsted i det vestlige Vendsyssel, om at komme ham til Hjælp i Kampen mod en sekterisk Sværmer, afskediget Lærer Jensen fra Aasted ved Frederikshavn*, der ved sin snildt anlagte og flammende Veltalenhed ledte mange vild der i Egnen. Grønberg efterkom imidlertid ikke Opfordringen. Der skulde være Sogneraadsmlemmerne.

* Læserne, der ønsker at vide lidt udførligere om denne forunderlige Fremtoning, maa jeg henvise til første Hefte af Skildringer fra Vendsyssel: »Skov-Kirsten«.

valg, og det vilde han tage Del i, da han fuldt ud saa, hvad et saadant Valg kunde have at betyde for en Egn, og desuden følte han ingen Kald i Retning af at tage Kampen op med de »falske Profeter«, da han mener, at det i mange Tilfælde giver deres Møder Interesse for Folkemængden, og man tjener vedkommende Profet ved at vække Opmærksomhed for ham, og det er, hvad slige Folk i særlig Grad ønsker. Han skriver blandt andet herom: At Folk saa stærk opfordrer til at give Møde og bekæmpe Jensen, er i Virkeligheden i mange Tilfælde et Udslag af den samme Lyst, som Engelskmændene har til at se Hanekampe. »Lad Du kun alle dem høre og tro paa Jensen, der har Lyst; Gud kan ikke holde dem tilbage, langt mindre kan en af os. De, som er af Sandhed, holder Jensen ikke længe i Løgnens Strikker; men mød Du og bekend din Tro, og lad saa forøvrigt alle Aabyboerne tro paa Jensen, om De vil; thi, tro mig, de fleste af dem, der løbe efter Jensen, de er i Virkeligheden ikke fornøjet med den Herre Jesus Kristus; men vil have ham skabt om efter deres eget Hoved, og det er til ingen Nytte at kæmpe imod dem. Vi har en Herre, der regerer i sin Kirke, og ham maa vi ikke staa imod, naar han vil lade de genstridige modnes til Frafald. Vi skal ærlig vidne om Herren og bekende vor Tro; men værne Herrens Menighed, det forstaar vi os ikke paa og magter det da heller ikke. Vi kan græde over, at saa mange vil løbe fra ham

og hans Menighed for selv at bygge sig et Babel; men paa den anden Side maa vi ogsaa glæde os ved at blive skilt ved dem, der ikke vil være med Herren. Hans Kasteskovl er i hans Haand, og han vil rense sin Lo. Han ved, hvad der er Kærne, og hvad der er kun Avner.«

VII.

Kun 5 Aar var Grønborg Lærer paa Øland. Han følte sig, som sagt, ikke hjemme der. Den ⁹/₁₀ 1860 skriver han: »Jeg tror nu at være færdig her i de dødes Rige og venter paa, at Stenen skal blive væltet fra Døren —;« det blev den samme Aar, da han blev kaldet til Lærer og Kirkesanger i Serritslev, der ligger en Milsvej Nord for Brønderslev og i samme Pastorat; men Præsten boede den Gang i Serritslev.

Det var en stor Forandring for Grønborg at komme fra det aandelig døde Øland til Serritslev, hvor Aandslivets Strøm var begyndt at rinde med sin omdannende og fornyende Kraft. Aaret før Grønborgs Kaldelse var Spleis nemlig blevet Kapellan hos Præsten, den gamle Rasbæk, og den unge begavede Mand med det inderlige og varme Vidnesbyrd havde en vældig Tiltrækning for alle de opvakte i Vendsyssel. Spleis var ugift og havde saaledes ikke noget Hjem, han kunde byde »Vennerne« til Gæst i; men det varede ikke længe, før Skolen, der kun laa fem Minutters Gang fra Kirken, blev et kært Sam-

lingssted; thi der var baade Hjärterum og Husrum, og der blev gjort rigelig Brug af begge de nævnte Goder, for selv om Præsten ikke var til Stede og kunde lede og yde sit Bidrag til Samtalerne, blev de langtfra derfor indholdsløse. Grønborg havde en sjælden Evne til at kunne gøre en Samtale frugtbringende.

Det var en yndig bevæget Tid i Vendsyssel.

Baade de kristelige og folkelige Spørgsmaal var stærkt oppe i den Kreds, der samledes i Serritslev Skole. Grønborg blev Redskab til at klare og fæstne mange af de Spørgsmaal, der kom frem, og som ikke sjælden vare blevne vakte hos Tilhørerne, der havde lyttet i Kirken til Spleis' aandrige Vidnesbyrd. — Blandt Gæsterne saa man jævnlig Skov-Kirsten* og hendes Søster Mariane, stundom ogsaa Inger Dal* samt mange flere kendte Personer, hvis Navn havde en god Klang blandt de opvakte Folk.

Det var en rig og lykkelig Tid for Grønborg, hans Udvikling tog Kæmpeskridt. Han stod »midt iblandt sit Folk«, baade kristelig og folkelig set, hans Hjem var jo Samlingsplads for det. Hver Søndag hørte han et levende Vidnesbyrd, der gav hans Liv Næring for hele Ugen. Han havde et Hjem, hvor han fandt Forstaaelse hos Hustru og Børn, og han kunde nu holde Skole efter sit Hjertes Trang uden at blive forulæmpet af Præsten.

* Se første og andet Hefte af Skildringer fra Menighedslivet i Vendsyssel.

Spleis var i god Overensstemmelse med ham i hans Syn paa Skolen, gamle Pastor Rasbæk lagde ingen Hindringer i Vejen, og Beboerne havde Grønberg jo altid vundet gennem Børnenes Kærlighed.

*

*

*

Om det smukke og gode Forhold, der var imellem Pastor Spleis og Lærer Grønberg, skriver Spleis, (der henlever sin Alderdoms Hvile i Mellerup ved Randers), paa Opfordring fra mig bl. a. følgende: »I de fem Aar, jeg havde Bolig i Kalum-Østergaard (i Serritslev Sogn) gik der yderst faa Dage, uden at Grønberg og jeg mødtes og taltes ved. — — Grønberg var en Personlighed med fast Overbevisning og rig Erfaring; gaaet frem fra Befolkningen paa den Kant af Landet kendte (han) Forhold og Personer; det er da let forstaaeligt, at i ham fik jeg, som yngre Mand paa et fremmed Sted, tit under vanskelige Forhold en svær Støtte. Kom saa dertil, at vi stod paa samme Trosgrund, med samme Livs-syn, kristeligt og folkeligt, da kan man skønne, at det var grumme meget, Grønberg blev for mig i de Aar, da jeg trængte haardest. Dertil kom, at vi forligtes godt i Politik i de bevægede Aar, da Kampen om Junigrundloven stod paa, og vort Folk led under den ulykkelige Krig, saa faldt det af sig selv, at jeg fik en Støtte i denne min gode gamle Ven.«

Spleis meddeler et lille Træk fra den Tid, som

er ret karakteristisk for de to Venners Standpunkt og Forhold, som derfor maa løbe med her: »Engang havde et sølle Kvindemenneske ladet sig tegne til Altergang; det kneb for mig at tage hende, jeg gik derfor til Grønborg og klagede min Nød. Jeg spurgte, om jeg ikke skulde gaa til hende og tale med hende om Udsættelse. Grønborg gav mig da til Svar: »Ja, De ved, hvor De kan begynde, men De ved ikke, hvor De skal ende, saa jeg raader Dem fra det.« Jeg gik saa hjem og bad om, at hun maatte blive borte; hun kom heller ikke.«

*

*

*

Noget af det, der i hine Aar satte Sindene i stærkest Bevægelse hos Kredsen, der samledes i Serritslev, var Spørgsmaalet om en personlig Folkeaand.

Spørgsmaalet var rejst af en ung Mand fra Mors, Niels Peter Jespersen, der kom til Vendsyssel for at begynde den første Friskole. Skov-Kirsten havde givet Anledning til, at han kom til Vendsyssel. Hun havde lært ham at kende paa sine Missionsrejser paa Mors, og hun mente, der var Kræfter i ham. Hans Virksomhed i Vendsyssel blev heller ikke uden Betydning.

Med mægtig Begejstring og glødende Veltalenhed betog han særlig de unge. Det var Nordens Mythologi, han benyttede, naar han afmaalede sit folkelige Syn. Nordens Guder stod op »af døde«

midt iblandt den Ungdom, der i tætte Skarer flokkedes om ham for at høre det vidunderlige, han havde at melde. Lyslevende saa de den hele Tylvt skride frem for deres Aandsøje, og deres Hjærte svulmede af Kærlighed til Folket, der havde fostret saadanne Syner — Folket, de selv var udrundet af.

N. P. Jespersens korte Virksomhed i Vendsyssel affødte en stærk folkelig Vækkelse, som sikkert blev af ikke ringe Betydning. Præsterne, Faaborg i Harritslev, Risam i Torslev, Algreen i Vrejlev, Jansen i Jerslev og Spleis i Serritslev, havde jo alle haft en mer eller mindre vidtrækkende Gerning i Aandslivets Tjeneste; men det havde dog i overvejende Grad været Kristenlivet, de havde været Tolk for, om end paa folkelig Grund; men N. P. Jespersen var i særlig Grad folkelig, og hans Syn og Grundstade bundede i Troen paa en personlig Folkeand. Det var for de allerfleste noget nyt og fremmed. Selv de ældre af Grundtvigs opvakte Folk havde ikke noget Kendskab til Grundtvigs Syn paa det Omraade. Grundtvigs Skrifter kendte de saa at sige ikke, og Præsterne havde, som sagt, ikke videre berørt det folkelige Felt. Det kan derfor ikke undre, at N. P. Jespersens Tale vakte Opsigt og Røre. Baade unge og gamle i Vrejlev og Taars Sogne, der særlig havde Lejlighed til at høre ham, fulgte ham glad og gerne i hans folkelige Syn. Ungdomslivet fik en hidtil ukendt Fylde, saa var der ikke andet, der kunde drage For-

ældrene, maatte dette gøre det; men der var flere af Præsterne, der tog Forargelse af den folkelige Aandsbølge, der rejste sig. Det forekom dem, at Kristenlivet blev stillet i Skygge — eller, var det maaske ogsaa noget dem selv og deres Gerning, som de syntes, helt blev skudt i Baggrunden af det vaagnende Folkeliv? Nok er det, flere af dem tog offentlig Afstand baade fra hans Gerning, hans Livssyn og Personlighed. Det hjalp ikke, at han beraabte sig paa, at de stod paa fælles kristelig Trosgrund, og at Grundtvig var hans Lære-Fader ogsaa paa det folkelige Omraade, selv naar han anførte saa slaaende Beviser af Grundtvig som det, hvor han skildrer Folkedelingen ved Babels Sprogforvirring, hvor det bl. a. hedder:

Mangt et Rige stort og stolt
fik Engle med det samme,
 Herren selv sig forbeholdt
 kun Jakobs Hus og Stamme.

saa kunde de ikke bøje sig. Det truede en Tid med, at »Vennerne« skulde dele sig i to bestemt afgrænsede Lejre for og imod Niels P. Jespersen. At det ikke kom saa vidt, var der flere tilstødende Forhold, der voldte; men vist er det, at Grønborgs mere forsonlige og forstandige Stilling bidrog til at skabe Ligevægt i de oprørte Sind.

Grønborg kunde heller ikke følge N. P. Jespersen i hans folkelige Anskuelse. Han frygtede, at Jespersen skulde føre Folk paa Afveje med

sit glødende Vidnesbyrd om den personlige Aand, som Folket skulde vækkes til at tage imod med Bevidsthed og lade sig lede af. Han mente, at sligt vilde ende i Engledyrkelse, Fantasteri og Vildskab, og det sagde han rent ud; men saa paa den anden Side var han villig til at indrømme, at N. P. Jespersen havde haft en Gerning at gøre, ved at føre de kristelig opvakte til folkelig Bevidsthed, og derfor holdt han af ham og saa ham gerne i sit Hjem, og N. P. Jespersen tog ofte Del i Samtalerne, der førtes til fælles Oplysning og Opbyggelse i Serritslev Skole, og han bidrog ikke sjældent til, at der kom mere Liv og Fart i Forholdene, særlig naar det kom ind paa det folkelige Omraade*.

Grønborgs folkelige Syn har han udviklet i flere Afhandlinger, der sikkert har tjent som Grundlag for Foredrag, han har holdt i den bevægede Tid. Et lille Brudstykke, der giver Forstaaelse af hans Syn paa Begrebet »Folkeaand«, skal jeg her anføre:

»Ved det danske Folk forstaaer man ikke en Person; ikke engang Folkets Overhoved, Kongen, kan man kalde det danske Folk; hvor ofte man end billedlig — vel mest til Spot — kalder Folket Hr. Sørensen, saa er det alle danske Mennesker i Flok, man mener, og som, betragtet i Enhed, kaldes det danske Folk. Som det er med

* N. P. Jespersen lever endnu, derfor skal hans Livs Saga ikke tegnes her. Kun bemærkes, at han i en lang Aarrække har været Købmand i Holstebro.

Folket, saadan ogsaa med Aanden. Det er ikke en egen Person eller Personlighed, man kalder den danske Folkeaand, nej ikke engang om der var en overordnet Aand sat til at lede Folket, vilde man kalde den »den danske Folkeaand«; men det er *alle danske Menneskeaaender i en Flok*, der som Enhed er og bør kaldes den danske Folkeaand.

I Begrebet svarer altsaa Ordet den danske Folkeaand til Ordet det danske Folk. Denne Folkeaand, Menneskeaaender i Flok, fristes man ikke saa let til at *tro paa* eller at anraabe om Hjælp »paa sine bare Knæ« til Frelse for Folk og Land, som en Mand virkelig opfordrede Folk til at gøre det overfor den personlige Folkeaand i 1848; denne Folkeaand kan nemlig hverken antages for en Hjælper eller Hjælpers Hjælper, da den selv trænger til baade at vækkes, oplives, rejses og styrkes for at kunne give et sundt og kraftigt Folkeliv — —«

*

*

*

Det var, som før bemærket, en rig og lykkelig Tid for Grønborg, disse Aar i Serritslev, da hans Hjem var et af Lejerne, hvor Livsstrømmen fandt Hvile paa sit Løb; men denne lykkelige Tid fik en brat Afslutning, da gamle Pastor Rasbæk i 1866 søgte sin Afsked, og Spleis da selvfølgelig maatte flytte bort. Rasbæks Efterfølger, Pastor Mynster, var paa den Tid, han begyndte sin præstelige Virksomhed i Serritslev,

ikke i Forstaaelse med det grundtvigske Livssyn; men var forøvrigt en alvorlig og from Mand.

Det blev et stort Savn for Grønborg, da de levende Strømme veg bort fra Serritslev. Der er et Stænk af bitter Ironi over et Brev, han skriver til Lærer Pedersen, hvor han meddeler, hvordan Forholdene arter sig efter Spleis' Bortrejse.

Han skriver: »Vor ny Præst tegner til at være en skikkelig Mand. Jeg har ikke mærket, at han i sin Prædiken er gaaet imod Troen, men han ved ingen Besked om den. Alle fremmede, der strømmede til Kirken forhen, er flygtede og betragter nu Serritslev Kirke som et pestbefængt Sted. Det er dog for galt. Vore egne Sognefolk, ogsaa dem, der lyttede efter Spleis, søger lige stovt Kirken, det er nu i den anden Vasegrøft (Vejgrøft) —«

*

*

*

Man mærker i dette Brev Grønborgs Misstemning over Forholdene, og det blev ikke bedre. Der skulde snart støde det til, der gjorde ham Stillingen i Serritslev utaaelig; men da der skete noget i den Tid, der muligt bidrog til at fremkalde denne Begivenhed, maa dette indskydes her:

Grønborg var jo en udpræget Frihedsmænd. Hans Hu og Længsel stod bestandig til at Baandene, der trykkede og strammede, skulde løses, baade for Folk og Kirke. Han spejdede stadig

ud efter Tegn og Begivenheder, der kunde varsle i den Retning, og opdagede han saadanne, da blev han sjæleglad.

Stundom mente han da ogsaa at se lysende Tegn og Vaarbrud, hvor andre kun saa Taage, Mørke og Vintertid.

Noget saadant kan vel siges at være Tilfældet, da Grundtvig Palmesøndag 1867 overvældedes af en Abnormitet, der ganske vist affødte mærkelige Syner og Betragtninger, men ogsaa kirkelige Handlinger, der var i Strid med Loven. En Del af dem, som var til Stede eller hørte derom, tog det vel som Udslag af Forvirring og Sindssyge; men Grønberg saa deri skønne og mærkelige Varsler for, at en liflig Pintsetid for gamle Danmark var nær for Haanden. Han skrev i den Anledning en lang Afhandling, og da den er mærkelig, baade ved sit Indhold og den Opmærksomhed den vakte, maa jeg anføre den her i sin Helhed:

Nordisk Pintsefest.

Den nordiske Menighed tog vel sin Begyndelse med 1825, da Grundtvig traadte frem med Trosordet, som det Banner, hvorunder Gudsfolket skulde samles, den ægte Perle, som ikke købes for dyrt med alt, hvad man ejer. Indtil 1848 var Menigheden som bundet og indesluttet i Statskirken; men fra den Tid begyndte den at udvikle sig mere og mere: Vi fik Bekendelsesfrihed og Sognebaandsløsning.

Henimod 1866 blev det Menigheden for trangt, og da Birkedal blev afskediget, traadte en lille Hjord ud med ham, og den lod til at befinde sig vel; men Statskirken og dens ældste saa paa den lille Flok med Misundelse, og sagde som fordem Laban og hans Sønner om Jakob: »Er det ikke vor Hjord, han løber med?«

Her var altsaa gjort en Begyndelse til mere selvstændig Fremtræden, hvortil Grundtvigs Udtrædelse af Statskirkens Tjeneste i sin Tid kan tjene som Forpil; men noget afgørende Skridt i den Retning turde Menigheden ikke foretage; det var nok især de boglærde, som havde størst Betænkelighed, hvilket vel ogsaa gav sig tilkende den Gang, da Birkedal søgte en Medhjælper eller Kapellan, da turde ingen slutte sig til ham.

For nu at klare det for alle dem, der alvorligt tror paa Helligaanden, at Herrens Menighed er frigjort og behøver ikke længere, end den selv ønsker, at søge Ly indenfor Statskirkens Mure, kom Palmesøndag med sine Vidundere.

Rygtet foer som et Lyn Landet over, og om, hvorledes det gik til i Vartov hin Dag, vidste alle at fortælle; men hver havde selvfølgelig set, som de havde Øjne til, og hørt, som de havde Øren at høre med. Da jeg ikke selv var saa lykkelig at være med der, maa jeg nøjes med andres Beretning.

Hvad jeg først hørte, var ikke af Bladene, men fra den gamles Venner, og det endda af de Boglærde; men det var for mig en Gru at høre; thi

de havde opfattet det hele som Galskab og atter Galskab. Det gik mig nær til Hjærtet, og det begyndte tilsidst at løbe rundt for mig, da Vidnesbyrdene ikke stemmede overens. Først senere blev min Sorg forvandlet til Glæde, da jeg modtog Efterretninger fra Øjen- og Ørenvidner af de enfoldige og ulærde, den gamles Hjærtensvenner, og jeg tror ogsaa Vorherres sande Venner.

Som jeg har opfattet Forholdene, begyndte Sjæleevnerne denne Dag at svigte den gamle, saa han ikke var fuldkommen Herre over sig selv; men just da fik Helligaanden fuld Forlov til at raade for ham, og bruge ham, som den vilde. Og har end Salmen: »Guds Menighed syng for vor Skaber i Løn« osv., ofte været sunget i Vartov, og har der end tit været hørt gløddende Tungers Røst, saa har Salmen dog aldrig tonet og Røsten aldrig lydt som hin Palmesøndag; *thi* da var Aanden nær, og det med en saadan Kraft, at der vist aldrig har været hørt Mage i den danske Kirkeafdeling, saa for mig, som for mange af dem, der selv var til Stede, staar denne Dag som en lille nordisk Pintsefest, om end nok saa ringe i Sammenligning, saa dog som en tro Afspejling og en liflig Genklang af det store Pintseunder i Apostelkirken.

Det store Flertal og deriblandt, som rimeligt var, en stor Del Boglærde, sagde: »Manden er jo gall« og de stod som paa Gløder; et saa stort Aandepust havde aldrig mødt dem før, hverken

fra Mund eller Bog, og det er vel ikke at undres over, da deres Aandsfæller paa den store Pintsefest kunde sige, at Apostlene var fulde, men rigtignok maatte de føje til »af sød Vin«.

Andre henreves af Aanden, saa det Spørgsmaal gjaldt for dem som en Salighedssag; »Mand, Broder! Hvad skulle vi gøre?« Underligt nok: I Apostelkirken blev svaret: »Til Badet!« her: »Til Bordet!«

Det var altsaa Palmesøndag, og gamle Grundtvig holdt denne Dag selv Skriftetalen, og Teksten var Lazari Opvækkelse fra de døde, hvor Jesus siger: »Han er ikke død, men han sover,« og »Salige ere de, som tror; jeg er Opstandelsen og Livet; hvo som tror paa mig, skal ikke se Døden, men have evigt Liv.« — Da han havde endt Skriftetalen, indbød han Menigheden til Afløsning med de Ord: »Kommer alle I, som arbejde og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile for Eders Sjæle! — Her staar jeg, en Herrens Tjener, for i hans Navn at udrette hans Gerning, kom, kom, kom!«

Mange holdt sig tilbage, men da traadte han frem og spurgte, om der ikke var flere, der trængte til Afløsning, for saa vilde han bede Kirkebetjenten sige til dem, der ikke vilde være med, at naar Nadveren begyndte, skulde de gaa ud, *da han havde noget at sige Nadvergæsterne alene.*

Nu strømmede saa mange op, at der blev megen Trængsel, og da man vilde holde Børnene

borte, sagde han: »Lad dem kun komme, de smaa med de store, her er fri Adgang!«

Da nu alle var blevne tilsagte Syndernes Forladelse og Enke-Dronningen, som var i Kirke den Dag, havde holdt sig tilbage, traadte han atter frem og spurgte: »Er Dronningen af Danmark ikke her?« Derpaa tilføjede han: »Dronningen af Synden (eller Sønden)! kom at høre Salomons Visdom! men her er mere end Salomo; Kristus indbyder til sit Bord; her maa Din Plads ogsaa være!«

Dronningen traadte nu ud med sin Hofdame og knælede for Alteret. Dybt bevæget tilsagde han dem Syndernes Forladelse. Staaende foran Dronningen føjede han til — efter at have sagt: »Fred med Eder!« —: »Fred med alle Danmarks Sønner og Døtre! Ja, Fred med gamle Danmark! Og hermed være da alle Danmarks Synder forladte; — lad saa kun Prøjserkongen komme med sin Hær!«

Gudstjenesten tog sin Begyndelse, og han løb denne Dag let op ad Trappen til Prædikestolen, medens han forhen maatte støttes og ledes.

Han begyndte med, at han kunde lade dem vide, at han havde faaet sit Syn igen. Han kunde i Dag se med et Par Brillor, han ikke havde kunnet bruge i mange Aar. — »Dette er en god Fremgang,« føjede han til.

Derpaa tog han de tre første Bønner af Fader-vor og sagde, at naar vi bad dem, saa bildte vi os vel ind, som saa mange andre, at det var et

Slags Hoveri vi gjorde; men det var Børnestreger at tænke saa, det var ikke for, at vi skulde ære vor Fader, det trængte han ikke til; men det var for vor egen Skyld, for at Gud Faders Navn kunde blive æret i os. — Dernæst: Naar vi vilde være fri for Fanden, da skulde vi folde vore Hænder paa Brystet, for saa var der ved dette Korsets Tegn, som vi saa dannede, slaet Bom for ham, saa kunde han ikke trænge ind, ja, saa kunde ingen ond Aand faa Magt over os.

Derpaa tog han Skriftstedet: »Naar Du beder, da gæk ind i dit Kammer og bed til din Fader, som er i Løndom — og han, som ser i Løndom, vil betale Dig aabenbar.« — Det, sagde han, havde han tit tænkt paa var underligt, at man skulde gaa ind i Kammeret, da Gud, som er allestedsnærværende, ogsaa maatte være udenfor, men i Dag var det gaaet op for ham. Efter at Herren havde ført ham i 84 Aar, saa havde han først nu lært dette: Meningen var, at vi skulde folde vore Hænder for vort Bryst og bede stille i vort Hjærte — ikke med Ord — og de Bønner, vi saa opsendte til Faderen i Himmelen, vilde da kun blive hørte af ham alene, selv Englene i Himmelen vilde ikke kunne høre det, men Faderen vil betale aabenbar for den skjulte Bøn. — Han spurgte nu Menigheden, om ikke det var en god Lærdom, og da denne havde svaret ja, føjede han til: »Ja, det er det!«

Derefter gik han over til Dagens Evangelium, »Indtoget i Jerusalem«. Da sagde han: »*Det*

er ikke mig, som taler til Eder i Dag; men det er den Herre Kristus, der har laant min usle Hytte og taget Bolig i den for at føre Ordet for Eder.« — I Gaar var jeg mere død end levende, saa jeg kunde ikke tænke ordentlig over Evangeliet, og jeg forstod ikke, hvorledes det vilde gaa; men Herren sagde til mig: »Lad det blive min Sag!«

Hele Prædikenen igennem talte han om, at Tiden var nær, og at der var sket store Ting allerede. Han talte om det kære Fædreland, det laa ham saa stærkt paa Hjærtet; men Herren vilde beskærme Danmark imod dets Fjender, baade Fyrstendømmer og Vælde, ja, al Ondskabens Hær under Himmelen.

Den hele Tale var, saa sige Ørenvidner, saa fuld af Visdom og Profeti, at de ikke formaa at gengive den; men glemme dog aldrig Indtrykket af, hvad de hørte denne Dag; *thi* der var en Aandens Kraft over den gamle, som de aldrig før havde hørt Mage til; dog, hver opfattede Vidnesbyrdet, som han havde Hjærte til.

Efter Prædikenen var der Barnedaab, og det var mageløst, som han talte til det lille Barn. Da han bad Herrens Bøn, sludrede Barnet lidt af Glæde, saa sagde han til det: »Ja, det gør godt; jeg har selv fornummet det;« og da han kom til Bønnen: »Fri os fra det onde,« græd Barnet, da sagde han: »Ja, det er haardt, naar Djævelen skal ud;« og saaledes talte han hele Tiden.

Da Daaben var forrettet, begyndte Nadverens Uddeling.

Grundtvig med Hustru og Søn, en Dreng paa 13 Aar, modtog det hellige Maaltid af Professor Hammerich, der tilligemed Pastor Helveg var mødt i fuldt Ornat for at hjælpe til ved Nadverens Uddeling, ogsaa Pastor Køster var til Stede, disse tre nød ogsaa selv Nadveren, ligeledes Enke-Dronningen og flere ukonfirmerede Børn. Der var, som sagt, en ualmindelig stor Altergang, da de fleste, som var i Kirke den Dag, nød Nadveren.

Endelig sagde Grundtvig tilsidst de mærkelige Ord: »*Jeg har i Dag løst Moderen!*« men uagtet de fleste blev til Tjenestens Slutning — nogle havde forladt Kirken — og kunde altsaa høre den Hemmelighed, han havde at betro Herrens sande Menighed, saa blev det dog skjult for de fleste, hvad det var, han havde at sige dem, eller hvad disse Ord egentlig havde at betyde; men saaledes ved Aanden at sige sine Besked i faa, men bestemte, klare og tydelige Ord, som er skjulte for uvedkommende. Ja, jeg er vis paa, at disse Ord har Mandevind ikke opfundet; men det er profetiske Ord, saa sandt der endnu i den hellige almindelige Kirke gives profetiske Ord.

Den gamle var den Dag, menneskelig talt, ikke Herre over sig selv; men netop da kunde Aanden faa Lov til at raade, saa han (Grundtvig) var — kunde man fristes til at sige — et viljeløst Redskab i Vorherres Haand, saa det rigtig-

nok ikke var Grundtvig, der magtede at løse *Moderen*, Guds Menighed, men Herren selv ved Helligaanden.

Og husker man nu, hvad Grundtvig forud havde sagt: »Det er ikke mig, som taler til Eder i Dag, men det er den Herre Kristus, som har laant min usle Hytte og taget Bolig i den, for at føre Ordet for Eder,« saa bliver det nok klart, at det er Herren selv, der ved sin Tjeners Mund sagde de stærke Ord: »*Jeg har i Dag løst Moderen!*«

Lægger man nu Mærke til, at her svarer Handling til Ord, da en Biskop, en Professor, en Præst, en Kapellan, samt Folk af alle Stænder fra Dronningen til Tjeneren, fra Rigmanden til Betleren, fra Oldingen til Barnet, kom paa en Maade til at bryde med Statskirkens Love og Vedtægter, uden at have saadant til Hensigt — kom ved Aandens Drift til at bryde nye Baner, lægge sig andre Veje — saa tør man vel sige, at fra det Øjeblik er Herrens Menighed erklæret for myndig og løst ud af Stats- eller Folkekirkens Baand, med Frihed til at ordne sine Forhold uafhængig af Folkekirken, som den bedst ved og kan; og har Herren selv løst Menigheden, saa er det nok sket i rette Tid og ikke i Utide, og saa har han nok ogsaa givet den Livskraft til at føre sit Levnedsløb saa godt, som den nu har Tro til.

Afhandlingen vakte, som sagt, megen Opsigt og Anerkendelse blandt Vennerne i vide Kredse, og den spredtes i talrige Afskrifter Landet over. Skov-Kirsten fik ogsaa høre om den og skrev til Grønborg om at sende sig en Afskrift. Den fik hun*; men der var da alt rundet 5 Aar efter det forefaldne. Afhandlingen tiltalte hende meget, og hun sendte den til Fru Grundtvig. Den var imidlertid kendt af Grundtvigs i Forvejen; Fruen svarer Kirsten Lomborg i Brev af 11te Juli 1872 — altsaa samme Aar Grundtvig døde — med følgende Ord:

»Tak, kære Venner, for den tilsendte Afskrift af Grønborgs Betragtning over Grundtvig Palmesøndag, som vi for Resten har liggende, da den blev os tilsendt i Fjor. Jeg har nu læst den for Grundtvig, og han sagde, at han ikke kunde skønne andet, end at Grønborgs Opfattelse er rigtig. — Hvor det ogsaa bevæger mig, hver Gang jeg hører om det, jeg den Dag oplevede.«

I samme Brev meddeler hun Lomborgs om det paatænkte Vennemøde i September, sender dem en indtrængende Opfordring til at være med og indbyder dem til at bo hos Grundtvigs. Derefter tilføjer hun:

»Mon Grønborg dog ikke kommer her over denne Gang? Jeg gad nok talt rigtig med ham en Gang. Jeg syntes saa godt om ham; det

* Det er denne, jeg for en væsentlig Del har benyttet. Jeg har haft fire til min Raadighed, som alle er ens med Undtagelse af nogle sproglige Ændringer.

var lidt, jeg fik talt med ham, da han var her ovre*.«

Men vandt »Grønborgs Syn paa Palmesøndag i Vartov 1867« Genklang og Paaskønnelse i Grundtvigs Hus og viden om i Vennekredsen, saa var der ogsaa adskillige, der tog Forargelse af det, særlig blandt Præsterne og andre højtstaaende Personer, hvorom snart mere.

VIII.

Der udviklede sig snart et fortroligt og godt Forhold imellem Mynster og Grønborg. Denne alvorlige Præst kunde ikke andet end agte Grønborgs nidkære Virksomhed som Lærer. Selv om han ikke helt kunde godkende Grønborgs Maade at holde Skole paa, saa var han dog fordomsfri nok til, at lade denne arbejde i Frihed. — Det smukke Forhold gav sig Udslag i, at Grønborg

* Man forstaar, at Fru Grundtvig var glad ved at tale med Grønborg og gerne tilegnede sig de Betragtninger, denne gjorde gældende i foran meddelte Afhandling, naar man læser om den Glæde, hun føler ved Dannelsen af ny Valgmenigheder, som hun skriver om i ovennævnte Brev: »Nu er da den første Frimenighed blevet oprettet paa Sjælland, et Par Mil fra Triers Højskole: han er Medlem af Menigheden, og Hoff er dens Præst. Der er en formuende Mand med i Menigheden, som har givet Grunden til Kirken. Det hele er gaaet saa velsignet, saa jeg tror nok, Vorherre har sin Haand med der, og hvad vilde det ogsaa være uden ham. Med ham alt, uden ham intet. Gud ske Lov for hver Frimenighed, der opstaar i vort kære Danmark.

stod Fadder til en af Mynsters Døtre i Efteraaret 1867.

Nogen aandelig Forstaaelse var de dog ikke naaet til paa det Tidspunkt. Først i Løbet af det følgende Aar skulde Omslaget komme for Mynster. Om dette skriver Grønborg: »En Udsending af den indre Mission, en forhenværende Skræder, Nielsen*, (vistnok født i Sæby) har nedsat sig i Brønderslev, og prædiker her og der, som ogsaa andre Steder. Han har gjort et dybt Indtryk paa vor Præst, Mynster, og hvem ved, om ikke han kan blive Grundtvigianer, hvilket Navn han har været saa bange for. Sidste Søndag holdt han en mærkelig Prædiken. Han sagde blandt andet: »Der var en Mand, som bad og sang, samt læste i Skriften hver Dag og gik i Kirke om Søndagen, og han troede at have Jesus med sig paa Vejen (ligesom Josef og Marie, da de gik hjem fra Templet); men han var og blev gnaven, utilpas osv., og han havde ikke Fred i sit Hjærte, for Jesus var ikke med ham eller i hans Rejseselskab; thi Manden var kommet i de selvretfærdiges Rejsefølge, derfor maatte han vende om til Guds Tempel, Herrens levende Menighed, og der finde Jesus i Daaben og Naderen. — — Jeg kan ikke forstaa bedre, end at denne Mand er ham selv — —.«

Grønborg tog ikke fejl; thi Nielsen blev Redskabet i Gud Faders Haand til at føre Pastor Mynster »tilbage til Templet«, hvor han fik et

* Nu Præst i Amerika.

lifligt Møde med Vorherre Jesus Kristus i hans Indstiftelser, Daab og Nadver.

Da dette Gennembrud var sket, udviklede der sig et Venskabsforhold imellem Præsten og Læreren, der var til Glæde og Velsignelse for dem begge. Mangen Kvæld, naar Arbejdet var sluttet i Skolen, besøgte Grønborg Mynster, og Børnene mindes med Glæde den Dag i Dag, de hyggelige Aftener, naar Grønborg lænet tilbage i Sofahjørnet dampende af sin Pibe støt og sikkert drøftede Ting og Forhold, der vedrørte det aandelige Liv; »thi Grønborg havde dybe Tanker om mangt og meget, jævn og ligefrem, som han endda var.«

Stundom havde han sin Hustru med, og da var Børnene allergladest. De elskede hende, som hun kom dem i Møde med sit venlige Smil, sit lyse Aasyn og det indtagende Væsen; og Præstefruen og Skolelærerkonen havde ogsaa meget at kunne dele sammen om Børnene og deres Opdragelse. Mynsters Venskab, som Grønborg helt vandt, fik denne megen Støtte af i trange Dage og Aar, der saa kort efter, at de havde fundet hinanden i fælles Livssyn og Tro, skulde komme over ham, hvorefter nu skal fortælles.

*

*

*

Det var i Vaaren 1869, at Biskop Kierkegaard meldte Pastor Mynster, at han vilde komme til Serritslev paa Visitats. Meddelelsen naaede først

frem i den ellefte Time, da den, som Følge af en utydelig Udskrift, først var gaaet til Fjerritslev i Stedet for Serritslev. Da Brevet endelig naaede frem til Bestemmelsesstedet, var det saa sent, at de sædvanlige Forberedelser til den myndige Bisps Modtagelse ikke kunde foretages i det Omfang, man ellers brugte. Bekendtgørelsen om hans Besøg kunde ikke engang ske ved Tillysning fra Prædikestolen; men maatte foregaa ved Bud ud i Sognene og ved Skolebørnene.

Da Biskoppen ved sin Ankomst hørte om hele dette Vrøvleri, var han straks i Misstemning eller — var han det i Forvejen? Han kom nemlig lige fra Aalborg, og det var et almindeligt og udbredt Rygte, at naar han kom fra sit ulykkelige Hjem, var han nervøs og pirrelig og meget vanskelig at tilfredsstille.

Dog syntes hans Sind at komme i Ligevægt, da han Lørdag Aften, den 27de Maj, sad i Mynsters Dagligstue omgivet af den hyggelige Familiekreds og de friske, muntre Børn, som han kendte fra foregaaende Besøg og kunde huske Navnene paa, efter Opfordring kom hen til ham, og han smaasnakkede med dem, til Barnet kom op i ham selv, og han blev mild og kærlig.

Men Søndag Morgen, da Kirkeklokkens første Kalden lød, kom han farende fra sit Værelse ind i Mynsters Stue med Uret i Haanden, og da han saa Mynster, raabte han forbitret:

»Det ringer!«

Mynster svarede med et stilfærdigt ja. Men

dette æggede Bispen yderligere, og han gentog med forøget Styrke:

»Jeg siger, det ringer!«

»Ja, jeg hører det!« svarede Mynster.

»De hører det!« gentog Bispen endnu barskere, »men det er jo ti Minutter for tidlig!«

Mynster søgte nu at undskylde Grønborg, idet han hævdede, at man paa Landet ikke altid kunde være sikker paa, at Uhrene passede med Københavns tid; men det vilde Biskoppen ikke høre noget om.

»En Kirkesanger maa vide bestemt, hvad Klokken er, da han ellers ikke kan opfylde sine Pligter; thi Gudstjenesten maa begynde bestemt paa Slaget, ellers kan Menigheden aldrig vide, naar den skal møde,« svarede han.

Ved Kirken gav Mynster Grønborg et lille Vink om, at der var »ondt i Luften«; men alt forløb dog fredelig, indtil de efter Kirketjenesten sad ved Middagsbordet i Præstegaarden, da brød Uvejret løs.

»Enten passer Deres Uhr ikke eller ogsaa ringer De ikke paa Klokkeslet?« siger Biskoppen da til Grønborg.

»Jo, jeg ringer paa Klokkeslettet, og jeg stiller mit Uhr efter Solen, saa jeg tror ikke, det kan være meget galt,« svarer Grønborg; »men forøvrigt ringer jeg først tredie Gang, naar Præsten kommer og gaar ind i Kirken, saa det bliver ham, der bestemmer Tiden for Gudstjenestens Begyndelse.«

»De skal ringe efter Deres Uhr og ikke efter Præstens Komme!« svarer Bispens afvisende.

Stemningen ved Bordet var trykket.

Saadan stod Forholdene, da Biskoppen om Mandagen skulde holde Visitats i Serritslev Skole.

Grønborg havde gruet for denne lige fra det Øjeblik, Mynster havde meddelt ham Bispens Komme. Han mindedes, hvor pinlig Kierkegaards Visitats havde været i Øland Skole, og han var klar over, at Forholdene ikke havde bedret sig. Biskoppens Uvilje mod den aandelige og hjærtelige Religionsundervisning, og hans Fordringer til en mere systematisk Kundskabsmeddelelse, vidste han, var snarere i Tiltagen end i Aftagen; og Grønborg var ikke afveget et Haarsbred fra, hvad han troede at turde sige, han havde begyndt af Aandens Drift og i sin Herres Navn i Skolens Tjeneste til Menighedens og Folkets Gavn.

Det anede ham derfor, at det denne Gang vilde briste. Middagen i Præstegaarden varslede ikke godt.

Det syntes ham klart, at Biskoppen nærede Uvilje mod ham.

*

*

*

Før vi gaar videre i Begivenhedernes Gang vil vi gøre et Forsøg paa at klare os, om Grønborgs Formodning om, at Biskoppen nærede Uvilje mod ham var rigtig.

Der var flere sammenstødende Forhold, der

bidrog dertil. Selvfølgelig var det ikke de ti Minutters for tidlig Ringning Søndag Morgen, der var det afgørende. Mere vejede deres forskellige Syn paa Skolesagen og deres tidligere Sammenstød. Hvad der dog nok egentlig slog Hovedet paa Sømmet, var, hvad jeg alt har bemærket: Grønborgs Betragtning over Palmesøndag i Vartov 1867. En Mand (Lærer Thøgersen i Klæstrup), der i mange Aar stod Grønborg nær og har stort Kendskab til Grønborg fra den Tid, der ligger forud for den 29de Maj 1869, fastholder med stor Bestemthed, at det var denne Betragtning, der i ganske særlig Grad havde fremkaldt Biskoppens Uvilje. Betragtningen var paa en eller anden Maade kommet ham i Hænde, og den havde forarget ham i høj Grad.

At Grønborg ogsaa, efter flere Aars Forløb, fik den Opfattelse, fremgaar af et Brev, som senere vil blive anført.

Men det er da ogsaa meget forstaaeligt, at det begejstrede Syn paa Kirkens Udløsning fra Staten, der kommer til Orde i Betragtningen, kan have forarget Biskoppen, og maaske ikke mindst fordi at hele Betragtningen var bygget paa, hvad Biskoppen vilde kalde gal Mands Tale og Ger-ning. —

Jeg har ment det rigtigst, at forudskikke disse Overvejelser, da det synes mig, at de kaster Lys og yder Bidrag til at forstaa Biskop Kierkegaards Optræden og hele Handling i Serritslev Skole hin 29de Maj, — en Optræden, der gav Anled-

ning til et Martyrium for Friheden i den danske Folkeskole, og Tabet af den bevidste Menigheds Kærlighed til og Folkets Agtelse for Biskoppen over en stor Del af Vendsyssel.

*

*

Da Biskoppen den nævnte Dags Morgen kom op til Serritslev Skole, var det, som Mørkets Aander var sluppet løs.

Straks, da han vilde se Skoleprotokollen, var Grønborg saa uheldig at vende den forkert. Dette var tilstrækkelig til at bringe Biskoppen i Harnisk. Blækhuset paa »Kathederet« var ikke efter Ønske, og i den ophidsede Tilstand, Bispen befandt sig, gik han hen og væltede det, og da var han paa Kogepunktet. Intet var ham nu tilpas; men især gik han ud af sig selv over, at Børnene ikke havde lært alle de Salmer, han krævede. »Ja, det gik saa vidt, at jeg havde opgivet Skolen for at undgaa fremtidig Tortur, inden han endnu havde hørt et Ord af Børnene,« — skriver Grønborg en af de følgende Dage. — »Jeg gik derfor til Katekisationen med den Overbevisning, at det maatte briste midtvejs; thi jeg var baade ærgerlig, skamfuld og bedrøvet (der var syv Skolelærere til Stede*). Det gik, som jeg ventede, han var som en besat, der ikke sansede, hvad han sagde, saa jeg trak mig tilbage med

* og flere andre Tilhørere fra Egnen foruden Skolekommissionen.

den Bemærkning, at nu maatte jeg overlade Biskoppen Resten!«

Saa vidt Grønborg selv om den for ham skæbnesvangre Dag.

En tilstedeværende fortæller følgende:

»Da Biskoppen begyndte at katekisere, var Børnene saa forfærdede, at de intet svarede paa hans Spørgsmaal.

»De kan intet!« sagde han, »prøv om De kan faa noget ud af dem,« henvendte han sig til Grønborg.

Han tog da fat; men Bispen afbrød ham hvert Øjeblik med misbilligende Bemærkninger og Ord, hvorfor Grønborg endelig sagde: »Ja, Deres Højærværdighed maa undskylde, men De har umuliggjort min Gerning her i Dag!«

Biskoppen sundede sig da lidt; men kort efter beder han Grønborg om at synge en Salme med Børnene.

Han valgte Nr. 543. Jeg ved ikke om Børnene kunde, i hvert Fald var der ingen, der sang med. Det gjorde et underligt vemodigt Indtryk, at høre Grønborg med inderlig Bevægelse synge den alvorlige Salme ganske alene.

Alle de tilstedeværende sad som paa Gløder. Mynster var i højeste Grad oprørt.

Da der maaske er mange, der ikke kender Salmen, anfører jeg den her; thi den er sikkert et tro Udtryk for Grønborgs Sindsstemning i denne Stund. Han føler sig ene og forladt, dødelig træt og mat; det er, som Livskraften er veget

fra ham; en Fremmed og en Særling, synes han sig selv at være under de omgivne Forhold, og dog vil han ikke for alt i Verden give Slip paa det, der fylder hans Sjæl, som nu i mange Aar, har været det, der har givet hans Liv Indhold; men i Øjeblikket er det, som Grunden er gledet bort under ham, og saa sukker han til Vorherre om snart at tage ham hjem til hans rette Fædreland.

Salmen lyder saaledes:

O Herre Jesus mit Levned's Lys,
 min eneste Trøst i Nattens Gys,
 i Verden er jeg en fremmed Gæst,
 det evige Hjem mig tjener bedst!

Som Vægteren længes i Natten her
 mod Himlens dejlige Morgenskær,
 forlænges jeg mod mit Fædreland,
 for hvilket dit hellige Blod udrandt.

Men Hjærtet til Rejsen er saare mat,
 min Styrke haver mig rent forladt,
 mit Hjærte raaber og sukker i mig:
 Hent snart, o Herre, mig hjem til Dig!

Dit Kors lad være min Vandringsstav,
 min Ro og Hvile din hellige Grav,
 dit Jordeklædes det rene Lin,
 min Kjortel være saa skær og fin.

Naar Sjæl og Legem da skilles ad,
 o Herre, dit Himmerigs Port oplad,
 at skue jeg maa din Sommer blid
 og love dit Navn til evig Tid.

*

*

*

Visitatsen var forbi.

Da Biskoppen og Præsten kommer ud i Forstuen, siger sidstnævnte: »Forstod Deres Højærværdighed Grønborgs Mening med Salmen, han valgte!«

»Aa, det skulde vel være en Demonstration!« svarede Bispen.

Da Mynster paa Svaret skønnede, at han var alt andet end blevet blidere stemt, tav han; men det var en pinlig Stemning, der herskede ved Frokostbordet i Præstegaarden: Biskoppen sad tavs og mørk, mens Præsten uafbrudt flyttede med Glas og Saltkar og hvad andet, der stod ham nær, som han havde for Skik, naar hans Sjæl var i Oprør.

Da Biskoppen kort efter skulde rejse, undredes Præstefruen i høj Grad over hendes Mands Sendrægtighed i at gaa hans Højærværdighed tilhaande med Rejsetøjet; men hun blev end mere forbavset, da hun nyttede et ubevogtet Øjeblik til at skynde paa ham, og hun fik til Svar: »Jeg er ikke hans Tjener!« Det lignede ham slet ikke, og hun kunde ikke begribe, hvad der gik af Manden. Men da Bispen var vel ude af Gaarden, fik hun Løsningen paa Gaaden.

Præsten og Fruen skyndte sig nu op til deres Venner i Skolen for at være dem en Smule til Trøst; thi, syntes de, det kunde ikke fejle, at Grønborgs jo maatte være i høj Grad ilde til Mode efter en saadan Medfart. Dette var da ogsaa Tilfældet.

Grønborg var baade forbitret og dybt krænket. Han var fast bestemt paa at søge sin Afsked, hvis Biskoppen ikke vilde give ham en offentlig Oprejsning for den ubeføjede Krænkelse, han havde tildelt ham.

»Men han gør det næppe,« sagde Grønborg, »for det er ikke blot mig personligt, han vil til Livs, det er maaske fuldt saa meget Aands- og Hjærtelivet i Skolen. Jeg mærkede det i Dag, og jeg har hans egne Ord for det fra for 3 Aar siden. Maaske kan det lykkes ham at dræbe Livet hos andre, saa han faar dem ind i den gamle Trædemølle; hos mig skal han ikke faa Held til det. Jeg viger ikke en Tomme, saa forlader jeg hellere Skolen; Pave-Bispen kan da ikke sætte mig i Band mere.«

Mynster søgte forgæves at berolige Grønborg; thi jo mere denne tænkte over Forholdene, des mere oprørt blev han. Det syntes ham umuligt at fortsætte sin Gerning til Velsignelse for sig selv og Børnene. Hvordan vilde hans Stilling ikke blive herefter, naar saavel Børnenes som Forældrenes Agtelse var nedbrudt over for ham, og kunde det vel blive anderledes efter Bispens Udtalelser i baade Børnenes, de tilstedeværende Læreres og flere andre Personers Nærværelse. Udtalelser, der frakendte ham alle Betingelser til at holde Skole.

*

*

*

Biskop Kierkegaard har ikke efter sin Hjemkomst følt sig tryk i sin Samvittighed over for Grønborg; der har været noget, der har naget ham og ikke ladet ham i Ro. Det fremgaar klart nok af et Brev, han skriver til Pastor Mynster den $\frac{9}{7}$, altsaa ca. 5 Uger efter hans Tilsynsrejse i Serritslev, og da dette Brev giver et ret betydningsfuldt Indblik i Biskoppens Opfattelse og Syn paa Skolegerningen, skal jeg her anføre det:

Siden jeg den 29de Maj d. A. visiterede i Serritslev Skole, har jeg, under en straks efter min Hjemkomst fra den lille Visitatstur i Børglum Herred, tiltraadt større og meget anstrengende Visitater i Vennebjerg og Horns Provstier og under den nu overstaaede Travlhed i Anledning af Landemodet, gentagne Gange haft i Tanker, hvorledes det forekom baade Deres Velærværdighed og mig, at Hr. Grønborg tog sig de Bemærkninger altfor nær og følte sig ligesom nedslagen ved dem, som jeg paa hin Dag gjorde med Hensyn til et og andet i hans Maade at undervise paa. Og jeg har senere erfaret, at dette fremdeles skulde være Tilfældet, saa det vel endogsaa turde være at befrygte, at en saadan nedtrykt Stemning hos ham tilsidst vel endog kunde foranledige andre til at antage, at der havde vist sig Mangler hos ham i Henseende til det væsentlige og afgørende for en tilfredsstillende Virken hos og paa Ungdommen. De vil derfor, haaber

og beder jeg, være baade villig og i Følge Deres flersidige Forhold til Hr. Grønberg, særlig skikket til fra mig at meddele ham, at min Overbevisning, at Børnene helst maatte anvises til først og fortrinsvis og nøje at lære nogle Hovedsalmer over Frelsens store Kendsgerninger, samt styrkes og befæstes i deres Kristendoms-kundskab ogsaa ved hyppigen selv bestemt at udtale sig om det hørte, saavel som mit Indtryk af hans milde og overbærende Omgængelse med Børnene muligen for nogle af disse blev en Lejlighed til at tage det mindre nøje med den bestemte Tilegnelse, — naturligvis ikke har bragt mig til at glemme, hvad jeg siden min første Visitats i 1857 altid med Paaskønnelse har bemærket hos ham: Varme for vor kristne Tro og Lære, og kærlig og frugtbar Stræben efter at vække og nære samme Sind for den hos de unge. Hvor det rette retteligen bydes og meddeles disse, er det mig naturligvis desto vigtigere — saa vidt Raad kan benyttes — at bidrage til, at det ikke skal være udsat for en mindre bestemt og fast Tilegnelse — Tidens Strømme ville dog bryde stærk nok og altfor stærkt derimod alligevel.

Med venlig Hilsen til ham og til Deres Velærværdighed.

Den $\frac{9}{7}$ 69.

P. Chr. Kierkegaard.

Velærværdige Hr. Sognepræst Mynster,
Serritslev.

Hverken Grønberg eller Mynster fandt, at Bi-

skoppen havde gjort sin Uret god med dette Brev; men Mynster fangede Haab om at faa et Forlig i Stand mellem de stridende Parter, og han gjorde i den Anledning tvende Rejser til Aalborg; men han var begge Gange saa uheldig ikke at træffe Biskoppen hjemme. Han skrev da et udførligt Brev til ham, i hvilket han søgte at fremstille Grønborgs Forhold og gøre ham det indlysende, at denne vanskelig kan fortsætte sin Gerning, uden han faar en offentlig Æresoprejsning. Samtidig retter han en hensynsfuld Bebrejdelse mod Biskoppen for hans stundom al for myndige Optræden og Færd. Han skrev bl. a.: »En Overhyrdes Tilsyn i Kirke og Skole burde være præget af den Herres Kærlighed, som Hjorden tilhører; men saadan er det ikke her. Naar det rygtes, at Biskoppen er i Vente, gaar der en ængstelig Gysen gennem mange —.*«

Paa dette Brev svarer Kierkegaard den ³¹/₇ følgende:

Kære Hr. Pastor!

Deres kristelige fortrolige Skrivelse af 28de Juli har jeg rigtigheden modtaget og takker hjærtelig for samme, vil derfor ogsaa, om det er Herrens Vilje, besvare den med samme kristelige

* Mynsters Brev er desværre gaaet tabt, saa, hvad her er anført af dets Indhold, er meddelt efter Hukommelsen af Mynsters Datter, der erindrer saa tydelig disse Begivenheder, som gjorde et uforglemmeligt Indtryk paa hende. Flere værdifulde Oplysninger skyldes hende.

Aabenhjærtighed og Fortrolighed. Og ihvor meget jeg saaledes end forøvrigt har Anledning til at beklage, at jeg netop har været bortrejst det Par Gange, De personligen har søgt mig i Aalborg, er jeg dog nær ved at haabe, at vi ogsaa igennem den skriftlige Meddelelse ville komme til at være i fuld og hjærtelig Forstaaelse, de Forhold angaaende, som her skulle omhandles.

Grønborgs Sag angaaende, da betvivler jeg ingenlunde, hvad De — for at sætte mig ind i hans Opfattelse af den — meddeler om, at han gerne vilde modtage mine Ytringer om, hvad jeg misbilligede, naar de vare gjorte under fire Øjne. Jeg har nemlig altid anset ham for og i mine Indberetninger om ham osv., omtalt ham som en kristelig sindet Mand og Lærer; og det er saaledes hos mig en ligefrem Forudsætning, at han vilde taget imod en privat og personlig Formaning af mig, ligesom jeg har taget imod en af Dem. Men derimod finder jeg mindre vel hjemlet, at han finder sig dybt krænket ved at den denne Gang er bleven given i fleres Paa-hør. Det ligger nemlig i Tingens Natur, at vi Embedsmænd i den Henseende maa finde os i, hvad Folk i andre Stillinger i Reglen kunne vide sig fri for. (Jeg maatte saaledes i 1845 høre, at Biskop Mynster — der tidligere privat havde sagt mig, at han havde tabt al Agtelse for mig — i Pedersborg Kirke under Visitatsen ved den Maade, hvorpaa han omtalte min Prædiken og min Katekisation, gav dem begge en følelig

Irettesættelse). Og jo mere jeg var berettiget til at forudsætte, at Hr. Grønberg navnlig fra mit forrige Besøg i 1866, og de da faldne Ytringer, var vidende om, hvad jeg ønskede anderledes i en og anden Henseende, hans Religionskundskabs- og Salmebogskundskabs-Meddelelse be- træffende, desto nærmere maatte det ligge mig, ikke — som jeg helst gør og utallige Gange har foretrukket — atter at sige det privat eller aller helst vel endog kun middelbart antyde det ved at katekisere selv, men at betone, hvor vigtigt det i mine Øjne er, at Børnene med eller uden de flere Salmer, Lærerens Opmuntring og deres egen Lyst maatte bringe dem til at lære — i alt Fald ansføres til at besidde et Par af de i Folke- kirken mest almindelige Hovedsalmer om hver af Frelsens enkelte store Kendsgerninger, samt om dens Tilegnelsens Vendepunkter og Betin- gelser, og at de befæstes i det gode, de have hørt og vel ogsaa øjeblikkeligen barnligen bifaldet, ved at opmuntres og holdes til ret bestemt at samle og selv indse Hovedtrækkene deri.

Om jeg nu under mine Ytringer derom — hvis Indhold og hvis Offentlighed, jeg maa agte be- rettiget — i »Tone og Maade«, hvilket han i Følge Deres Meddelelser, om end mere sekun- dært, beklager sig over, har været haard eller saarende, derom kan han og jeg vel ikke anta- ges at have nogen uhildet Dom, fordi vi ere Parter i Sagen, og derom kunde en forøvrigt uhildet tredies Skøn maaske ikke anses for ganske

sikkert, saa længe denne tredie ikke er støttet ved nøjere Kendskab om, hvad jeg i 1866 havde ytret. Jeg er imidlertid, saa vidt jeg kender mig selv, temmelig tilbøjelig til — naar Talen ikke er om noget, hvortil min Samvittighed ubetinget tvinger mig, og heller ikke om blot teoretiske Differenser, hvori jo gensidig Velvillie uforstyrret, enhver kan blive ved sin Opfattelse — snarere at tage for meget end for lidet Hensyn til andres Følelser og Mening, som jeg har Agtelse for. Og jeg har da, i alt Fald ved denne Lejlighed, taget Sagen, som om det var afgjort, at der i Formen havde været noget uberettiget og stødende: Jeg har gennem ham, under 9de f. M. tilskrevet eller meddelt ham, hvad der ikke alene kunde tjene til Opmuntring for ham, for saa vidt som han vurderer et Udtryk af, at jeg bevarer min Overbevisning fra vort nu tolvaarige Bekendtskab om hans kristelige Retning og Varme for at fremme og nære den hos Ungdommen, men hvad der efter sit hele Indhold var skikket til, hos ham eller hos Dem, i Originalen eller i Afskrift at kunne forevises overalt, (denne Anvendelse deraf, antager jeg, at Hr. Grønborg straks har forstaaet sig berettiget til, eller at De i alt Fald har gjort eller endnu vil gøre ham opmærksom paa), hvor nogen i Skoledistriktet skulde være fristet til at undervurdere hans Lærer-Virksomhed, eller vel snarere, hvor en og anden i det forefaldne skulde søge et Paaskud for at lade Børnene negligere Skolen.

Med Hensyn til mindre flittigt og stadigt Skolebesøg er imidlertid, for saa vidt Hr. Grønberg betoner dette, som en ved min Visitats forøget Vanskelighed, derhos at mærke, at jeg allerede i 1866 var opmærksom paa dette og, som mine Optegnelser viser, forklarede mig det af den forrige Sognepræsts Svaghed (i det mindste i de Aar jeg har kendt ham), samt at det jo vedblivende er ikke Skolelæreren, der skal hævde Tvangsmidler, som derved endnu i visse Egne blive kun altfor nødvendige. Og at Børnene i Skolen ikke skulde vise ham Opmærksomhed og Lydighed («at han ingen Avtoritet har lige over for dem») kan jeg ikke paa nogen Maade overbevise mig om, (ihvorvel jeg — der ogsaa selv kender de stærke Anfægtelser af et tungt og nedslaget Sind — ret vel kan forestille mig, at det i enkelte Øjeblikke og Stemninger kan forekomme ham saa); thi baade hvilte hans Avtoritet kendeligen paa Mildhed og Kærlighed, og derhos er han jo ikke anmodet om at lære dem andet, endsige modsat, men at lokke dem til at udtale sig; og endelig er det jo en ikke ualmindelig Erfaring, at Lærere, om hvem der vides noget virkelig graverende, desuagtet virke og virke med Frugt i en Skole, endsige da, at en Lærer, som Hr. Grønberg, skulde tabe sin Avtoritet hos de unge, fordi de vide, at han er anmodet om at ændre noget i sin Methode, hvorved de holdes til lidt bestemtere at fastholde, hvad han har lært dem.

Jeg har hidtil omtalt væsentligen vedrørende

Grønborgs og mit Embedsforhold, hvilket jo er den Side, hvorfra han ifølge det af Dem meddelte ser den og førte Anke. Men dersom han som kristen Broder mener sig saaret af en kristen Broder og dette muligen ham selv ikke aldeles udtrykkelig bevidst, er et Indtryk, han ikke kan blive af med, uden en Udtalelse af mig, saa er det ·

- a) min Overbevisning, at han ved efter Math. 18, 15 at tale eller skrive til mig personligen og alene, vilde erholde en saadan,
- b) min Vilje herved — hvad der er uden for Embedsforhold og i Talen om indre Hjertesager næppe kan kræves — i Deres, altsaa tredie Mands Nærværelse, at byde ham Haanden og bede for Jesu Skyld forladt, hvis min Iver i Sagen har gjort mig ubillig i mine Ytringer til Personen,
- c) min Henstilling til hans broderlige Overvejelse, om ikke Afsyngelsen af den af ham valgte Slutningssalme offentligen i den større Kreds, hvis Nærværelse han mener burde formaet mig til ikke at dadle offentligen, skulde trænge til den broderlige kristelige Overbærelse, som jeg baade ved at tie dertil og i mit Hjærte har ladet den vederfares.

(Ogsaa hele den Passus om vort kristelige broderlige Forhold ønsker jeg ham selvfølgelig ordlydende forelæst.)

Saavidt derom og nu — —« Venligst

Aalborg, den ³¹/₇ 69.

P. Chr. Kierkegaard.

Mynster haabede, at Biskoppens Brev skulde forsone Grønborg med det forefaldne og bringe Fred imellem de to stærke Personer, saa der i alt Fald kunde komme en Forhandling i Stand imellem dem paa det kristelige broderlige Grundlag; men han blev sørgelig skuffet.

Grønborg følte sig langt fra tilfredsstillet ved Biskoppens Indrømmelser. Det var jo kun som kristen, ikke som Embedsmand, han vilde række ham Haanden i tredie Mands Nærværelse og bede om Forladelse i Jesu Navn, »hvis« han i sin Iver i Sagens Interesse havde været ubillig i sine personlige Ytringer. Han forstod overhovedet ikke, at det kristelige saaledes kunde udskilles fra Embedet; han mente, at naar man var Kristen, saa var man det i alle Livets Forhold, og saa maatte og skulde det kendes i enhver af éns Gerninger; og allermindst forstod han denne Adskillelse hos en Kirkens Tjener og Tilsynsmand.

Desuden syntes dette »hvis« ham at røbe, at Bispen ikke i Virkeligheden erkendte sit Fejlgreb, og hvilket som, det personlige Forhold var i alle Tilfælde noget underordnet, det var Sagen, Friheden i Skolen, det for ham drejede sig om.

Skulde en Biskop have Ret til at overfuse og tilsøle en Lærer med Ukvemsord, naar han ikke i ét og alt fulgte den Undervisningsmethode paa det religiøse Omraade, denne yndede, eller lod Børnene lære alle de Salmer, Biskoppen fandt for godt, da stod det smaat til med Friheden i

Skolen, og da kunde den ikke være og aldrig blive det, Grønborg havde erfaret i sine bedste Timer i den, at den kunde være »Livets Amme«.

Udenadslæren og Overhøringen, som Biskoppen bestemt krævede, var jo netop det, som Grønborg tillige med hele den levende bevidste Menighed i Vendsyssel ansaa for dræbende for Aandslivet. Var det ikke, hvad han og den havde erfaret og daglig saa stadfæstet: Havde den gamle Methode med Ramseriet og Overhøringen noget Steds affødt kendeligt eller nævneværdigt Aandsliv? Hvorimod det let kunne paavises, at alle Vegne, hvor den levende mundtlige Meddelelse uden Lektier og Overhøring brugtes, der affødte den Bevægelse og rindende Livsstrømme.

Det undrede ham, at Biskoppen, som i alt Fald en Tid havde delt Livsanskuelse med Grundtvig, ikke kunde se og skønne, at Folk, som havde sin Kristendomskundskab i den ypperligste Orden, baade hvad Skriften og Salmerne angik, kunde være, aandelig talt, døde »som Sild«.

Nej, det var nok ikke Kundskaben, der skulde genføde det danske Folk; det kunde kun den aandelige Meddelelse; men det var jo et saadant Oprejsningsarbejde, Grønborg havde følt sig kaldet til i sin Skolegerning, og kunde han ikke faa Frihed til at udøve dette, da var der ikke Plads til ham længer i den danske Statskole. Vilde Biskoppen ikke erkende, han havde fejlet og give ham en offentlig Oprejsning for sin brutale Optræden, da vilde det ogsaa være

umulig for Grønborg at fortsætte, da Forældrene, som altid havde staaet uforstaaende over for dette, at Børnene ikke skulde lære Lektier, nu havde Biskoppens Ord for, at det nok ikke heller duede med den Undervisningsmaade, Grønborg brugte. Forholdet vilde da være undergravet mellem ham og Børnene og deres Forældre. Han fik da gaa.

*

*

*

Om Efteraaret, den 9de September, kom Biskop Kierkegaard paa Visitats til Jerslev, Nabosogn til Serritslev, og Mynster var da Gæst hos Præsten der. Ved denne Lejlighed lykkedes det ham at faa en fortrolig Samtale med Bispen i Enrum. Det var Grønborgs Sag, Mynster vilde tale, men Bispen var ubøjelig, han henholdt sig til »mit givne Ultimatum«. — Mynster bad ham undskylde sin Paatrængenhed; men Biskoppen svarede:

»De skal have Tak for Deres uforbeholdne Udtalelser baade skriftlig og mundtlig! En Mand i min Stilling faar sjælden høre den fulde Sandhed i Forhold, der vedrører ens egen Person.« — »Mærkeligt nok,« føjede han til, »kun to Gange har jeg som Embedsmand modtaget Tilrettevisninger, og det har begge Gange været af Mænd med Navnet Mynster!« — Fra den Tid var Kierkegaards Forhold til Mynster mere fortroligt og inderligt end før.

*

*

*

Da Grønborg var klar over, at Biskoppen ikke vilde give ham den Oprejsning, han syntes, han nødvendig maatte have for at kunne fortsætte sin Gerning, indgav han sit Andragende om Afsked med Pension, trods Mynsters og mange Venners indtrængende Bønner og Advarsler.

Den første Marts 1870 modtog han Skolekommissionens Meddelelse om, at »Undervisningsministeriet med Direktionens Majoritet er enig i, at det ansøgte ikke kan bevilges«.

Efter at Grønborg havde modtaget denne Meddelelse, blev der endnu en Gang fra flere Sider gjort Forsøg paa at faa et Forlig i Stand mellem ham og Biskoppen. Der var saaledes en Kreds af kristne Venner i Pastoratet, der tænkte paa at indsende en Adresse til Biskoppen, og efter Opfordring affattede Grønborg en saadan. Om vedkommende har fundet, at den dog alligevel var for radikal, eller hvad Grunden har været til, at den ikke blev afsendt, det kender jeg ikke; men Kladden til den eksisterer endnu, og da den efter de mange Udtalelser, jeg mindes fra den Tid, vistnok er et ganske godt Udtryk for de Tanker og Følelser, mange af de opvakte Folk nærede for Biskoppen, skal jeg anføre nogle Brudstykker af den:

»Det er ikke uden dyb Bekymring, at vi har besluttet at skrive Deres Højærværdighed til. — Da De af Øvrigheden blev kaldet til Biskop i dette Stift, glædede vi os i Haabet til en velsignet Virken, og Begyndelsen fandt vi lovende for

Herrens Menighed, idet Deres frimodige Beken- delse ogsaa gav os Mod til frit at bekende den Herre, paa hvem vi tro; men som Aarene gik, blev vi ængstelige, idet Hovedindtrykket af Deres Visitatser ledte os til at antage, at enten havde vi næret et ubegrundet Haab, eller der var fore- gaaet et Omslag med Dem, da De i Kirker og Skoler mere — saa forekom det os — dvælede ved Loven end ved Evangeliet; mere ved Om- vendelsen end ved Troen, ligesom det ogsaa syn- tes os, at jo mere det hjærtelige kristelige traadte frem hos en Mand, jo større Vanskelighed havde han ved at tilfredsstille de Fordringer, Deres Højærværdighed stillede; medens derimod andre, hvis Livsytringer ikke aabenbarede synderlig Kristentro, derimod kunde være anderledes hel- dige.

Sammenhængen hermed var os i længere Tid helt uforstaaelig; men Deres sidste Visitats her i Egnen har klaret det for os, og navnlig Deres bitre Optræden under Visitatsen i Serritslev Skole sidste Foraar imod Lærer Grønborg — —«

»Det er gaaet os nær til Hjærtet, at denne Mand skulde tildeles en saadan Irettesættelse for Salme- og Religionsundervisningen, da det er os bekendt, at han meddeler Børnene den sande Kristendom paa en hjærtelig Maade, hvilket vi nu tror er den rette (Maade), da det er i Hjærtet og ikke i Hjørnen, Kristendommen skal befæstes. Her er hans Sag blevet vor Sag; thi skal saa- danne kristelige Mænd presses ud af Statens

Børneskoler, hvad bliver der saa tilbage af Kristendommen uden den døde Kundskab, en sørgelig Livsnæring for vore smaa, hvor højt den end lovprises af Skrifteklogskaben og denne Verdens Visdom — —«

»For os, som hører til den kirkelige Retning, er Stillingen ellers betænkelig nok lige over for vore Modstandere — —; det er vist næppe uden Grund, naar den Tanke paatrænger sig os, at med Lærer Grønborg er der gjort en Begyndelse, som viser os, hvad der fra den Side venter os —«

»Da vi i sin Tid har næret god Tillid til Deres Højærværdighed, saa skylder vi baade os selv og Dem at udtale, at denne Tillid kan vi ikke have til Dem mere; men at vi derimod maa, efter foreliggende Kendsgerninger, betragte Dem som gaaende imod os; og skønt vi ikke nære synderligt Haab om den gode Indflydelse, denne vor Skrivelse vil have paa Dem, saa kan vi dog ikke skjule, hvorledes vi maa betragte Deres Forhold til Herrens Menighed. For Vorherre er der ingen Persons Anseelse, og i hans Rige gælder Sandhed for store og smaa —«

Da det ikke blev til noget med Adressen, var der to »behjærtede« Mænd, der tog sig sammen og rejste til Aalborg for at tale med Biskoppen om Sagen. Dette Besøg havde til Følge, at Bispen skrev et Brev til Grønborg, og skønt dette væsentlig er en Gentagelse af, hvad han skriver i sit tidligere Brev til Mynster, mener jeg dog at burde meddele det:

Kære Hr. Skolelærer Grønborg!

To Mænd fra Vesterbrønderslev (Chr. R. Christensen og O. C. Jørgensen*) have i Dag henvendt sig til mig og dels meddelt mig, at De er til Sinds at søge Deres Afsked i alt Fald uden Pension, fordi De fremdeles mener ved min Tilrettevisning i Maj 1869 at være svækket i Deres Stilling og Virken, dels bedet mig om muligt at forebygge dette, som formentlig skadeligt baade med Hensyn til Deres Virksomhed, hvor De er ansat, og til Verdens Forargelse over, hvad der maa synes den at vise uforsonet Splid mellem kristne og Ordets Tjenere.

Jeg har nu vistnok skriftlig, som De ved, gentagende Gange udtalt til Dem, og det saaledes, at Brugen deraf overlades Dem, baade min Vurdering af Deres Stræben og Virken i Almindelighed, min Utilfredshed som Embedsmand med, at De i en bestemt særlig Henseende ikke havde ment at kunne efterkomme et tidligere Dem givet Vink og min Broderlighed til som Kristen i Aands- og Hjærteforhold til Kristen, baade at erkende og bede tilgivet i Herrens Navn, om Kød og Blod maatte have gjort enten min Stemning eller dens Udtalelse umild eller saa-

* Rebslager Christensen og Manufakturhandler Jørgensen var begge to ansete Mænd i deres Egn og velkendte inden for Menighedskredsen. Førstnævnte døde for et Par Aar siden, og lige til sin Død var han levende interesseret i alt, hvad der vedrørte Fædrelandet, Folket og Menigheden. — Han har meddelt mig flere værdifulde Oplysninger om Grønborg.

rende. Men jeg har vanskeligt ved at nægte Mennesker noget, naar jeg anmodes derom i Jesu Navn, og for hans Æres og Riges Skyld. Derfor endnu disse Linjer med de nævnte Mænd, for at lade Dem vide, at i denne Skikkelse befaler jeg nu som da Herren dette Anliggende, byder Dem Haand til kristelig Forstaaelse og beder Dem at være velberaad med ham, hvem Æren hører til ogsaa igennem vor Ydmygelse og Selvfornedrelse: »Ikke at vi maatte synes at have bestaaet, men at I maa gøre det rette, om saa vi skulde synes ikke at bestaa.« 2. Kor. 13, 7.

P. Chr. Kierkegaard.

Naar man kender Grunden til Grønborgs Beslutning om Fratrædelsen fra Embedet, saa kan man vide, at Biskoppens Brev ikke kunde udrette noget i det Forhold. Det var jo det samme op igen: Adskillelsen af den kristne Person og Embedsmanden, en Dobbeltthed, som Grønborg ikke forstod. Nej, for ham var det en Enhed. Det var denne Enhed i ham selv, der gjorde ham det umuligt at fortsætte sin Gerning i Skolens Tjeneste.

*

*

*

Det var den første Marts, han modtog Meddelelsen om, at han var nægtet Afsked med Pension; den 9de Marts havde han fattet den skæbnesvangre Beslutning at søge Entledigelse uden Pension.

Han havde i Forvejen haft god Tid til at overveje de foreliggende Muligheder, inden han ved Handling tog Stilling til dem i Livets Virkelighed. Det var jo heller ikke Smaating, det drejede sig om. Hele hans timelige Velfærd blev sat paa Spil ved dette ene Skridt, og hvor førte det saa hen?

Derom maatte han vel have spurgt sig selv adskillige Gange; thi han var ikke ung længere — 56 Aar — han skulde vanskeligt kunne bryde sig ny Baner. Og saa var det ikke alene ham selv, Beslutningen gjaldt. Han havde en svagelig Hustru og 6 Børn, der alle mer eller mindre var uforsørgede. Det var et stort Ansvar, der var lagt paa ham, og naar han saa alligevel fik Mod og Tro til at vove det afgørende Skridt, trods Venners og Slægtnings Modstand, Bøn og Overtalelseskunst og Fristelsen i hans egne kloge og nøgterne Forstandsbetragtninger, saa er der ingen Tvivl om, at det var det dybe Kald i hans Indre til at handle i Overensstemmelse med hans Samvittighed og hans inderlige barnlige Hengivelse til sin himmelske Fader, der gav ham Kraft dertil.

Det fremgaar ogsaa klart af flere Breve, han i denne Tid skriver til Lærer Pedersen, af hvilke jeg skal anføre nogle Brudstykker:

»— Uden Troen paa Gud vilde det se sort ud, men Gud ske Lov, jeg frygter ikke! Der er mange Veje for ham, han kan nok lade en op for mig —«

»— Jeg lader mig hverken lokke eller true til at banlyse den hjærtelige Kristendom i min Skole, for at adoptere den døde Kundskab, som nu Bispem saaa ivrigt kæmper for. Han skælver for Hjærtevarme, hvis ikke jeg er blind for Kristendommen; thi ellers vilde Salmen Nr. 543, vi sang for ham, ikke have brændt ham saa slemt paa Issen.

Dersom denne Sag er blot og bar min egen, saa maa jeg finde mig i at bære Byrden, som jeg ogsaa hidtil har maattet, og dertil været glad, naar jeg kunde slippe for Jobsvenne-Trøsten; er det en Sag, der vedkommer Menigheden, som jeg nu tror, den gør, for saa vidt som Kristendommens Indvirkning paa Barnehjærtet i Skolen har nogen Betydning, ja, saa maatte jeg vel have Ret til at vente, jeg ikke kom til at staa ene; dog, hvor mange har Øjnene henvendt paa sligt? Meget mere har jeg gjort sørgelige Erfaringer i denne Tid for ringe Forstaaelse; thi ikke alene af gamle, men ogsaa ogsaa af kristne Venner, er jeg blevet skældt ud for en ussel Pjalt, der slet ikke saa min jammerlige Hovmod. (Det er jo gerne saa, at naar Vognen hælder, skyder alle efter. — Hver faar forsvare sine egne Handlinger; men dømme andre eller beherske andre, har man nok alligevel ingen Ret til. Hovmod og Herskesyge er to fule Aander, som ingen kristen Sjæl skal kæle for, hvad enten de huses i andres eller deres eget Bryst).«

Grønborgs Klage over Mangel paa Forstaaelse

var sikkert velbegrunder for Egnens og Sognets Vedkommende. Der var nemlig kun faa i hans Skoledistrikt, der havde nogen aandelig Udvikling. Spleis havde begyndt sin Virksomhed paa bar Bund, saa den Bevægelse, han havde vakt, kunde ikke paa det Tidspunkt bunde dybt, og ventelig er det, at de mest velsindede af Egnens »Venner« saa i det Skridt, Grønberg tog, en halstarrig Stædighed; men rundt om i Vendsyssel var der mange, som baade forstod og tog inderlig Del med ham, hvad han ogsaa senere kom til Erkendelse af.

*

*

*

Paa det den 9de Marts 1871 indsendte Andragende om Afsked uden Pension, modtog han endelig fra Skoledirektionen Ministeriets Resolution, der lyder saaledes: »— — da der ikke i Tilfælde af Andragerens Afgang vil kunne tillægges ham Pension, maa man have det overladt til Direktionen, saafremt han fastholder sin Begæring om Entledigelse, at meddele ham samme uden Pension.«

Denne Direktionens Meddelelse var ledsaget af et privat Brev fra Provsten, hvorved han kærligt og indtrængende henstiller til Grønberg at benytte sig af Ministeriets hensynsfuldt affattede Resolution, som giver ham Lejlighed til endnu en Gang »sagtmodig« at overveje, om det ikke vilde være bedst for ham at fortsætte sin Gerning paa den Plads og i den Stilling, som »Vorherre vil

give ham Evner og Lejlighed til.« Provsten mener at kunne »skimte et Vink fra Vorherre i Ministeriets Skrivelse«, hvorved han giver Grønberg tilkende, at det vil være ham velbehageligt, at »De ej længere trænger paa med Ønsket om at træde fra Deres Gerning paa det Sted, hvor De er sat.« Han tilføjer sluttelig, at hvis Grønberg intet foretager sig efter dette, kan han »fortsætte uforandret«.

Det fremgaar jo klart nok, saavel af Ministeriets som Provstens Skrivelser, at Avtoriteterne nødig saa, Grønberg tog sin Afsked; og man fejler næppe i at antage, at Biskop Kierkegaard stod med sin Indflydelse bag disse.

Men for Grønberg var Loddet kastet; han lod sig ikke rokke af de kærlige Henstillinger eller fristende Tilbud. Den 31te Avgust androg han for tredie Gang om Entledigelse og fik den faa Dage efter.

IX.

Grønberg med Familie stod altsaa nu uden nogen Udsigt til Erhvervelse af det daglige Brød; og dog nej! det gjorde han ikke; thi paa underlig Maade var der aabnet en Udvej for ham, inden Avtoriteternes sidste og afgørende Ord faldt. Hans barnlige Tro til Gud blev ikke beskæmmet. Han fandt paa Raad. Dette gik til paa følgende Maade:

Under et Besøg hos Storbonden Peder Nørgaard, Stavad, en Milsvej Sydvest for Brønderslev, traf

han sammen med dennes Svoger, Jørgen Nielsen og hans Plejesøn, Martin Nielsen, fra Skovsgaard ved Øster Svendstrup i Hanherred.

Jørgen Nielsen var en mærkelig religiøs bevæget Natur, modtagelig for ethvert Indtryk; men overvældende uklar, let og flygtig i sin Opfattelse.

Han blev voldsom grebet af Grønborgs stærke Personlighed, og Plejesønnen, der nogle Aar før, havde været Elev paa Kolds Skole, fandt, han havde megen Lighed med denne. Da Jørgen Nielsen hørte det, begyndte der straks at gære Tanker i ham om en Højskole med Grønborg som Forstander.

Det var alt 3 Aar siden, at Jørgen Nielsen havde henvendt sig til Kold med Anmodning om at sende ham en Mand, der kunde oprette en Højskole der i Egnen. Kold havde da raadet ham til at begynde med en Friskole, hvilket han ogsaa gjorde; og skønt han selv ingen Børn havde, oprettede han en fri Børneskole, og bar selv alle Udgifterne ved denne. Men ved Samværet med Grønborg kom Højskoletanken tilbage med fornyet Kraft.

Inden de skiltes ad, havde han meddelt Grønborg sin Plan om Højskolen og tilbudt ham et Hus, han ejede, der laa i Nærheden af Skovsgaard, med et Jordtilliggende af 17—18 Tønder Land.

Dette maatte han have til fri Afbenyttelse, hvis han vilde prøve at virkeliggøre Niensens

Tanke; men blev det ikke til noget med Højskolen, skulde han svare en aarlig Leje eller Fæsteafgift.

Grønborg tog dog ikke straks mod Tilbudet. Han var jo — som før bemærket — ikke egentlig Højskolemand. Det maa ikke forstaas saaledes, at han ikke satte Pris paa denne. Jo tilvise! men han følte ikke noget særligt Kald i den Retning.

Derfor gav han sig god Tid; men, skriver han, »der vil intet løbe i Traad for mig, saa jeg faar nok belave mig paa at modtage Jørgen Nielsens Tilbud,« og det gjorde han da saa, om ikke just med glad Sind. Men da intet andet havde tilbudt sig, turde han ikke sige nej. Han troede, at Vorherre havde sin Finger med her, og saa var det jo nok, selv om det ikke var den Udvej, han helst havde ønsket.

*

*

*

I Vinteren 1871—72 begyndte han saa sin Virksomhed i Skovsgaard.

Om de ny Forhold udtaler han sig ret udførligt i et Brev af 17de Januar 72 til hans Veninde Skov-Kirsten; men da han i samme Brev bekræfter Thøgersens Paastand om, at hans Betragtninger over Palmesøndag i Vartov 1867 havde medvirket til Biskoppens Uvilje mod ham, maa dette Afsnit ogsaa medtages her:

»Hermed følger Afskriften, som De har bedt mig om at sende Dig; men da en saadan Afskrift

muligt har foraarsaget saa stort et Brud paa min Livsbane og voldet mig og min Familie saa mange Suk og Taarer, saa maa Du ikke undres paa, at jeg indstændig beder Dig at fare forsigtig med den, da jeg ved, at den deri udtalte Anskuelse er forargelig for Præsteskabet i Almindelighed, netop fordi man hos disse lærde finder mindst Rum for Helligaanden, og Tro paa hans uransagelige Naadevirkninger. Lad derfor ikke Afskriften komme i uvedkommendes Hænder; de kan gøre slem Misbrug af den. —

Jeg maa med det samme meddele Dig lidt om min nuværende Livsstilling: En Gaardmand har overladt mig Brugen af et Hus, hvorpaa kan holdes 1 Hest og 3 Køer, imod en Fæsteafgift af 80 Rigsdaler aarlig; men denne Leje afbetaler jeg indtil videre med at have Religion i hans fri Børneskole samt deltage i Undervisningen i hans Aftenskole. Desuden har jeg fem Karle at læse med, hvorfor jeg erholder en Betaling af ca. 60 Rigsdaler for denne Vinter. Det er nu Indtægterne.

Beboelsen er simpel og indskrænket; men om jeg kan magte det, maa jeg have den udvidet ved ny Tilbygning; der er alt bygget lidt. —

For os svagttroende har Forstyrrelsen i vor Livsstilling været en haard Fristelse, da vi ikke saa nær har kunnet bære Byrden med kristelig Taalmodighed og Ydmyghed under Korset; men vi haaber og beder, at han, som er mægtig i de svage, vil aabenbare sin Kraft i vor Skrøbelig-

hed, saa vi omsider maa lære at sige af Hjærtet: Fader, ske ikke vor, men din Villie. Bed for os, kære Søster i Herren, vor Bøn er saa svag; men en fælles Bøn formaar meget hos Herren.«

Man skønner af dette Brev, at det har været svært for Grønborg og hans Familie at finde sig til Rette i de forandrede Livsvilkaar; men efterhaanden levede Grønborg op i sin gamle Kraft. Den følgende Vinter holdt han Skole for nogle Karle — hvor mange er mig ikke bekendt —; men det maa have gaaet taaleligt for ham, da han allerede Sommeren efter fik Mod til at bygge en lille Højskole paa sin Ejendom. Til Opførelsen af denne Bygning blev der indsamlet Bidrag blandt Vennerne i Vendsyssel og Thy samt hos Fru Grundtvig.

Men Udsigterne til at faa Skolen fyldt med Elever det første Aar var ikke lyse, skriver han til Lomborg, dels var der høstet daarligt der paa Egnen og dels var der andet stødt til, der vilde skade hans Virksomhed.

Den bevægelige Jørgen Nielsen var kommet under Paavirkning af Irvingianerne, og han følte sig snart saadan tiltalt af deres Lære, at han indbød dem til at tale baade i sit Hjem og i sin Skov — de samme Steder, hvor Grønborg havde holdt baade sine kristelige og folkelige Møder.

Grønborgs udprægede grundtvigske Livsanskuelse kunde heller ikke undgaa at vække

Forargelse, da Paavirkningen begyndte at slaa igennem hos flere af Egnens unge.

Han skriver derom til Lomborg og Skov-Kirsten den ²/₁₀ 73:

»Modstanderne af Livet begynder nu at blive arrige. Det er ikke alene de døde og søvnige; men især de skinhellige og skriftbelæste, som vil os til Livs. Dog i Guds Navn gaar vi fort. — Han er med paa Vejen, og saa kan Faren ikke være stor. Det er godt at have en god Stikker i Baghaanden, siger Spillerne; ogsaa vi spiller om den retfærdiges Kjortel, og den maa vindes, og det helt. Det er vort store Haab, og Haabet beskæmmer ikke — thi vi har Gud i Baghaanden —.«

Jørgen Nielsen sluttede sig stadig inderligere til Irvingianerne, og en Del af Egnens Folk fulgte ham. Møderne i Skoven fik voksende Tilslutning; men hvor Grønborg førte Ordet, blev Deltagernes Antal stadig mindre. Udsigterne for Højskolen var alt andet end lyse. Besøget indskrænkede sig til nogle faa Karle; saa efter fire Aars Forløb opgav han Skolen. Han var nu en Gang ikke Højskolemand.

Nu havde han kun sit lille Landbrug at leve af og det drev han ogsaa med Dygtighed; men det var dog alligevel blevet et tarveligt Udkomme for ham og hans Familie, hvis der ikke var kommet andre Indtægtskilder til; men det blev det mærkelige i hans Livs Saga, efter at han var kommet ud paa den uvisse Grund, at

naar »en Dør blev smækket i, gik en anden op«. Han havde ikke forgæves sat sin Lid til den altraadende Gud, der har alle Hjærter i sin Haand og leder dem som Vandbække.

*

*

*

Et stærkt Vidnesbyrd for at det hverken var Stædighed eller Mangel paa Ydmyghed, der laa til Grund for Grønborgs Fratrædelse fra Embedet, synes mig det, at han allerede 1872 foretog et saa ydmygende Skridt, at han henvendte sig til Biskop Kierkegaard med Anmodning om at udvirke hos Skoleraadet, at der blev tillagt ham, om ikke en Pension, saa dog en livsvarig aarlig Understøttelse; men i sit Svar beklager Biskoppen, at han nu ikke er i Stand til at gøre videre i det Øjemed end han allerede for to Aar siden har gjort.

Det saa altsaa ud til, at der ikke var noget at vente fra den Side; men den 27de April 1875 kan Mynster, som da er blevet Provst, skrive til Grønborg: I Gaar var Deres Sag til Behandling i Amtsskoledirektionen, og jeg er rigtig glad ved at kunne meddele Dem, at De af denne nu er anbefalet til Skoleraadet til Pension i Forhold til Deres Embedstid; dermed er jo Sagen, da det er Skoleraadet, der har at bevilge Pensionen, ikke afgjort, dog haaber jeg, der ingen yderligere Vanskeligheder vil stille sig i Vejen.«

Provstens Haab skete Fyldest. Da alle »Sunde syntes lukkede« for Grønborg, blev der bevilget

ham en lille Pension, ikke stor nok til at han kunde leve af den; men det var en god Hjælp til den Indtægt, han havde af sit lille Landbrug.

*

*

*

I 1875 blev han tilbudt en Friskole i Brønderslev; men dette Tilbud kunde han ikke tage imod. »Jeg er bleven for gammel til at tage fat, hvor kun de unge egentlig har Plads!« svarer han.

Men nu tog han fat paa et Arbejde, han havde syslet med, saa tit han havde haft en ledig Stund — lige fra den Gang, han som ungt Menneske opholdt sig som Lærer paa Klitgaard. Det var Vendelbomaalets Sproglære og Ordbog, samt en hel Del Optegnelser paa Vendelbomaalet: Sagn, Eventyr og Smaatræk af Folkelivet. Sproglæren og Ordbogen naaede han ikke at faa færdige; men »Optegnelserne« forelaa renskrevne, færdige til Udgivelse ved hans Død, og fire Aar efter udkom de under Titlen »Optegnelser paa Vendelbomaal, udgivet af Universitets-Jubilæets danske Samfund ved O. Nielsen«. Bogen var smukt udstyret, og de ca. 300 Sider indledes med en meget sympatetisk Skildring af Grønborg. Professor Svend Grundtvig bad i sin Tid Grønborg overlade sig Optegnelserne til Udgivelse sammen med hans »Gamle danske Minder«; men det vilde Grønborg ikke gaa ind paa, da han ikke kunde tillade, der foretoges Ændringer i det af ham brugte og til Dels selv opfundne Tegn-System. Han

ønskede ogsaa en samlet Udgave, hvilket der dog altsaa først kom til at foreligge efter hans Død.

Ordbogen og Sproglæren er i ovennævnte Samfunds (Udgivernes) Besiddelse.

Om det udkomne Værk skriver Udgiveren blandt andet: »Der er ikke mange Skrifter, der paa en saa naturlig Maade sætter Læseren ind i Folkets Levemaade og Tænkegang for et halvt Hundrede Aar siden, og navnlig yder det første Afsnit »Smaatræk af Folkelivet« mangfoldige Oplysninger om de forskellige Forhold, hvorunder man da levede. — Arbejdet er al Ære værd, og Fortællingerne er i det hele udført paa en Maade, der giver et godt Begreb om Beboernes Udtryksmaade.«

En lille Prøve af dette »Sprogmindesmærke«, taget fra »Smaa Træk af Folkelivet«, hidsættes her:

Nategryèn*.

E Kvòn Smaaløjèr skal Folk javnle ha, aa de è da mjæst di ong; mèn sil di gamæl ka èntj val hyt dèm, næ dè gijes èn gu Læjlilhjæ, ja,

Nattergryden*.

Et Korn Smaaløjer skal Folk jævnlìg have, og det er da mest de unge; men selv de gamle kan ikke vel hytte sig, naar der gives en god Lejlighed, ja, somme af de ældre er hartad værre end de unge; enkelte Smaatræk ved jeg at fortælle.

Det var ad Nytaarsaften i Mørkningen, da kom Mads-Degn springende ind til Lavst Persens med en Grydefuld varm Grød, og idet han stikker Hovedet ind ad Døren, siger han: »Lavst, her er Per Søes Nadvergryde, spring ind til

saam aa di ælèr, èr hòte vær èj de ong; ènkælt Smaatrèk væ a aa faatæl.

De var è Nyosavtèn i Mørkènt, da kom Dejn-Mas sprengi èj te Lavst Pisèns mè èn Gryful varm Grø, aa i de han steke Hvot ej è Døn ser haj: »Lavst, hæ è Pjæ Søes Nategry, spreng èj te Nijls Søes mè her aa se, de jej kam aa ha knebèn hæ. Vel di, saa ka di jo bæ hæ ej te Pis.« — Ja naak,« se Lavst, »de ku dè væ Løjèr ve,« aa haj gribe Gryèn aa vil ha vot te spreng, mèn saa se Marèn, hans Kun: »De ma Do skaal èntj, faa saa fo Do Skyl faa, de Do hò staaalèn djæ Grø'.« — »Ja, Do se no,« see Laust, »Mas èr èntj aa stul aapaa,« aa sètèr haj Gryèn ej aapaa djæ Stustovgvøl. En halstaaajstij ètèr kome Marèn no

Niels Søes med den og sig, at én kom og havde kneben den. Vil de, saa kan de jo bære den ind til Pers.« — »Ja nok,« siger Lavst, »det kunde der være Løjer ved,« og han griber Gryden og vilde have været til Spring, men saa siger Maren, hans Kone: »Det maa Du skam ikke, for saa faar Du Skyld for, at Du har stjaalet deres Grød.« — »Ja, Du siger noget,« siger Lavst, »Mads er ikke at stole paa,« og sætter han Gryden ind paa deres Storstuegulv. En halv Timestid efter, kommer Maren ud i Stegerset og vilde se til Nadveren. Først rørte hun op i Suppegryden, og saa vilde hun til at tage Grødgryden, men da var den rent borte. Hun grunder lidt over dette, hvor Gryden kunde være bleven af, men saa med et løber det hende i Hovedet, saa raaber hun ind ad Døren: »Lavst, havde Du nu lydt Mads-Degn, og gaet ind til Niels Søes med vor egen Nadvergryde, saa er jeg vis paa, at vor Grød havde været hele Byen rundt inden i Morgen Aften, og Du havde nok faaet Lov og fulgt med den.«

i Stægèst aa vil sij te Nateri. Fø'st rø'r hun aap i Sopgryèn, aa saa vèl hon te a ta ètèr Grø'gryèn, mèn da va hon ræn hèn. Hon snore let øve de hær, hva Gryèn ku væ bløvèn aa, men saa mè jit lø'bèr è hær i Hvòt, saa ròbèr hon ej è Døn: »Lavst, ha Do no lyj Dejn-Mas, aa go ej te Nijls Søes mè vò ijn Nategry, saa e a ves aapaa, de vò Grø' ha vot hile Byj runtj èjèn i Mòn Avtèn, aa Do ha naak faat Løv aa foltj mè dèn.«

*

*

*

Det er kun en ringe Del af Grønborgs skriftlige Arbejder, der er kommet frem for Offentligheden. Han har efterladt sig en hel Bunke Afhandlinger af højst forskellig Art. Der er Afhandlinger over politiske, folkelige og kristelige Emner. Ja selv nogle mærkelige Drømme, han har haft under Krigen i 1864 vedrørende denne, og som han aabenbart har tillagt Betydning, har han optegnet.

Han var jo, som alt antydet, en mærkelig sammensat Natur, der paa mange Maader kunde synes at godtgøre hans sydlandske og nordiske Afstamning; thi sjælden har man sikkerlig truffet forenet i én Person en saa klar, klog og nøgleren Forstand, forenet med en levende Fantasi og en udpræget Sans for det mystiske eller overnaturlige og gaadefulde.

Den første omtalte Ejendommelighed synes jeg træder klart frem under hans Rigsdagsvirk-

somhed; den anden kan vel spores i hans Betragtninger over »Palmesøndag i Vartov«; men kommer vel end klarere frem i en Afhandling, som han kalder: »Et Stykke Kirkehistorie«. Den er vistnok skrevet, mens han var Lærer i Ser-ritslev, og indeholder blandt andet efterfølgende Skildring:

»En fattig syttenaars Pige var af Kommunen tinget i Kost hos P. C. Thomsen i Ø.-Brønderslev By, da hun var syg. I længere Tid havde hun haft Anfald af Krampe, og det næsten hver Aften. Naar hun følte Tegn til, at Anfaldet vilde komme, gik hun i Seng, og naar det var overstaaet, laa hun stille hen, uden Tegn til ydre Bevidsthed eller mindste legemlig Følelse.

Men hun slog da gerne Øjnene op og smilede, og dog kunde hun ikke se et Lys, der blev holdt hendes Øjne saa nær, at det sved Brynene. Naar hun laa i denne Tilstand, begyndte hun at tale, og hun sagde da gerne først: »Ja, jeg ser Dig nok, Moder!« eller: »Kommer Du nu, Moder?« For hun saa sædvanlig sin Moder komme ud gennem en Dør fra Paradiset hen imod hende; men selv kunde hun ikke komme ind i Paradiset; hvad hun saa derinde, var gennem den aabne Dør.

Med tydelige Ord adspurgte hun nu Moderen om alt, hvad der laa hende paa Sinde, naar hun var i bevidst Tilstand, dog oftest, om hun ikke snart selv skulde faa Lov at komme ind i Paradis til hende. Moderen svarede hende, at dér

skulde hun nok komme, hvis hun vedblivende vilde være en »køn« (god) Pige; men hvornaar, det kunde hun ikke sige hende. Pigen svarede engang: »Ja, jeg skal være saa køn, saa køn, naar jeg bare kan faa Lov at komme dér.« — En anden Gang sagde hun: »Jeg læser ogsaa mit Fadervor og bekender Troen.« Da svarede Moderen, at det vendte hun fejl; hun skulde først bekende Troen og derefter bede Fadervor. »Det vidste jeg ikke,« svarede Pigen; »men her-efter skal jeg nok huske at bekende Troen først. Af Pigens Spørgsmaal og Svar kunde man slutte sig til, hvad Moderen sagde; men hun kunde ogsaa godt i bevidst Tilstand huske alt, hvad hun havde set og hørt.

Inde i Paradis saa hun gennem den aabne Dør Apostlene, David, ja selv Kain og Abel. Kain sad lige over for sin Broder og slog Øjnene ned. Saaledes syntes hun, at de onde sad paa den ene Side og de gode lige over for paa den anden.

Senere hørte hun i flere Aftener Herren prædike, men hun saa ham ikke. Saa spurgte hun Moderen, om hun ikke maatte faa Herren at se. Det fik hun da Lov til; men den første Aften saa hun kun hans Fødder; senere fik hun ham helt at se, og da stak hun i at græde højt, idet hun sagde: »Herre Gud! hvordan er det, han ser ud; hele den ene Side er i et Blod!«

Endelig hørte hun engang de hellige synge en dejlig Sang, og hun stemte i med; men

for de omstaaende var baade Ord og Tone uforstaaelig.

Mod Slutningen af denne Synernes Tid saa hun næsten hver Aften Moderen, og naar hun vilde gaa fra hende ind ad Døren, hun var kommet ud af, sagde Pigen som oftest: »Gaar Du nu, Moder? Bi dog lidt endnu! Fortæl lidt mere, inden Du gaar.« Undertiden græd hun, tiggede og bad, at Moderen skulde biev noget længere. Kun en enkelt Gang sagde hun: »Nu maa Du nok gaa, Moder!«

Straks efter Synerne kom der lidt Krampe, hun gned Øjnene, var atter i bevidst Tilstand, lo og var lykkelig.

Det gjorde et forunderligt herligt Indtryk paa de fleste, som hørte hende. — Præsten, Jessen, spurgte hende engang, om hun havde hørt Herren prædike. Hun svarede ja.

»Prædiker han anderledes, end jeg gør?« spurgte han videre.

»Ja, det kan De tro, han gør! Han prædiker om Troen; det gør De ikke!« svarede hun.

Snart blev der stort Tilløb for at se og høre den mærkelige Pige; men da Præsten hørte dette, forbød han Konen i Huset at lade nogen komme til hende; dette vilde denne imidlertid ikke indlade sig paa at forbyde.

Hun kom nu under Lægebehandling, hvilket havde til Følge, at de stærke Krampetrækninger gik over, men nu blev hun syg hele Dage igennem, og Synerne forsvandt, dem, hun havde

glædet sig saa meget ved. Hun blev modfalden og sørgmodig.

Kloge Folk søgte nu at bevise hende, at det kun var Fantasispil, og at hun slet ikke havde set eller talt med sin Moder, saadant dumt Tøjeri skulde hun slaa af Hovedet.

»Saa-aa! Skulde det ikke være sandt, at jeg har set Moder og Herren! Det skulde ikke være sandt, at Moder lovede mig at komme til sig i Paradis? Ja, saa ved jeg ikke længer, hvad jeg kan stole paa!« Hun følte sig gruelig skuffet, Tvivlen sneg sig ind i hendes Sind, og den onde Fjende greb fat paa hende og fristede hende haardt. Hun var nu lige saa ulykkelig, som hun før var lykkelig. Hun blev ond, alt om hende blev for hende fjendsk; og hun talte om, at ende sin Kval ved Selvmord.

Nu er det et halvt Aar, hun har fristet disse haarde Anfald. Hvorledes hun for Tiden har det, ved jeg ikke; men jeg vil haabe til Herren, at han tilsidst vil forunde hende Sejr, saa hun maa naa, hvad hun saa inderlig gerne vilde — mødes med sin Moder i Paradiset.

Folk siger nu: »Ja, her kan man se, at det hele, den første Jubel som den sidste Kval, var og er Djævelskab.« — Jeg vil svare: »Det sidste er det tilvisse; men hvoraf ved I, at det første var det ogsaa? — Tror I maaske, at Djævelen spiller Mester i alt overordenligt, i det liflige som i det kvalfulde, i Trosjublen som Tvivlens Raseri?«

*

*

*

Uagtet Grønborg aldrig kom til at føle sig rigtig hjemme oppe i Svendstrup, vandt han sig dog mange Venner der. Jeg har talt med flere der fra Egnen, som var unge, da han virkede der, og de mindes ham alle med den varmeste Kærlighed.

»En skønnere (bedre, flinkere) Mand har jeg aldrig kendt, vi holdt af ham, som kunde han være vor Fader,« sagde en Kvinde, jeg spurgte om Grønborgs Forhold, mens han boede i Skovsgaard.

Det lune Skælmeri, forenet med den dybeste Alvor, var noget, der tiltalte hans unge Venner — hans ret hvasse Satire vel ogsaa, naar det ikke gik ud over dem selv; for hans Piletraf, hvor han sigtede, og de kunde saare dødeligt, derfor var han ogsaa frygtet og hadet af Modstanderne.

Efter at han havde ophørt med Skolen, vedblev han at holde Møder, hjemme og ude, kristelige og folkelige, og som Regel var de ret godt besøgt. Ogsaa i Politiken fulgte han fremdeles godt med.

Det var i Provisorieaarene, da Politik truede med at snige sig ind i alle Forhold, og man skønner af et Brev, Grønborg skriver til sin Ven, Severin Kristiansen i Ørum, Taars Sogn, at han ogsaa har mærket det i sine Livsforhold; men hvor meget han end var optaget af Politiken, opslugte den dog aldrig Aandslivet hos ham, som det desværre saa mange Steder blev Tilfældet;

men i nævnte Brev mærker man ogsaa, at den kristne Tro fremdeles er Grundtonen i hans hele Opfattelse af Forholdene.

Han skriver: »Højremændene her paa Egnen, mest nogle tykke Storbønder, er onde; ja, nogle af dem har endog sendt mig Bud med Anmodning om at holde mig lidt stille, ellers kunde de skille mig af med min Pension. Hvis jeg efterkom deres Ønske og holdt min Mund, stillede de mig derimod Udsigt til et Stykke Sukker. Jeg svarede Budet, at de Godtfolk nok ikke huskede, at jeg var en Vendelbo.

Nu, hvorledes det end gaar med vore politiske Friheder og vore Rettigheder, saa er jeg dog vis paa, vi vinder vor Sag for Højesteret, naar det kommer til Afgørelse der; jeg mener for Vorherres Domstol. — Vi er vel nu et lille Folk i Verdensmagternes Række; men desuagtet er vi en Stormagt som Kristenfolk, og da dette Folks Herre endnu har et Ord at sige i Verdensstyrelsen, vil han vist ikke lade dets politiske Modstandere trælbinde hans Folk, saa længe det vil og kan udføre hans Ærinde, det er jeg vis paa; men da vi er træge og lade, kan han vel have nødig at lade Faren komme os ind paa Livet, for at vi kan tage os i Vare, før det er for silde.«

Han var samme Aar (1877) indbudt som Taler ved en stor Folkefest, der afholdtes i Harkens Plantage, en Mils Vej Syd for Hjørring ved Amtsvejen, der gaar til Aalborg. Der holdtes i disse

Kampaar nogle meget store Fester, hvor Politiken helt havde Overtaget, og der blev talt mange gnistrende Ord, der baade tændte og brændte; men Grønborg svarede, han vilde gerne have mødtes med de kære gamle Venner i Vendsyssel, dog syntes han ikke, han kunde, da han aldrig havde duet som Folketaler (Festtaler) og allermindst paa denne Plads.

*

*

*

En Tid tumlede Grønborg med »Aabenbaringsbogen«, og da han gennem Skov-Kirsten faar Svar paa noget, han synes at mangle Klarhed over angaaende »Veerne«, maa et Brudstykke af Fru Grundtvigs Svar anføres her:

»— — Jeg skal her gengive, saa godt jeg kan, hvad Grundtvig har sagt derom.

Med de tre Fødselsveer, som Grønborg nævner, maa han vistnok mene de tre Veer, som omtales i Aabenbaringen; men disse angaar Verdensfolket og ikke Menigheden, saa man kan ikke sige, at det er Fødselsveer; thi Barnet er født, altsaa Livet er i Menigheden; men under Levnedsløbet kan der møde Barnet megen Trængsel; det kan blive sygt, ja, sygt til Døden; men naar det bliver karsk igen, kan det blive sundere og stærkere end nogensinde før. Saaledes ogsaa med Menigheden, den kan komme til at gennemgaa mange Trængsler, ja, blive dødelig sygt; men Livet, som er født i Daaben, kan ikke dø, men gaar ved Guds Naade lutret ud

af Trængslen og Sygdommen. — Grundtvig sagde jo ogsaa ved et Vennemøde, at fik vi ikke Præstefrihed inden en Menneskealder, vilde Menigheden sygne hen — ikke at den vilde dø.

Hvad der i denne Menighed især skal komme til Klarhed og blive levende, det er Daabsordet, men i den sidste Menighed er det Nadverordet, som der særlig skal komme Klarhed over. Ordet vil til den Tid ganske anderledes blive skattet end nu; men dog siger Herren: »Du siger, Du er rig; men — Du er fattig, blind og nøgen,« og hvorfor er denne Menighed det? Fordi den ikke kan eller vil tro, at det Gudsord ved Nadveren er et Gudsord, men kun et Menneskeord, og ikke, at det er det evige Livsord til os Mennesker; men gennem svære Trængsler og dødelige Sygdomme skal den komme til Sandhedserkendelse og give Gud Æren, og ud af Elendigheden skal Sejren fødes for Guds Menighed, og med jublende Glæde skal den indgaa til Livets Herlighed, fordi den kom til levende Tro paa Jesus Kristus, Guds Søn, som er det evige Livsord.

*

*

*

Et af de sidste Aar, Grønborg boede i Skovsgaard, kom Biskop Kierkegaard paa Visitats der i Egnen.

Det var nu rundet meget Vand til Stranden, siden Grønborg og Bispen havde set hinanden. Ti Aar er et langt Spand af Dage i Slutningen af en Mands Levnedsløb. De to Modstandere

havde begge gaaet i en streng Skole, hvor den naturlige Menneskekraft havde lidt Nederlag paa Nederlag. Livets haarde Virkelighed havde taget drøje Tag i dem begge; men gennem Kampen var de ogsaa begge blevne lutrede og forædlede. De var blevet ydmyge. Biskoppen havde haft saa mangen mørk Time, fældet saa mange bitre Taarer* for den Hovmods Stund i Serritslev Skole. Nu følte han Trang til et Opgør, en Afslutning paa den Sag. Det lakkede ad Livets Aften, det var vel bedst at faa de Byrder lagt fra sig, der havde været tunge nok at slæbe paa, da han gik i sin Manddoms fulde Kraft; der var saavist nok, som kunde trykke og tyngge alligevel, naar man i Affældighedens Dage sad i Krogen, tilsidesat som et andet Stykke ubrugeligt Redskab, og man da lod de henrundne Dage glide sig forbi, da kunde det vel hænde, at Billederne blev mere »sorte end hvide«, fordi man ikke altid havde fæstet Rod i Livets rette Grund.

Biskoppen søgte da Grønborg i hans Hjem i Skovsgaard, men denne var gaaet ud paa Besøg. Kierkegaard bad Grønborgs Hustru anmode ham at komme til Øland Præstegaard den følgende Dag. Det gjorde da Grønborg; og her, hvor deres første Sammenstød om Aandslivet i Skolen havde fundet Sted, her rakte de hinanden forsonende Haanden, tilgav hinanden med Mund og med Hjærte under Suk og Taarer, og Biskop-

* Saaledes havde han udtalt sig til Rebslager Kristensen, da han var hos ham i Anledning af den Sag.

pen paanødte Grønborg en »Sonebod« paa 100 Rd. (eller 100 Kr.).

Hvorledes Ordene var faldne dem imellem, kunde Rebslager Kristensen (som er min Hjemmelsmand og havde modtaget Meddelelsen som en Hemmelighed af Grønborg) ikke længer mindes; men Biskoppen havde gjort Afbigt, og nu kunde Grønborg ogsaa nok nøjes med en saadan under fire Øjne, han trængte ikke længere til offentlig Oprejsning.

X.

I Aaret 1878 fik Grønborg af og til Smærter i sin ene Haand, og efter en Tids Forløb fremstod der en Knude, som han lod trække Hul paa. Han led meget; men da han hørte til den gamle haardføre Slægt, der ikke gav sig Doktoren i Vold for Smaating, benyttede han kun Hjemmeraad, paa hvis Omraade han var en kyndig Mand.

Imidlertid tiltog Smærterne stadig. Sygdommen udbredte sig, der begyndte at danne sig Knuder paa Armen, og da han ogsaa mærkede Sygdommen slog sig paa Maven, besluttede han at sælge Hjemmet i Skovsgaard til Svigersønnen. Baade Grønborg og hans Hustru længtes efter Vendsyssel, dér vilde de gerne henleve deres Alderdom, Hvilens Tid.

I Brønderslev havde de to Døtre, som drev Modeforretning; det var vel nok for at være i

deres Børns Nærhed, at de købte et Hus i nævnte By, og i Efteraaret 1880 flyttede de saa atter til Vendsyssel. Grønborg glædede sig ret til igen at skulle leve imellem gamle, forstaaende Venner; men det blev kun af kort Varighed.

Sygdommsn, der viste sig at være Kræft, tog stadig til. Kort efter, at han var flyttet ind i det ny Hjem, maatte han gaa til Sengs, og inden Maaneden randt ud, var hans Livskamp afsluttet her.

Skønt han iblandt havde svære Smærter, bevarede han dog derimellem sit lune Skælmeri og friske Vid. En Dag, hans gamle Ven, Rebslager Kristensen, saa til ham, sagde han: »Du ser paa mig, som om Du ventede, jeg snart skulde drage det sidste Suk; men Du kan tro nej! Jeg skal nok leve den Dag, jeg synger Dig ud som Lig, jeg er ikke saadan at faa Ende paa!«

Det har sagtens forarget ham — som Tilfældet har været med saa mange før og siden — at Kristensen, saavel som flere andre besøgende, lod ham mærke, de ansaa ham for at være »Dødens Kandidat«. Det kunde han ikke taale paa dette Tidspunkt.

Hans Herre og Mester havde endnu ikke løst de stærke Baand, der binder et Menneske til Jorden. Vorherre venter til den belejlige Stund, for han ser paa Hjærtet; men de deltagende Mennesker ser paa det ydre, og kan saa ofte ikke forstaa, at vedkommende ikke kan skønne, at Livet hænger i en skør Traad, der synes bristefærdig, og saa vil de hjælpe til med »For-

beredelsen« og kommer saa stundom til at gøre Vedkommende megen Fortræd, i Stedet for at yde Trøst.

Det er faa der, som Grønborg, har Mod og Evne til at vise den utidige »Forberedelse« fra sig.

Men kort Tid efter ovennævnte Besøg, kom Kristensen igen og saa til Grønborg, da sagde denne: »Nu faar Du undskyldte, jeg ikke holder Ord og synger Dig ud, som jeg lovede Dig forleden. Nu er jeg selv indstævnet for Højesteret og maa af Sted en af Dagene, der taales ingen Udsættelse længer; men tror Du nu, min gamle Ven, sagde han med en inderlig blød Betoning i Stemmen, mens Taarerne randt ham ned ad de furede Kinder, at Vorherre kan bruge saadan et gammelt ondt Spektakel, som mig; det har jeg ligget og tænkt saa meget paa, og jeg undres over, om Guds Naade kan være saa rig, at den kan veje op med al min Synd og Brøde?«

De to gamle Venner, prøvede i Livets Kampe, fik nu et dejligt Møde sammen med Vorherre i Pagtens Ord, hvorved de blev saa velsignet trøstede og styrkede, at Kristensen aldrig kunde glemme, hvad han i denne Stund oplevede.

Nu var Grønborg løst. Han, der kan løse selv de strammeste og mest urede Baand, havde været hos ham og gjort det alt sammen godt; og mindre kunde da heller ikke gøre det, for der var saa meget, der bandt Grønborg til denne Jord: En asvag Hustru, en endnu svgere Datter og to ufor-

sørgede Børn. Hvor skulde han kunne undværes? Det var det Spørgsmaal, der atter og atter brændte ham i Sjælen, da han begyndte at forstaa, det lakkede mod Slutningen af Opholdet i denne Verden. Hvor skulde hans kære faa Udkommet fra, naar han, deres Forsørger, ikke var mere?

Men da han i sin svære Nød havde vandret Tankens tunge Gang i Øst og Vest, Syd og Nord, og hans Øje havde stirret ud i det hule, tomme Rum, hvor der ingen Hvile er at finde, da saa han pludselig den Vej

som Verden ikke kender,
den Livets Vej, som ej er gjort med Hænder,
en Løngangs Sti,
hver Sten forbi,
til Livets Land med Glædens Kilder.

Ja, Vejen til Faderhuset, hvorfra Glædens Kilder udrinder, laa for ham, og nu gik han den Bønnens Løngangssti og fandt Vej til Faderfavnen, hvor han som Barnet fandt Fred og Hvile i Trøstens og Husvalelsens Ord fra ham, der trøster, som ingen anden, Trøsteren, der

trøster over alt, som truer,
alt, hvorfor vort Hjærte gruer,
trøster over hvert et Savn.

Lifligt blev han mindet om, at han er sanddru og trofast, der har lovet at ville være Enkernes Forsørger og de faderløses Fader.

Da kaldte han sin Hustru til sig, og hviskede

til hende, at nu var han tryg og glad; thi nu vidste han, at Gud Fader, som føder Himlens Fugle og klæder Markens Lilje, han vilde ogsaa føde og klæde de kære, som han nu maatte lade tilbage i Støvets Egne.

*

*

*

Saa rejste han til sit Fædreland, frimodig og glad, og hans kære erfór Sandheden af den Troens og Haabets Vished, han fik i sine sidste Dage, at Vorherre vilde vaage over dem.

Hans svage Hustru og Datter kom nemlig ikke ret længe til at føle Savnet af den deltagende og trofaste Ægtefælle, den opofrende og kærlige Fader, som hun og Børnene beundrende saa op til; thi efter faa Aars Forløb samledes de med ham hinsides det »smalle Bælt«, der hvor

Troen hviler
og Haabet smiler,
kun evigt iler —
et: »O Gud ske Lov!«

THOMAS NIELSEN

I.

Thomas Nielsen blev født den 21de December 1821 i Ellersbøl, Vust Sogn, Vester-Hanherred. Det var i en lille fattig Hytte, hans Vugge stod, omgivet af høje Klitbanker, hvor Lyngen og Marehalmen voksede omkap. Huset kaldtes »Svanborg«, og det sporedes tidligt, at den lille Thomas var født til Verden i en »Svanerede«; det mærkede man i hans barnlige Længsler efter de høje og vide Udsigter og i Sangene, han alt som Dreng begyndte at skrive.

Barndomshjemmet skildrer han i følgende Linier:

Det lille Hus er ikke mer,
hvor jeg fik lært at stave,
lavt var dets Tag, dets Væg var Ler,
og der var ingen Have.
Lyngblomster smykkede hver Plet,
gav simpel Kost til Faaret,
men Bien fløj derfra saa let
med Honningmad om Laaret.

Faderen, Niels Nielsen Svanborg, ernærede Familien ved almindeligt Daglejerarbejde. »Fra Faders Pande Sved i Draaber flød for sine at forskaffe dagligt Brød«. Men han var ikke en almindelig Daglejer efter den Tid, han var mere

oplyst end de fleste, og han havde forstaaet at erhverve sig en hel Del Bøger, som han læste, naar Tid og Lejlighed gaves; dette i Forening med en noget indesluttet Natur og en vis Tilbøjelighed til at optræde med Overlegenhed overfor Folk, naar Talen kom ind paa »videnskabelige« Omraader, gjorde ham mere frygtet end afholdt, da det var en almindelig Mening, at han ikke var ukendt med den »sorte Kunst«, ja, der var endogsaa dem, der paastod, at han kunde baade hekse og trolde, vise igen o. s. v. Folk omgikkes ham derfor med en vis Respekt. Der var ikke mange, der vovede at have ham til Uven.

Moderen, Else Thomasdatter af Vust, var en varmhjærtet, barnlig troende Kvinde. Fra hende tog Sønnen i Arv det rige, varme Hjærtelag, han havde, og den stærke religiøse Trang; men fra Faderen havde han arvet dennes lette Nemme og Trang til Oplysning, som var stærkt fremtrædende hos ham fra hans tidligste Barndom.

Det fattige Hjem var omgærdet med Poesi, naar han i Mindet dvælede ved dette; men det var altid den lyse Moderskikkelse, der kastede Glans over det, skønt han kun havde kendt hende med et nedbrudt Helbred.

»Med Tab af Sundhed, ej af Ynde, Dyd,« levede Moderen, til den lille Thomas var otte Aar, da bukkede hun under for den Brysts sygdom, der i Aarevis havde tæret paa hendes Livskraft.

Jeg mindes nok, da isnet var dit Blod,
 din yngste Søn ved snævre Leje stod,
 og Taarer fra hans Øje sagte flød;
 han spurgte barnlig: Moder, er Du død? — — —

Men da man bragte ind det sorte Skrin
 og havde smykket Dig med hvide Lin,
 ja, den Gang Sørgesalmens Toner lød,
 da tænkte jeg: jo, Moder er nok død!
 Da Hamrens tunge Slag paa Laaget faldt,
 blev sidste Glimt af Haabets Straale kvalt.

Men Moderen havde efterladt et dyrebart Minde
 for Børneflokken; hendes hele Færd havde for
 dem været et Vidnesbyrd om Livet i Gud, og
 i den lille Thomas' Hjærte havde hun saæet en
 Sæd, der aldrig uddøde.

*

*

*

Med Moderens Død var Barndomslivets Herlighed ogsaa forbi for Thomas Nielsen; thi Faderen blev nu nødt til at anbringe ham hos fremmede. Han fik Plads i en nærliggende Bondegaard, hvor man af Medynk med den fattige, men begavede Dreng beholdt ham baade Vinter og Sommer, indtil hans Konfirmation.

Hvorledes dette Hjem har været, som Thomas Nielsen kom til at opvokse i, har jeg ikke rigtig kunnet faa Rede paa; men i Sammenligning med den Skole, han derfra søgte, og hvor han modtog de første Indtryk af Skolelivet og det første Oplysningsgrundlag, har det været et rent Paradis. I et Digt, han kalder »Erindringer«, fortæller han om,

hvor ængstelig han hver Morgen var, naar han »med Griffel, Pennefjer og Bog« nærmede sig Huset, hvor den strenge Skolemester, en gammel Matros, der, før han tog fat paa Lærervirksomheden, havde gjort sytten Togter, tog imod dem. Skolen var for Thomas et Sted, hvor Solen aldrig skinnede, men Nattens Tunghed og Mørke rugede over den, og han udbryder:

Hvi kunde man dog sende
en Barnesjæl, en dyrkøbt Skat
til Kærlighedens Fjender.

Forholdene i Skolen skildrer han i følgende Linier:

Mishandlinger med Spark og Stød,
udført med Eder drøje,
var Morgenhilsenen, vi nød
med Taarer i vort Øje, —
og naar vi stammede Farvel,
var det for vore Øren,
som alle Aanderne fra Hel
ledsaged os til Døren.

*

*

*

Efter Konfirmationen kom Thomas Nielsen til at tjene hos Gaardejer Kristen Pedersen i Vust. Den kvikke og begavede Yngling, der med Vilighed udførte ethvert Arbejde, han blev anvist, vandt snart Husbondsfolkernes Yndest, og hans ualmindelig livlige Væsen og godmodige, men vittige Skæmt undlod ikke at øve sin Tiltrækning overfor Ungdommen, saa han tidlig blev

en Slags Anfører for denne. Men hans Digtertalent blev sat i Bevægelse ved enhver Begivenhed, der satte Spor hos Egnens Befolkning; et Ulykkestilfælde eller en Kærlighedshistorie gav straks Anledning til en ny Vise. Og da der snart ikke er noget, den jævne Befolkning frygter mere af den Art, end at blive stillet offentlig til Skue i en Avis, hvad vilde det da ikke sige at blive besunget i hele Egnen, stundom paa en vittig og kaad Maade. Man kan derfor ikke undres over, at Beundringen for hans Digterbegavelse efterhaanden forvandlede til Uvilje og Frygt; man kunde jo nemlig aldrig vide, naar den vittige Knægt satte én paa Vers og gjorde én til Latter for hele Egnens Befolkning.

Den overtroiske Frygt, man nærede for Faderen, blev efterhaanden overført paa Sønnen; man paastod, det var Faderens Evner, han havde arvet, og han havde ogsaa nok lært nogle af hans »sorte Kunster«.

Man kaldte ham spottende Digteren, Heksekarlen, Troldmanden o. s. v. Thomas Nielsen led forfærdelig under alt dette. Hans bløde, følsomme Hjærte, der var saa modtagelig for ethvert Indtryk, skrumpede sammen i den Kulde, der mødte ham, og hans barnlige Troskyldighed og Aabenhjærtighed led et Knæk, som Aandslivet først mange Aar efter overvandt. I det første Gennembrud af Ungdomslivet med det straalende Haab og det friske Mod havde hele Verden ligget aaben, og den havde syntes ham

fuld af Ynde, Kærlighed og Glæde; nu lærte han den at kende fra en anden Side. Den blev haard og kold og øde for ham. Men selv i den Tid gik Naturen jævnligen over den haarde Optugtelse, og eksempelvis kan anføres et lille Træk, der forefaldt den Gang:

Kirken i Vust var under Reparation, og Thomas Nielsen var Haandlanger. Murerne, to i Tal, gjorde da Løjer med ham; de spurgte ham, om han ingen ny Viser havde lavet i den senere Tid, og da han svarede benægtende, spurgte de videre, om han manglede Emner, for hvis saa var, maatte han mageligt benytte dem, det skulde være dem en Fornøjelse, om han vilde sætte dem ind i en Vise.

Thomas gav »en Sludder for en Sladder«, skønt deres Spot sved ham i Hjærtet; men da han under Middagshvilen kom ene med sig selv, kunde han ikke modstaa den ulykkelige Tilbøjelighed. De overmodige Murere stod saa lyslevende for ham med alle deres ejendommelige Skævheder og Særheder, og i Løbet af nogle Minutter havde han afmalet dem med disse i flydende Vers.

Da han havde Visen færdig, løb han op til Kirken med den og fik den anbragt paa et iøjnefaldende Sted, saa Murerne ikke kunde undgaa at finde den, naar de efter Middagshvilen optog Arbejdet. Selv trak han Tiden ud, for at Visen kunde have virket, inden han kom. Det slog ogsaa til. Den ene Murer var fnysende vred

og sparede ikke paa Skældsord og truede ham med alle Landsens Ulykker, dersom han lod den nederdrægtige Vise komme ud blandt Folk. Den anden derimod var helt vel tilfreds med Billedet, Thomas havde malet af ham, ja, han følte sig endog smigret og hædret ved at være gjort til Genstand for et Digt.

Men slap han saaledes den Gang nogenlunde fra Spøgen, var det langt fra altid Tilfældet. Den kolde Haan og Spot, han mødte fra mange Sider, baade hos gamle og unge, blev ham tilsidst uudholdelig, og i sin bitre Nød og Kvide besluttede han sig til at søge Trøst og Hjælp hos Præsten. Om det var Pastor Obel, der havde konfirmeret ham, eller hans Efterfølger, Provst Djørup, er mig ubekendt; men hvilken det end var, saa fik han en god Modtagelse, og da Thomas under Taarer havde lettet sit forpinte Hjærte, trøstede Præsten ham efter bedste Evne og lovede, at han nok skulde ramme en Pæl igennem Befolkningens dumme Overtro paa Hekseri og Trolddom, som var det, der pinte Thomas mest.

Den følgende Søndag holdt Præsten da en Prædiken om Tidens Vankundighed og Mørke. Han endte sin Tale med at formane »Menigheden« til ikke at gøre det unge, begavede Menneske Fortræd med slige dumme, overtroiske og onskabsfulde Beskyldninger.

Hvad Virkning Prædikenen gjorde, vides ikke, men det har sikkert været en alvorlig Tid for

Thomas Nielsen, en Prøvetid, der ikke blev uden Betydning for hans hele Fremtid. Der blev i disse Dage vakt en Alvor hos ham, som spores gennem hans Sange fra den Tid. Hans af Naturen livlige, lette og glade Sind er blevet stemt til Alvor og mere indad- og opadvendt end nogen Sinde før.

Hans Trang til at skrive Vers giver sig da ogsaa Udslag paa en anden Maade end hidtil. Han synger om Indtrykkene, han modtager af Naturen. Vaaren og Høsten er Aarstider, der stemmer hans »hjemmegjorte« Harpe. Af disse Sange, hvoraf enkelte er blevne opbevarede, skal jeg anføre en lille Prøve, da de er ret mærkelige, naar man husker, de er skrevne af en Tjenestekarl først i Fyrrerne, længe før vore bekendte Folke- og Fædrelandssange havde fundet Vej ud til det jævne Folk. Sangene er trykte hos Bogtrykker Lund i Thisted, og paa Titelbladet staar, at de er forfattede af simpel Tjenestekarl Thomas Nielsen, Ellersbøl.

I en Vaarsang skriver han efter i tre Vers at have skildret den Glæde, han føler over den frembrydende Vaar, der klæder Jorden i Festdragt:

Hvem zired Dig med denne Pragt,
 hvis Lige ingen eje,
 hvis Klædebon og Højtidsdragt
 tit hildet har mit Øje?
 Paa dette Spørgsmaal Svar jeg fik:
 Du kaste kan dit Alvorsblik
 paa Kraften fra det høje.

Det mindste Blad, det bærer Præg .
 af Herrens store Naade,
 det er den første Lærestreg
 at kende ham, som raade;
 det er den første Rettesnor,
 som lede skal den unges Spor
 til Fremtids Held og Baade.

Og man faar Indtryk af, at det er et prøvet
 Menneske, man har for sig, naar det videre
 hedder i Sangen:

Er Hjærtet af Tilfredshed fuld,
 slet intet han da savner,
 hvad skøtter han om Verdens Guld,
 naar han Tilfredshed favner,
 han har da arvet denne Del,
 som rovbegærlig Mammonstræl
 i Livet stedse savner.

Eller som det lyder i en anden Foraarssang:

Hvad kan vel Sindsro opveje,
 den er en Lykke, som vi kalder stor:
 Brødre, gid den vi maa eje,
 indtil vi skjules med Jord.

Han synger ikke længer om Ulykkestilfælde
 eller ulykkelig Kærlighed; hans Øje er blevet
 opladt for Naturen, Tankerne har faaet en an-
 den Retning. Hans første glade Ungdomstid er
 forbi, han har gjort en Livserfaring, der har rø-
 vet ham Ungdomsglæden, derfor staaer Tilfreds-
 hed og Sindsro for ham som Livets højeste Goder;

at naa disse er blevet hans Livs Attraa, men hvorledes det lader sig gøre, er ham langt fra klart. Der dæmmer noget for ham om at vende »Alvorsblikket« opad mod det høje; men det er endnu en ukendt Livskraft for ham at staa i bevidst Forhold til de aandelige Kræfter.

I disse Prøveaar er der imidlertid en Tanke, der efterhaanden faar fastere Form i hans Hjærte, det er at blive Lærer for Børn. Hans egen ulykkelige Skolegang staar manende for ham til at blive et Menneske, der vil komme Børnene til Hjælp paa en kærlig Maade, og han føler sig heller ikke tilfredsstillet ved Arbejdet i Bondegaarden. Han higer frem mod højere Maal og videre Udsigter, samtidig med, at han føler Byrden af sin økonomiske Stilling som en uoverstigelig Mur, han ingen Udvej øjner til at overvinde.

Da hænder det, at han en Dag træffer sammen med Lærer Myrup i Tømmerby. Denne, der kendte ham baade af Omtale og fra hans Viser og vidste, at han var et mere end almindelig begavet ungt Menneske, gav sig i Samtale med ham og spørger blandt andet, om han ikke kunde have Lyst til at »komme til Bogen«.

»Hvorledes skulde det gaa til for mig at naa frem til dette,« svarede Nielsen, »jeg, der er saa fattig som en Kirkerotte!«

»Jo, det kan nok lade sig gøre,« siger Myrup; »til 1ste Maj bliver Pladsen ledig som Omgangslærer ved Klit Skole; den skal Du søge, og viser

det sig saa, at Du har Lyst og Evne til at omgaas og læse med Børn, da kan Du komme til mig til November, og jeg skal da gøre Dig færdig til Optagelse paa Seminariet paa et halvt Aar.«

Thomas Nielsen var henrykt. Med ét Slag syntes han sig hensat paa en Vej, der i lige Linie førte til hans Ønskers Maal.

Han var nu 30 Aar, altsaa ikke noget Barn længer. Siden Konfirmationen havde han haft tre Pladser, de sidste otte Aar hos to Gaardmænd i Vust, og de giver ham begge det Vidnesbyrd i Skudsmaalsbogen, at han »i enhver Henseende har opført sig, som det sømmer sig en tro Tjener!«

Skudsmaalsbogen udviser da ogsaa, at Sogneforstanderskabet den 3die April 1851 har fæstet ham til »Omgangsskolelærer i Hjardemaal Klit fra 1ste Maj d. A. at regne imod Kost og Logi samt 16 Rbd. for et Aar«.

*

*

*

Fra denne hans første Lærervirksomhed foreligger der kun Forstanderskabets Vidnesbyrd, saalydende:

»Thomas Nielsen, som i et halvt Aar har været Skolelærer i Hjardemaal Klit Omgangsskole, har vist Duelighed og rosværdig Flid i den ham betroede Gerning. Gerne havde Forstanderskabet villet beholde ham som Skolelærer i meget

længere Tid, men da han agter at forberede sig til at tage seminaristisk Eksamen, vil man ikke nægte ham Tilladelse til allerede nu at forlade Sognet og hans Bestilling der, og vil man paa ingen Maade være Aarsag til, at hans hjærtelige Ønsker skulde ved et længere Ophold her muligen vorde uopfyldt. Saavel mit eget som Skoledistriktets Beboeres bedste Ønsker med Hensyn til hans Fremtids Vel tager han med sig herfra.

Han var til Alters i Hjørdemaal Kirke 19. S. e. Tr.

Hundstrup, den 1ste November 1851.

E. Boesen.«

Lærer Myrup i Tømmerby, der forberedte Thomas Nielsen til Optagelsen paa Seminariet, var en godt begavet og fordomsfri Mand, livlig og munter i hele sin Færd. Der er ingen Tvivl om, at det var en heldig Plads for Nielsen. Hans af Naturen livsglade Sind blev frigjort for Baandene, der i hans første Ungdomstid var blevne ham paalagte.

Myrups fri og friske Syn paa Tilværelsen smittede snart hans Elev, og der blev et ypperligt Forhold imellem dem, da de paa de fleste Omraader faldt godt sammen.

Myrup var en praktisk Mand, der forstod at meddele Eleven Kundskaber paa en frugtbringende Maade, og Nielsen var en ivrig Lærling, der med Liv og Sjæl kastede sig over Arbejdet og tog imod, hvad der bødes, og hans rige Til-

egnelsesevne kom ham nu ogsaa udmærket til gode, saa da det halve Aar var rundet, kunde han nok kaldes »vel forberedt«.

Han tog da paa Ranum Seminarium, hvor han efter et Aars Ophold tog Lærereksamen. Fra Opholdet der er mig intet bekendt af Betydning, saa han ventelig ikke har modtaget stærke Indtryk derfra. Det var for ham jo egentlig kun Midlet til at naa frem til det, han i Aarevis havde følt som sit Livs Kald.

Da han var færdig fra Seminariet, var Myrup bleven valgt til Rigsdagsmand, og Nielsen blev nu antaget til at bestyre dennes Skole under hans treaarige Rigsdagsvirksomhed.

En af Niensens paarørende fra Hanherred skriver om ham: »Han var alle Dage et ualmindelig barnligt Menneske og en Børneven som faa; det var derfor ikke sært, at hans Ungdoms Ideal var at blive Lærer for Børn, og da han naaede at blive det, fyldte han ogsaa sin Plads paa en saadan Maade, at der den Dag i Dag kan træffes adskillige Folk her paa Eggen, der med Glæde og Taknemlighed mindes deres Skolegang til Nielsen i Tømmerby, skønt 46 Aar er rundne siden den Tid.«

Det gav sig ogsaa til Kende ved Niensens Afrejse fra Tømmerby til Vendsyssel, at han havde forstaaet at »tage Børnene ved Haanden og Forældrene ved Hjærtet«; thi ved Skilsmissen følte de Trang til at give ham et synligt Vidnesbyrd om deres Taknemmelighed for hans Virksomhed

iblandt dem. De gav ham nemlig et smukt Stueur, paa hvis nederste Rand stod: »Erindring fra Beboerne i Tømmerby 1855«. Havde det været nu, vilde sligt jo ikke sige meget, men det var langt fra almindeligt den Gang med »Erindringsgaver«.

Af Nielsens efterladte Papirer skønner man, at det treaarige Ophold i Tømmerby har været en rig og skøn Tid for ham. Det var jo paa en Maade »det første Mødes Sødme« med Virkeliggørelsen af hans Ungdomsdrømme, og den korte Virksomhed i Hjemmets Egn blev da ogsaa ved at staa for ham gennem hele hans Liv i Mindets Straaleglans; det ser man blandt andet af et Digt, ved hvilket han tilegner sine Elever i Tømmerby en lille Samling, mest Mindedigte, som han udgav 1873, 17 Aar efter at han var flyttet til Vendsyssel.

Men »Sorrig og Glæde de vandrer til Hobe«, og i Tømmerby fik han ogsaa Lov at opleve det, der for en Tid bragte Smerte ind i hans Liv. Han blev nemlig en kort Tid forlovet med en Gaardmandsdatter fra Fristrup, men da det ved nærmere Kendskab blev dem klart, at de aldeles ikke samstemmede i deres Anskuelser og Levesæt, bleve de enige om at hæve Forbindelsen; men for Nielsens Vedkommende gik det, som sagt, ikke af uden Smerter, og denne indgribende Oplevelse har vel nok bidraget til at fremkalde det bevidste Aandsliv, der stadig

gærede hos ham, men først kom til Gennembrud efter Flytningen til Vendsyssel.

*

*

*

Fra Moderen havde Nielsen som sagt taget en barnlig Tro i Arv; om hende synger han:

— — Du skænked dine smaa en hellig Fryd,
naar Herrens Pris fra dine Læber flød.
I rene Toner gennem Hytten lød
saa tit en Sang om Børnevennen Krist,
som gik paa Jorden, men nu troner hist;

og under hele Opvæksten havde han bevaret det enfoldige fromme Barnesind, og af den før nævnte Sang, hvori han henvender sig til sine Elever, skønner man, at det religiøse Aandsliv har været Grundtonen i hans Undervisning allerede den Gang. Han skriver nemlig:

Om dette Haab* jeg vidned mangen Gang
for eder, som tilegnes disse Blade;
modtag min Hilsen som en Efterklang
af det, der den Gang gjorde os saa glade — —;

men et dagligt bevidst Samfundsliv med Gud var endnu ikke kommet til Gennembrud hos ham.

Da hans treaarige Virksomhed som Myrups Bestyrer var udløbet, maatte han til at se sig om efter en anden Virkekreds, og en saadan var ikke vanskelig at faa, da der paa den Tid var stor Mangel paa Lærerkæfter. At Nielsen saa lang Tid var Myrups Hjælpelærer eller Bestyrer,

* De Kristnes Evighedshaab.

kan kun opfattes som en Afbetaling paa den Taknemmelighedsgæld, han stod i til denne sin Velgører, der havde Vilje og Evne til at sprænge den Bom, der spærrede hans Fremtidsbane.

Han søgte nu Lærerembedet Vangen i Understed Sogn i Vendsyssel, og da han var »eneste Ansøger«, bortfalder Forundringen over, at en saa nybagt Seminarist kunde faa saa stort et Embede.*

Han manglede da en Husbestyrerinde; men paa Klostergaard i Vang ovre paa Thy var der en Pige, som var Lærerinde for Børnene, ved Navn Oline Petersdatter; hun var en god Bekendt af Madam Myrup, og denne var overbevist om, at Oline ikke alene vilde være Nielsen en passende Husholder, men en endnu bedre Ægtefælle.

Nielsen fulgte Madam Myrups Anvisning og rejste til Thy, hvor han opsøgte Oline, og han blev snart af samme »Overbevisning« som hans Madmoder. Han bejlede til Oline, fik hendes Ja, og den 10de Juni 1855 blev de viede i Vang Kirke af Pastor Bondø.

Oline var Datter af Fisker Peter Olesen og Hustru, Ane Katrine, i Klitmøller. Det var fattige, men hæderlige Folk, der foruden Fiskeriet ogsaa ernærede sig ved at »forarbejde Kornsække, der var meget efterspurgt«. De havde tre Børn, alle Døtre, og Oline var den mellemste. Hun

* Tiderne kan hurtigt skifte; da Embedet ved Nielsens Død, 26 Aar efter, blev ledigt, var der 27 Ansøgere.

havde efter Konfirmationen lært Skræddersyning, hvilket Haandværk hun havde drevet, indtil hun blev Lærerinde i Klostergaard, men tog det op igen den første Tid efter, hun var blevet gift. Hun var et Par Aar ældre end Nielsen.

II.

Trods en ualmindelig stor Forskellighed baade i Karakter og »Gemyt« blev det et rigt og lykkeligt Hjem, det unge Ægtepar stiftede i Vangen.

Nielsen var livlig, frimodig og gavmild. Disse Egenskaber var forenede med en stærk Trang til Samfundsliv. Det er et enstemmigt Vidnesbyrd fra hans mange Venner, at et mere livsglad Menneske har de sjælden eller aldrig kendt; men glädere saa man ham aldrig, end naar Vennerne fra nær og fjern samledes i hans Hjem, da straaede hans Ansigt, og hans Øjne tindrede af Glæde. Da kunde han ikke modstaa Trangen til at synge en ny Sang. Den lille poetiske Aare, der sprang fra hans varme Hjærte, maatte da have Udbrud, og der er en Mængde Lejligheds-sange, der findes endnu iblandt hans Venner.

Hvor er det skönt, naar Broder, Søster kommer
for sammen her ved Tale og ved Sang
at lives op, saa der kan blive Sommer
i Hjærtet som her udenfor paa Vang — —

»Disse Linier er et godt Udtryk for hans Følelser«, sagde en af hans Venner, der overlod

mig det skrevne Eksempel af den Sang, hvoraf de anførte Strofer er tagne. »Kristne Venner«, det var for Nielsen Brødre og Søstre i en inderligere Forstaaelse, end disse Begreber almindelig opfattes. Enhver af disse, der kom i Berøring med ham, erfarede snart, at de var blevne omsluttede og favnede af et varmt Hjertes Kærlighed. Han uddelte med rund Haand baade aandelige og timelige Gaver.

Oline var stille, tilbagetrukket og paaholden, for ikke at sige karrig. Hun levede i en stadig Frygt for, at Nielsen gik saa vidt i sin Gavmildhed, at de skulde blive fattige, eller rettere gaa i Armod. Udsigterne var ellers ikke saaledes. Hun var en dygtig og sparsommelig Husmoder, og da de ingen Børn havde, og Nielsen var en dygtig Landmand, der forstod at udnytte de praktiske Erfaringer, han havde gjort paa Landbrugets Omraade i sine unge Dage i Forening med den »videnskabelige Indsigt«, han senere var kommet i Besiddelse af, drev han den ret betydelige Skolelod op til at være en god Indtægtskilde, saa de kunde hvert Aar lægge noget til Side, da de først havde faaet den Gæld betalt, han havde stiftet under Forberedelsen til Lærergerningen, i hvilken han stod til sine tidligere Husbonder i Vust, Kristen Pedersen og Jakob Jensen.

*

*

*

Det var nu langt fra Nielsens Lyst at samle paa timelige Grunker. Nej, at bruge de rige Gaver, Gud Fader velsignede dem med, til hans (Guds) Ære og Menighedens Tarv, det var, hvad hans Hjærte glødede for, hans Hustrus vel ogsaa paa en Maade; dog vilde der saa ofte snige sig et »Men, men« ind i hendes Betragtninger, og hun vidste saa godt, at »den, der giver, til han tigger, han skal slaas, til han ligger«, og »for meget og for lidt fordærver al Ting«, »der skal være Maade med alt«; men det syntes hun ikke, der var med Nielsens Gavmildhed, hun syntes nok, de kunde gøre godt uden at gaa i saa vid en Udstrækning. Hvor godt vilde det ikke være, om de kunde sikre sig en sorgfri Alderdom med Hensyn til Udkommet. Hun led under idelige Bekymringer for Fremtiden; i Tiden havde de fuldt op, det maatte hun indrømme.

»Kærlighed i Pagt med Aanden« er en Magt, der er stærk nok til at overvinde alle Hindringer og Brøst selv i et Ægteskab, hvor slike Modsætninger skal slaa Følge i et dagligt Samliv og blive forenede, som Tilfældet var og blev med Th. Nielsen og Oline; thi der var et sjældent godt Forhold imellem dem. Der foreligger en hel Række af Sange, han har skrevet til hendes Pris, hvori han takker hende for hendes trofaste Kærlighed og Medhjælp i alt godt, og hvori han stadig lader det komme frem i sin Henvendelse til hende, at de vil hjælpes ad at tjene Gud og deres Medmennesker.

Nielsen havde da ogsaa en beundringsværdig Evne til at tage sin Hustru med i de Foretagender, der paa en følelig Maade vilde berøre hendes »ømme Side«. Den kærlige og aandelig overlegne Maade, paa hvilken han udviklede for hende, hvorledes de tjente baade deres eget og andres Aandsliv ved at handle saaledes, bøjede hun sig altid for. Stundom kendte hun heller ikke, hvad han havde gjort, før bagefter; men var det noget af Betydning, sagde han hende det altid — han gik ikke og holdt Hemmeligheder for hende —; da kunde hun vel bebrejde ham hans »Flothed«, men naar han da lagde sin Arm om hendes Liv og svingede hende rundt paa Gulvet, som han mangen Gang gjorde, eller paa anden kærlig Maade gav hende Grunde for sin Handlemaade, da maatte det vrangvillige Sind vige. Hun elskede ham og saa beundrende op til ham, derfor havde han let ved at overvinde hendes Modstand.

III.

I Understed Sogn stod Beboerne temmelig uforstaaende overfor den unge Lærer; men hvad de snart blev opmærksomme paa, var, at Børnene kom saa glade fra Skolen og græd, naar de skulde blive hjemme, og saa blev der saadan en Sang af de smaa, som de aldrig før havde hørt Mage til. Nielsen kunde rigtignok ikke selv synge, men

her kom hans Hustru ham til Hjælp; hun havde en god Sangstemme.

Nielsen var, som alt nævnt, en Børneven som faa, og Børnene hang ved ham med en rørende Kærlighed. Han omgikkes dem paa en for den Tid hidtil ukendt fri og fortrolig Maade. Ofte legede han med dem i Frikvartererne paa forskellig Maade. Stundom saa man ham omgiven af hele Flokken i stormende Jubel; nogle hang om Halsen, andre paa Ryggen, atter andre i hans Arme og ved Frakkeskøderne; ved nærmere Eftersyn viste det sig, at han i forbigaaende havde taget Hatte og Huer af Drengene og Piger, som de nu søgte at fratage ham. Men levede han saaledes paa jævn Hold med Børnene, var der alligevel en mønsterværdig Orden i Skolen.

Han brugte næsten aldrig haarde Ord, end sige legemlige Straffe. Den eneste Art Udskejelser, der kunde bringe ham i Harnisk, var, naar han opdagede, at et af Børnene havde løjet for ham, da vankede der Prygl.

Hans Plejesøn, Peter Jensen, Stagstrup, Thy, skriver om ham: »Min Plejefader var en fortræffelig, ja, efter min Mening uovertruffen Børneopdrager,« og som Vidnesbyrd om, hvordan han forstod at revse paa en opdragende Maade, fortæller han følgende lille Historie:

»Jeg mindes en Gang, jeg havde forset mig, og mine Plejeforældre vilde i Byen, og jeg skulde have været med. Jeg husker saa tydelig, min

Plejefader var ved at barbere sig, og jeg sad og saa paa ham, og jeg skønnede nok, at det ikke stod godt til med min Sag; men jeg tænkte som saa: »Det maa vel gaa over igen!«

Da min Plejefader var færdig, vendte han sig om til mig og sagde paa sin kærlige Maade: »Det er ellers slemt, Peter, Du ikke kan komme med os i Byen i Dag, vi vilde gerne have haft Dig med os; men et uartigt Barn kan vi ikke være glade ved at tage med til vore Venner.« Jeg stak i at græde, og det rørte min Plejemoder, saa hun bad for mig, men det hjalp ikke, jeg maatte kønt blive hjemme; men hvor jeg angrede, hvad jeg havde gjort; jeg lovede mig selv, jeg skulde beflitte mig paa at være en artig Dreng og ikke gøre mine Plejeforældre imod.«

Det er jo næsten en selvsagt Ting, at Nielsen var en god Fortæller for Børnene, og at han ved sin hele personlige Omgængelse havde en god Indflydelse paa dem; det kan derfor ikke undre, at han baade ærgrede sig og led meget under, at der paa den Tid var en ualmindelig aandløs Præst ved Navn Simonsen i Understed. Han var forøvrigt et skikkeligt Skrog; men »den kan jo snart gøre ondt nok, der ikke kan gøre andet«, og vist er det, at Nielsen syntes tit, at Præsten kunde rive det ned, det halve Aar, han havde Børnene til Konfirmationsforberedelse, som Nielsen havde bygget op under de mange Aars Skolegang. Præsten havde jo nemlig sin Avtoritet og som Regel Forældrenes overensstem-

mende Tilslutning at sætte op mod Nielsens kærlighedsfulde Indflydelse.

Præsten lod i Almindelighed Nielsen uhindret gaa sine Veje; men desuagtet kunde det ikke undgaas, at det stundom kom til »Optrin« imellem dem. Saaledes en Gang ved en Eksamen i Vangen Skole. Præsten katekiserede med Børnene og var da kommet ind paa et Omraade, hvor han ved sine rationalistiske Betragtninger helt forvrængede en af Kristendommens Grundsandheder. Da blev Nielsen saa harm, at han vender sig mod Præsten og siger: »Hvad De der siger, er Løgn, Hr. Pastor!« — »Hvor tør De vove at sige sligt!« svarede Præsten. »Jo, det tør jeg, og her kan De selv se«, siger Nielsen, idet han tager Bibelen fra Pulten og slaar op og læser det omhandlede Sted for Præsten og Skolekommissionen, og der hjalp ingen Udflugter, Præsten maatte vedgaa, han havde Uret.

*

*

*

Det varede ikke længe, før Nielsen kom med i den aandelige Bevægelse, der var oppe i Vendsyssel paa den Tid, han flyttede til Vangen.

I Elling Sogn var den Kapellan Bøggild, der vakte den første aandelige Bevægelse indenfor Kirken i Vendsyssel under sin Virksomhed i Jerslev, blevet Præst, og hans levende, friske Vidnesbyrd havde hurtig vakt Røre i den ny Virkekreds. Her blev Nielsen snart en stadig Gæst baade i Kirken og Vennekredsen, og blandt

sidstnævnte vandt han en Ven, der fik stor Betydning for ham, nemlig Sognefoged Christen Jørgensen. Det var en Mand, der havde megen Indflydelse paa den Kreds, han levede iblandt, og hvor højt Nielsen skattede ham, fremgaar af et lille Mindedigt, han forfattede kort efter Chr. Jørgensens Død, og af hvilket jeg her skal anføre nogle Linier:

Det Vidnesbyrd udtaltes frit
ved Kisten sort,
Guds Menighed et Tab har lidt,
da Du gik bort. — — —

Tak, kære Ven! Din ædle Færd
blandt Herrens smaa
var Vidnesbyrd af sjælden Værd,
det mange saa.

Ved Troens Ord Du var saa glad,
som Fugl i Lund.
Du gemte det og Haabets Blad.
i Hjertets Grund.

Jeg har udhævet: »Ved Troens Ord Du var saa glad«, for det var ved Samlivet med denne Ven, at Nielsen kom til bevidst Tro paa sin Daabspagt som Vorherres Mundsord. Det blev et Vendepunkt i hans Liv; thi først, da han daglig kom til at drage Næring af det Livets Kildespring, der derved var blevet aabnet i hans Indre, udvikledes han til at blive et brugbart Redskab i Gud Faders Haand til at vække og lede den Kreds, han virkede og levede iblandt,

og først da blev hans Hjem det Samlingssted for den Del af Befolkningen i Vendsyssel, der var kommet under aandelig Paavirkning baade i folkelig og kristelig Retning.

En anden Præstemand, der ogsaa fik megen Indflydelse paa hans Udvikling, var Pastor Rissom, der var Præst i Torslev Sogn fra 1862 til 65. Men blandt dem, der særlig fik Betydning for Nielsens Udvikling baade ved personligt Samliv og Vidnesbyrd, maa nævnes den mærkelige Bondepige Skov-Kirsten fra Tranget i Taars Sogn. Fra Midten af Halvtredserne havde hun udfoldet en rig Missionsvirksomhed i det nordlige Vendsyssel, og Nielsen kom kort efter, han var flyttet til Vangen, i Forbindelse med hendes Venner, senere med hende selv, og det viste sig, at de havde mange Tilknytningspunkter; hun blev derfor ogsaa en kær Gæst i Nielsens Hjem, og ved hende kom han i Forbindelse med flere af de mere fremragende Mænd her i Landet. Det var saaledes Skov-Kirsten, der gav Anledning til det første større Vennemøde i Nielsens Hjem i 1860.

*

*

*

Under et Besøg hos Grundtvig havde Kirsten nemlig stiftet Bekendtskab med flere af hans Venner, blandt andre med Højskoleforstander Grove og Kand. Spleis, og energisk og glødende af Nidkærhed, som hun var for det aandelige Livs Udbredelse i Vendsyssel, formaaede hun de

nævnte Mænd til at holde nogle Møder her, og Nielsens Hjem var da selvskrevet til Afholdelsen af et af disse. Det blev da ogsaa Tilfældet. Det var efter Tiden og Forholdene en betydelig Forsamling, der havde indfundet sig. Kirsten indledede Mødet med en kort Bøn, og de nævnte Mænd førte Vidnesbyrdet; men efter dette Møde fulgte en hel Række, i Reglen to om Aaret, hvor Venner fra hele Vendsyssel samledes i Vangen, og det var Dage saa velsignede, at de enkelte gamle, der endnu lever, som var med ved disse Sammenkomster, omtaler dem som noget af det skønneste, de har oplevet.

Som Ordførere indbød Nielsen de bedste Præster i Vendsyssel, naar ikke han havde Ordførere længere henne fra. Blandt disse kan foruden de alt nævnte anføres Præsterne Svejstrup og Baggesen samt Peder Larsen Skræppenborg, Morten Eskesen og flere. Møderne holdtes dels i Hjemmet og dels i en hyggelig, lille Skov, tilhørende Gaarden »Sønder-Knuden«, hvis Ejer stod meget velvillig overfor Nielsen uden dog at være i nogen dybere Forstaaelse med ham. Fra Skoven var der en dejlig Udsigt over Stranden og det blaanende Kattegat.

Det var ved disse Møder, at Olines Gæstfrihed særlig blev sat paa haarde Prøver. Ordførerne og den Del af Vennerne, der var personlig indbudne, var jo selvskrevne Gæster ved Bordet; men den glade, gavmilde Vært vilde gerne strække sin Gæstfrihed meget længere ud. Derfor indbød

han ved saadanne Lejligheder gerne en Bager til at møde med Hvedebrød, og mens Oline travlede med Anretningen inde i Huset, bød Nielsen Folk til Gæst paa Bagerens Brød udenfor, og det hændte nok jævnlig, at han samtidig bød baade Vin og Øl rundt.

Nielsen blev saaledes Stifteren af de store Venne-Sammenkomster i Vendsyssel, der senere fortsattes under andre Former, nemlig Dansk Samfunds Møder og de store Fællesaltermøder, som det ikke her er Stedet at komme nærmere ind paa Omtale af*, og der er ingen Tvivl om, at hans Vennemøder havde en vidtrækkende Betydning for det aandelige Samfundslivs Udvikling her, og det baade i kirkelig og folkelig Henseende.

*

*

*

Foruden de store Vennemøder holdt Nielsen i en Aarrække om Vinteren Møde en til to Aftener om Ugen i sin Skole, hvor han selv førte Ordet, og han hørtes gerne af Egnens Befolkning. Skolestuen var ofte fyldt indtil Trængsel; men kendelige Spor satte disse Møder ikke. I Understed vandt Nielsen ikke nogen Forstaaelse af Betydning. For hans nærmeste Omgivelser var han ligefrem en Gaade, og det var en ikke ualmindelig Tale, at Skolelæreren var en grumme flink Mand, men han var jo saa hellig, saa man

* Disse vil blive skildrede i IV. Del, som jeg haaber at faa færdig om et Aarstid.

aldrig rigtig kunde faa ham med i et godt Lav eller tale med ham som en anden Mand. Men den Slags Klagemaal endte gerne med, at man sagde: »Men det er forskrækkeligt, hvor Børnene er glade ved ham.«

*

*

*

Paa sine Kaldsfæller, Lærerne, havde Nielsen ogsaa en god Indflydelse i en vid Omkreds. Han indbød dem ikke blot til de store Vennemøder hos sig; men han var det levende Element iblandt dem, der stadig opfordrede dem og drog dem til at være Deltagere, hvor Livet pulserede. Lærermøderne var paa den Tid i fuld Gang hver Sommer paa de store Højskoler og Gedved Seminarium.

Sidstnævnte Sted var Budstikke-Bojsen jo som Regel Sjælen i Møderne, og der var faa, der tiltalte Nielsen mere end denne milde, hjærtevarme, livlige Ordfører. Det var derfor ogsaa Festdage uden Lige for ham at være med, hvor Bojsen førte Vidnesbyrdet, og han kunde sætte adskiligt ind paa at faa sine Kaldsfæller med til et saadant Møde; men det var ikke altid saa let at overvinde Hindringerne, der stillede sig op, hvor Lysten og Modet var stækket i Hverdagslivets Trædemølle. Hvor Penge kunde gøre det, var Nielsen altid rede. Fik han til Svar paa sin Opfordring, at vedkommende hverken havde Raad eller Lejlighed til at ofre saa meget paa deres Udvikling eller Fornøjelse, fik de til Svar:

»Saa betaler jeg baade Rejse og Ophold, af den Grund skal Du ikke blive fra Mødet!« Og det traf nok ogsaa iblandt, at han ydede et godt Tilskud til en Vens Rejse og Ophold ved Mødet, dog var det i Regelen mere, end Kaldsfællerne kunde tage imod; men Følgen af Tilbudet blev som oftest, at de fik baade Raad og Mod til at vove Rejsen og befandt sig vel derved, ja, takkede Nielsen for, at han var saa flink til at purre ud.

*

*

*

Nielsen og Oline havde ikke Børn i deres Ægteskab; men Hjemmet var alligevel ikke uden Børn; de havde nemlig ialt 8 (otte) Plejebørn, hvoraf kun tre endnu lever. Den sidste og yngste, den forhen nævnte Peter Jensen af Stagstrup i Thy, var den eneste, der var i Slægt med dem; han var en Søstersøn af Oline. Han var 13 Aar, da Plejefaderen døde, men uagtet han altsaa kun var et Barn, har han bevaret Nielsen i et levende og taknemmeligt Minde, og han har meddelt mig adskillige Træk om Plejefaderens sidste Dage. Jeg skal her anføre, hvad Indtryk Plejefaderens Død gjorde paa ham; det giver et levende Billede af Forholdet mellem dem. Han skriver saaledes:

»Den Dag, min Plejefader døde, var jeg i Frederikshavn for at hente Medicin til ham; men da jeg kom hjem, var han død. Hvor blev jeg bedrøvet! Det var, som Sorgen skulde tynde

mig til Jorden; det er den tungeste Sorg, der har ramt mig i mit Liv. Der var ingen Ende paa mine Taarer. Min Plejemoder trøstede mig, saa godt hun formaaede, sorgbetyngtet, som hun selv var; men jeg husker, jeg afviste hende med det Svar: »Saadan en Fader faar jeg aldrig mere!« Og vist er det, jeg savnede ham saare meget, og endnu den Dag i Dag fryder det mit Hjærte at sysle med Minderne om ham, og jeg haaber en Gang af Guds Naade at skulle samles med ham igen!«

IV.

I de sidste Aar, Nielsen levede, led han en Del af Gigtsmerter, men ellers var han ikke svagelig, saa hverken han eller hans Slægt og Venner anede, at hans Levnedsløb skulde saa hurtigt afsluttes eller ende saa brat.

Det var en Sommerdag, den 5te Juli 1876, at han gik hen til Præsten for at udbede sig Tilladelse til en flere Dages Rejse til Thy. Denne blev ham givet; men paa Hjemvejen blev han angrebet af stærke Smerter i Brystet. Han troede til at begynde med, det var den slemme Gigt; men inden han naaede Hjemmet, var han saa syg og lidende, at han døjede med at holde sig oprejst og maatte straks gaa til Sengs, men da Smerterne tiltog, gik der Bud til Lægen, som ogsaa kom til Stede, og efter at have undersøgt ham, erklærede han Sygdommen for en ondartet Lungebetændelse.

Det blev et kort, men smertefuldt Sygeleje. I Løbet af faa Dage var hans Legemskraft nedbrudt; men Aanden var lige klar og bevidst, og hans livlige, kærlige Sind fornægtede sig ikke under Tvivlens og Smertens Favntag.

I en Sang, han forfattede i Anledning af sin Hustrus Fødselsdag, sidste Gang han oplevede den, skrev han:

Trofaste Fører! ledsag os til Enden af Banen,
 hjælp os at kæmpe, at sejre, og sving for os Fanen
 højt, naar vi skal
 ned gennem Skyggernes Dal.
 Æren er din, Herre Jesus!

Skyggedalen stod allerede da som et truende Onde mellem ham og det lyse Land hinsides; men han trøstede sig til »Føreren«. Nu, da Sygdommen havde lagt hans Legeme i Lænker, og Smerten rystede ham gennem hver Nerve, da kom han i Skyggedalen, i Tvivlens Land, hvor Udsigten til Paradiset er spærret.

Det var en af de sidste Dage, han levede. Han var sig bevidst, at hans Timer her var talte; men han følte sig saa betynget, saa usigelig ene og aandsforladt; forskudt og forstødt af Livets gode Aander, af Gudfader selv. Da vældede Anfægtelsens Hær op imod ham; men i sin Sjælenød huskede han »Føreren«, og han raabte højt Gang efter Gang inderligt tryglende: »Aa, slip mig ikke! slip mig ikke!« Og han slap ham ikke; da Aftenen kom efter den svære Dagkamp

havde han fundet Fred, hans Aasyn fik et forklaret Udtryk og hans Øjne tindrede af Glæde, idet han lovpriste Gud, fordi han af Naade og Barmhjertighed havde udrevet ham af Tvivlens Gru og Rædsel og aabnet ham Udsigten til Paradisets Herlighed.

Dagen før han døde vilde han, at den 13-aarige Plejesøn, Peter, skulde sidde i Fodenden af Sengen, saa han rigtig kunde se ham, han vilde tage Indtrykket af hans Barneansigt med sig paa Rejsen. Og det fæstnede sig saa dybt i Drengens Sjæl, det Blik, hans Plejefader saa paa ham med, at han aldrig kan glemme det, og naar Faderen alt imellem laa med lukkede Øjne, da var Drengen saa vis paa, at han bad til Gud Fader for ham.

Den sidste Dag, Nielsen levede, følte han Trang til at nyde Nadveren, og da han i Forening med sin Hustru havde nydt den, ønskede han, efter nu at være iført vor Herres Jesu Kristi Legems og Blods Samfunds-Klædebon aandeligt, ogsaa sit Legeme højtidsklædt. Han blev vadsket og iført rent Linned, og da dette var sket, følte han sig beredt til den sidste Rejse; men da han havde hvilet sig en Stund, bad han sin Hustru sætte to Glas frem paa Bordet ved Sengen og fylde dem med Limonade. Da dette var gjort, sagde han: »Nu, Oline, vil vi to drikke en liden Afskeds-Skaal med hinanden. Tak for din trofaste Kærlighed!«

»Bed for mig, naar Du kommer hjem til Gud

Fader!« hulkede Oline. — »Ja, jeg vil bede Gud velsigne baade Dig og Helle (Helle var en Kone, der havde hjulpet hans Hustru med at vaage ved hans Dødsleje). Efter denne Afskeds-Skaal laa han stille hen og ventede paa, at Føreren skulde komme og »svinge Fanen for ham og med den bortvifte Dødens Skygger«. Længe lod Føreren heller ikke vente paa sig. Inden Solen dalede, den 14de Juli, niende Dagen efter at han var blevet syg, fulgte han ham blidt og stille med Smil om Læben gennem Dødens Port til Landet, hvor Livets Sol aldrig gaar ned.

Budskabet om Niensens uventede Død blev overalt blandt hans mange Venner modtaget med dyb Vemod og Sorg, og det var et stort Følge, der samledes i Vangen, den Dag hans Støv stedtes til Hvile i Jordens Skød, og der lød mangt et Ord, der bar Vidne om, hvad han havde været for den Kreds, han havde levet iblandt, og de enkelte Mennesker, han var kommen i Berøring med. Det blev imidlertid gamle Pastor Nissen i Ugilt, der fik Lykke til at udtale Ordene, der udtrykte, hvad Flertallet af de forsamlede Venner følte.

Nissen tog til Grundlag for sin Tale, hvad han havde oplevet i sit sidste Samvær med Nielsen. Denne havde da taget Nissen med sig ud til et af de skønne Udsigtspunkter fra Bakkerne ved Stranden, et Sted, som Nielsen elskede, og han havde da med Liv og Varme søgt at aabne Niensens Øjne for den Skønhed i Naturen, der saa ofte havde frydet og kvæget hans Øjne. Men

under Beskuelsen af det skønne Landskab faldt Nissens Øjne tilfældig paa Nielsen, og da slog det ham, at blandt alt det skønne der paa Stedet maatte Nielsen selv bære Prisen. Hvor var han indtagende yndig, som han stod der med det aandfulde Udtryk i sit Aasyn, fuldt optaget af den Skønhed, Naturen frembød.

Da følte Nissen, at det var Guds barnet i Nielsen, der gav ham hans Ynde og gjorde hans ellers saa lidet skønne Ansigtstræk saa smukke; det var Ligheden med Vorherre. Og om denne Nielsens Lighed med den himmelske Brudgom kom Nissens Tale til at dreje sig:

Det er en bekendt Sag, at Mand og Hustru, der lever et inderligt og kærligt Samliv med hinanden, ofte med Tiden kommer til at ligne hinanden paafaldende; de faar det samme Væsen, de samme Udtryksmaader osv. Saadan gav det inderlige Samliv, Nielsen levede med Vorherre, og saa ham en Lighed med denne, der prægede sig i hans Aasyn, hans Ord, hans Liv og Gerning. Derfor holdt vi saa meget af Nielsen, derfor vil Savnet af hans elskelige Personlighed blive saa stort iblandt os.

Den korte Gengivelse af Hovedtrækkene i Nissens Tale har jeg ikke villet sætte i Anførselstegn, da den er meddelt mig mundtlig af en af Deltagerne i Jordefærdens, som nu kun dunkelt mindedes Ordene; men Talen havde grebet alle, fordi den havde været slaaende for dem.

NIELS CHR. JØRGENSEN

I.

Niels Christian Jørgensen blev født den 10de September 1830 i Klim, Øster-Hanherred. Forældrene, Husmand Jørgen Rasmussen (Klattrup) og Hustru, Kirsten Kristensdatter, var fattige, men hæderlige Folk, der ejede et Hus til et Par Køer, af hvilket de ernærede sig i Forening med, hvad de kunde fortjene ved Arbejde for Omegnens Beboere. Jørgen Rasmussen var ikke barnefødt i Hanherred, han stammede fra Ajstrup i Vindblæs Sogn ved Mariager. Hans Hjem laa ved nogle Gaarde, der kaldtes Klattrup, hvilket Navn han almindelig benævntes med efter sin Fødestavn. Under Kriegen med England 1801—14 kom han tilligemed en Broder til Hanherred som Strandvagt.

Fra N. Chr. Jørgensens Barndom er mig intet bekendt af Betydning. Den randt hen som de fleste Smaakaarsfolks Børns paa den Tid: om Sommeren tjente han paa forskellige Steder i Egnen, om Vinteren opholdt han sig hjemme, hvorfra han gik til Almueskolen i Klim, som ogsaa var almindelig og uden Betydning for Drenge-ns Aands- og Hjærteliv. Den daværende Lærer hed Bech.

Efter Konfirmationen tjente han stadig, dels i Klim og dels i Kjætrup, og han mindes, hvor han har været, som et livligt og elskværdigt Menneske, der vandt sine Husbondsfolks Yndest og Agtelse og Kammeraternes Venskab og Kærlighed.

Uagtet han var en ualmindelig smuk, kraftig og velvoksen Karl, blev han kasseret paa Sessionen, hvilket ikke voldte ham nogen Sorg. Nu laa Fremtiden ham aaben uden Baand.

*

*

*

I 1854 flyttede en ældre Broder, Andreas, til Vendsyssel, hvor han havde købt sig en lille Gaard, Bødkerbjærg i Torslev Sogn ved Sæby, og hertil fulgte N. Chr. Jørgensen med ham. Han skulde hjælpe Broderen med Gaardens Drift og et Teglværk, som denne agtede at starte, hvilken Virksomhed han ogsaa havde drevet i Hanherred.

Teglværksdriften var ukendt i Omegnen af Bødkerbjærg, hvorfor de ny Folk snart drog Opmærksomheden hen paa sig, skønt det ingenlunde var nogen stor Bedrift. Teglovnen bestod nemlig kun af en firkantet Indgravning i Siden af en Bakke uden Tag eller Dække over. I en saadan Ovn kunde der opstilles mange tusinde Sten paa lignende Maade som i de murede Teglovne, men der kunde ikke indfyres ved mere end en Side; desuagtet kunde Stenene blive helt godt brændte, naar Teglbænderen forstod sin

Kunst til Gavns, hvilket nok Brødrene Jørgensen gjorde.

Der blev adskillige Teglværker i Vendsyssel af samme Art i den nærmest følgende Tid — nu rager de høje Dampskortene op alle Vegne og fortæller om det umaadelige Fremskridt, der er gjort ogsaa paa dette Omraade.

Men det var altsaa som Teglbrænder, at Jørgensen begyndte sin Virksomhed i Vendsyssel. —

Bødkerbjærg laa i Nærheden af den store Bondegaard Skavange, der ejedes af Kasper Skavange. Her blev den livlige og smukke Teglbrænder snart godt kendt med det noget yngre Søskenepar, og Datteren Lavra kom snart til at synes bedre om Jørgensen, end Forældrene rigtig kunde være glade ved, da han var uformuende; men Jørgensens vindende Væsen havde heller ikke forfejlet sin Virkning paa de gamle, og da Lavras Følelser blev gengældte af Jørgensen, mødte Partiet ingen alvorlig Modstand, naar kun Jørgensen kom bort fra Teglbrændervirksomheden til en mere anselig Stilling i Samfundet, der kunde være passende for Datteren paa Skavange.

Lærerembedet ved »Skovens« Skole i Torslev Sogn var paa den Tid ledigt og havde været det i nogen Tid af Mangel paa Ansøgere, og da Jørgensen var jævnt godt begavet, ledtes Tanken uvilkaarlig den Vej, og saavel de unge som de gamle blev snart enige om, at Jørgensen skulde

uddanne sig til Lærergerningen og om muligt blive Lærer i »Skovens« Skole.

*

*

*

I den Hensigt tog han i Efteraaret 1857 paa Smidstrup Højskole ved Hjørring, hvor Thomas Bjørnbak var Forstander samt Lærer ved Almueskolen. Højskolen havde en Afdeling for videregaaende Elever, særlig saadanne, der vilde uddanne sig til Lærergerningen, »Theologerne«, som Bjørnbak kaldte dem; i denne Afdeling blev Jørgensen optaget.

Han var da 27 Aar, altsaa ikke noget Barn, og han kastede sig over Arbejdet med Iver og Nidkærhed; det gjaldt jo om saa hurtigt som muligt at blive færdig; Lønnen »et Embede og en sød, lille Hustru« ventede ham.

Da Jørgensen kom til Smidstrup, var han fuldstændig uden religiøs eller aandelig Bevidsthed, og paa Højskolen var der ikke Tale om nogen Paavirkning i den Retning. Bjørnbak omtalte altid det religiøse Aandsliv paa en haanende og spottende Maade, og han lod aldrig en Lejlighed gaa sig forbi uden at nytte den til at latterliggøre Personer, der havde taget Stade paa Aandslivets Grund. Han kunde en utrolig Mængde Præstehistorier, som han krydrede sin Tale med; men det var Skam at sige, at Præstestanden, der skulde være det religiøse Aandslivs Bærere, ved disse blev fremstillet for Ungdommen i en fordelagtig Belysning.

Forøvrigt vil den »bjørnbakske Anskuelse« være de fleste af de ældre Læsere bekendt. Den kan vistnok, uden at gaa Sandheden for nær, karakteriseres som den rene skære Materialisme; thi naar »Retningen« havde sat Ordet Frihed paa sin Fane og i et politisk Arbejde virkede for Reformen, da var det jo særlig saadanne, der kunde give Plads for Udviklingen af de materialistiske Interesser og ellers give vedkommende Magt i Hænde og Indflydelse paa Samfundsforholdene.

En mere fjendtligsindet og hadsk Modstand mødte det aandelige Liv ved sit Gennembrud her i Vendsyssel ingen Steder, end hvor Bjørnbakismen var slaaet igennem og blevet sig bevidst.

Det var for saa vidt en Fordel, at Eleverne ikke boede paa Skolen i Smidstrup; derved undgik de at være under stadig Paavirkning af den jordbundne Aandsretning. Jørgensen havde Bopæl hos en Gaardmand ved Navn Enevold. Her kom den 4de Juni 1858 den før omtalte Bondedøge »Skov-Kirsten« og holdt gudelig Forsamling. Hun var paa den Tid i sin bedste Kraft som Opvækkelsesprædikant, og der gik Ord om hende langt ud over Vendsyssels Grænser. Folk strømmede da ogsaa den Dag til Enevolds Gaard i saa tætte Skarer, at Husene langt fra kunde rumme dem. Mødet maatte holdes i Gaarden. En Vogn blev kørt frem til Talerstol, og fra denne førte saa den Kvinde Ordet, hvis Navn uudslettelig er knyttet til Menighedens Vækkelseshistorie i Vendsyssel. Hendes Vidnes-

byrd kom heller ikke til at lyde forgæves den Dag.

Jørgensen var selvfølgelig iblandt Tilhørerskaren. Han stod ved nogle andre Kammerater, der nok vilde være med til at gøre sig lystige over »Pige-Prædikanten«; men det varede ikke længe, før hendes glødende, betagende Vidnesbyrd rev saavel ham som flere af Kammeraterne saaledes med, at de glemte baade deres egen Klogskab og Bjørnbaks Haan og Spot. Hun satte Skel imellem Lys og Mørke, Frelse og Fortabelse, Liv og Død, aandelig talt. Hun aabnede en Udsigt for dem til to Veje, hvilke ethvert Menneske ufravigelig maatte vælge imellem, den ene førte til evig Fred og Frelse i Samfund med den treenige Gud og alle hans hellige, den anden til evig Fortabelse med Trængsel og Pine hos Djævelen med alle hans Engle. — Ordene var som Lyn, der slog ned. De tændte, lyste og varmede. Saavel Jørgensen som flere af Eleverne fik den Dag tændt et Lys i deres Indre, der aldrig sluktes, men voksede i Styrke og Klarhed under deres Livs Udvikling.

Efter Mødet fik han Lejlighed til at tale med Kirsten, og her fik han flere af de Spørgsmaal klarede, hendes Tale havde fremkaldt hos ham. Han fulgte hende nu til flere Møder i Egnen, og inden hun forlod denne, var Gennembruddet sket med ham, han var vaagnet til aandelig Bevidsthed.

*

*

*

Ved Deltagelsen i Kirstens Forsamlinger var han kommen i Berøring med flere af hendes Venner, som blev til megen Støtte for hans nyvakte Tro. Blandt disse Venner maa her nævnes Gaardmand Niels Larsen og hans Hustru i Vejby*. Dette Hjem blev et Samlingssted for den Kreds, som ved Kirstens Vidnesbyrd var blevet aandelig vakt.

Pensioneret Lærer Larsen i Rønnebjerg, der var Elev samtidig med Jørgensen paa Smidstrup Højskole og hørte som denne til »Teologerne«, ligesom ogsaa han var af de livsvakte, skriver følgende om Møderne hos Niels Larsens:

»Ved de smaa Sammenkomster var Jørgensen altid en særlig velkommen Gæst. Han var utrættelig i at føre Samtaler om Guds Naade og vor Trang til den. Der blev ogsaa læst opbyggelige Stykker af en eller anden Bog eller den hellige Skrift, og vi sang ofte Salmer i disse Timer. — Det hændte ikke saa sjældent, at der kunde være helt forskellige Meninger om denne eller hin

* Niels Larsen og Hustru lever endnu, og deres Hjem i Vejby er, trods deres høje Alder, fremdeles et Sted, hvor Dørene staar vidaabne for Vennekredsen; men det var dog særlig i den Aarrække, Henriksen var Præst i Vejby, at de havde deres store Gerning i Menigheden ved at lade deres Hjem være Samlingsplads for den talrige Kreds, der fra nær og fjærn tyede til Vejby Kirke. Skønt langt fra formuende udfoldede de da en Gæstfrihed, man længe forgæves vil søge om Sidestykke til. De svarede altid, naar de blev spurgte, om de nok kunde evne al denne Gæstereren, at de skønnede ikke, det forringede deres økonomiske Stilling.

Sag, der kom frem i Samtalen; men det forstyrrede aldrig Freden eller gjorde Skaar i det gode Forhold iblandt os. Kun naar Sekterne faldt over os, kom Ufreden over disse Sammenkomster. Vi fik flere Gange Sammenstød med baade Mormoner og Baptister, som paa den Tid rørte sig en Del i Midt-Vendsyssel. De saakaldte »Jensenianere« stødte vi ogsaa enkelte Gange sammen med; men det var forøvrigt en Bevægelse, der hurtig tabte sig*.

*

*

*

Det er en Selvfølge, at Jørgensen efter det aandelige Gennembrud følte Trang til at meddele sin Hjærtenskær, hvad der var sket med ham, og skønt han vel havde paa Følelsen, at hans unge Trolovede ikke var modtagelig for den Glæde, han selv følte, og som han maatte overraske hende med, saa stod hans Haab dog til, at hun nok alligevel vilde følge ham, naar han fik Lejlighed til at udvikle for hende, hvilken mageløs Lykke det var at leve i Samfund med Gud, som et Barn med sin Fader. — —

Jørgensens Anelse om, at det ikke vilde glæde hans Kæreste at modtage Meddelelsen om hans aandelige Vækkelse, slog til. Saavel Lavra som

* Jensenianerne havde Navn efter en Skolelærer Jensen, der ved sin Fremtræden, som Stifter af en ny Religion, var Lærer i Aasted ved Frederikshavn. Se »Skov-Kirsten« Side 38.

Hjemmet, hun var opvokset i, var fuldstændig uforstaaende overfor alt Aandsliv, og tilmed var de vildeste Rygter i Løbet af kort Tid naaede Skavange, om hvordan Jørgensen var bleven »hellig«, at Skov-Kirsten havde gjort ham tosset, og at han aldrig brød sig om andet end at høre paa Kirstens Prædikener, og at han nok snart skulde til at rejse om med hende og prædike.

Efter en Tids Forløb modtog Jørgensen et Brev fra Lavra, der var fuldt af Bekymringer og Bebrejdelser, og hun stillede ham den Udsigt, at hvis han blev ved at være hellig, kunde de nok aldrig faa hinanden, da hendes Forældre aldrig vilde give deres Minde til, at de blev Mand og Kone, hvis han ikke blev Skolelærer.

Jørgensen blev selvfølgelig aldeles ulykkelig ved Modtagelsen af dette Brev; men det følte han, at hvordan det end gik, saa kunde han dog aldrig fornægte det Liv, der var udsprunget i hans Indre.

I hans Kamp og Tvivl gik Tankerne til Skov-Kirsten, som han opsøgte, og til hende klagede han sin bitre Sorg og Nød over Lavra. Kirsten trøstede ham med, at Forholdene skulde og maatte føje sig og bøje sig. Nu skulde hun rejse ned og forsøge at tale saavel hans Kæreste som hendes Forældre til Rette; hvilket hun ogsaa gjorde.

Kirsten fik en høflig, men noget kølig Modtagelse paa Skavange, men da hun i en Samtale

med Lavras Moder* søgte at gøre hende indlysende, at det ikke var noget galt, Jørgensen havde givet sig hen til, men just noget saare godt, der vilde sikre ham et lykkeligt Liv i Tid og Evighed, saa stod Moderen vel temmelig uforstaaende og uimodtagelig overfor den Tale; men hun rykkede nu ud med, at det ikke var saa meget det, at Jørgensen var blevet hellig, de frygtede, som at han af den Grund skulde forsømme Læsningen, saa at han ikke kom i den Lærerstilling, som de ønskede, at deres Datters Mand skulde indtage; men da Kirsten forsikrede hende, at de i den Henseende intet havde at frygte, tværtimod vilde han nu med større Alvor og Nidkærhed søge at dygtiggøre sig til den betydnings- og ansvarsfulde Gerning, saa faldt det hele i Lave, og Jørgensen fik den bedste Modtagelse, da han en Tid efter besøgte sin Kæreste og Svigerforældre.

Kom han saaledes den Gang lykkelig over Skærene, der havde rejst sig mellem ham og hans vordende Brud, saa blev der siden flere at overvinde, og mere end én Gang truede det med at sønderbryde det Baand, der knyttede dem til hinanden. Jørgensens Udvikling paa Aandslivets Omraade, der gik Slag i Slag, stod hans Lavra fremdeles udenfor. Han søgte, naar de mødtes, at drage hende med ind i dette og bortlede hende fra Strømninger og Forhold, han skønnede, hun

* Hendes Mand Kasper var ikke Fader til Børnene, hun var gift anden Gang.

havde Skade af; men saadanne Samtaler gav Anledning til idelige Rivninger, der ofte endte med, at Lavra tilbød at hæve Forholdet. Jørgensen bad hende da sædvanlig være en god Pige og bære over med ham, de kom da nok til Forstaaelse med Tiden, hun var jo endnu saa ung (hun var nemlig 9 Aar yngre end Jørgensen); men da Lavra en Gang under en saadan Samtale lod sig forstaa med, at de aldrig kom til Forstaaelse paa det Omraade, og det for den Sags Skyld ogsaa var hende ligegyldigt, blot han vilde lade hende have Fred, da tilbød Jørgensen hende, rigtignok med dyb Sorg, at hæve deres Forbindelse; men nu var det Lavra, der holdt igen og bad ham om Tilgivelse, og fra den Tid blev der aldrig mere Tale om at bryde det Baand, der bandt dem sammen, hvor stærke Rivningerne end blev imellem dem. De var nu hver for sig blevene klare over, at kun Døden kunde adskille dem.

II.

Jørgensen vedblev at være Elev paa Smidstrup Højskole Aaret ud; men da Embedet i »Skoven« imidlertid vedblev at staa ledigt, og Avtoriteterne saavel som Befolkningen gerne ønskede det besat, blev Jørgensen fra forskellig Side tilskyndet til at søge det, hvilket han da ogsaa gjorde, og da han ved en Pastor Wahls Mellekomst var bleven fremstillet for Biskop Kierkegaard, og denne efter at have gjort sig bekendt med hans

gode Anbefalinger og ved Samtale med ham var bleven klar over, at Jørgensen var en Mand, der var velskikket til at optage en Lærergerning, havde dette til Følge, at Jørgensen blev konstitueret som Lærer ved »Skovens« Skole og senere Kirkesanger i Torslev Kirke.

Eksamenslæsningen var dermed foreløbig afbrudt, men ikke opgivet. — Omtrent et halvt Aar efter Overtagelsen af Embedet holdt han Bryllup med sin Lavra — den 10de Juni 1859 —, og endnu samme Sommer tog han fat paa den afbrudte Eksamenslæsning i Forening med den før nævnte Kammerat fra Smidstrup, Th. Larsen, der tilligemed Jørgensen ønskede at møde ved den Eksamen, der i September Maaned afholdtes i Odense for »Privatister« samme Aar.

Om denne Forberedelse og Eksamen og dens Udfald skriver Larsen bl. a. følgende:

»I Sommerferien rejste jeg hen til Jørgensen med mine Bøger, og nu lukkede vi os inde i Skolestuen, tilhullede Vinduerne for ikke at forstyrres af Omgivelserne og gav os rigtig til at læse, indtil vi rejste til Odense; men Jørgensen fik ingen Eksamen, hvilket for en Del skyldtes den korte Tid, han havde haft til at forberede sig i; men det var ogsaa en »skarp Eksamination«, der blev holdt over os dette Aar. Denne Eksamen for Privatister var bleven forordnet et Par Aar før; men dette Aar var der mødt mange Aspiranter til den, og nogle af Avtoriteterne i Odense, som blev Medlemmer af Eksamenskom-

missionen, saa ikke mildt til den, da de helst vilde, at alle gik Seminarievejen. Udfaldet af Eksamenen i sin Helhed blev, at af 48, som havde meldt sig, bestod kun 15; her fra Vendsyssel var vi fire, men de tre faldt igennem. — Jørgensen forsøgte ikke siden at tage Eksamen, men blev dog ved at være Lærer i »Skoven« til sin Død, og han var som saadan meget afholdt.« — —

Efter denne med skuffede Forhaabninger endte Rejse skulde Jørgensen igen til at begynde det afbrudte Arbejde i sin Skole og Samlivet med sin unge Hustru. Hun stod vel ikke fjendtlig overfor det aandelige Liv, som han glødede for, men hun var fremdeles ikke i Forstaaelse med ham; men hvad han savnede i Hjemmet, det søgte han i Skolen og ude omkring hos Egnens Befolkning. Overfor Børnene fik hans indre Liv Luft, og det fandt Forstaaelse, som et noget pietistisk Livssyn kan finde det hos Børn. Og alle Vegne, hvor han troede, der var Modtagelighed hos syge saavel som sunde, der var han til Stede med sit Vidnesbyrd om Gudslivets Herlighed, og hans smukke Ydre i Forening med hans vindende, indtagende Væsen gav ham Adgang paa Steder, hvor mange andre, der kom i sligt Ærinde, fandt Dørene lukkede. Og han samlede Folk til Møder i Skolen, hvor han holdt Foredrag, læste for dem, talte og sang med dem; men det var en aandelig Ødemark, han var kommen til, hans Røst var som en enlig Svaales

Kvidren i den tidlige Vaar, den kunde ikke rigtig slaa igennem; han savnede bittert den lille Vennekreds, han havde levet sammen med, mens han var i Smidstrup.

III.

Præsten i Torslev paa den Tid var den gamle Pastor Fischer, der levede et demoraliserende Liv; men 1860 blev han af de kirkelige Mynigheder tvunget til at holde en Kapellan, Jensen Fogh. Det var en legemlig svag Mand uden noget bestemt aandeligt Stade, saa uagtet han var en from Mand, var hans Prædikener ikke noget Vidnesbyrd, der formaaede at sætte nogen Bevægelse i de aandelige Dødvande. Jørgensen var derfor uden stedlig Støtte.

Algreens mægtige Vidnesbyrd var jo i Sommeren 1859 begyndt at lyde i det godt et Par Mil Vesten for Torslev beliggende Vrejlev, og der gik Ord af den mærkelige Præst over hele Vendsyssel. Det varede derfor heller ikke længe, inden Klengen af den levende Røst naaede Jørgensens Øren, og han rejste ogsaa til Vrejlev flere Gange for at høre Algreen; men det frie, friske Vidnesbyrd i grundtvigsk Aand skræmte ham, saa han turde ikke give sig hen til det, endskønt det tiltalte ham. Men 1862 tog Pastor Fischer i Torslev sin Afsked, og hans Efterfølger blev Pastor Risom, der hidtil havde været Præst paa Anholt.

Det var en Mand i sin fulde Manddomskraft, en inderlig og varmtfølede Natur, hvem »Hjærtet laa paa Tungen«; hans Vidnesbyrd kunde ikke andet end finde Vej til alle modtagelige Hjærter, og det samlede da ogsaa Folk fra nær og fjærn, og fra Kirken fylkedes og flokkedes den forstaaende Del af Tilhørerne i det gæstfri Præstehjem, hvor den betydelige og djærve Præstefrue forstod at gøre det hyggeligt og hjemligt for den jævne Befolkning, saa der blev et godt Samlingssted for Guds Menighed, hvor Tale og Sang faldt godt i Lag.

I den Kreds blev Jørgensen snart hjemme.

Med Risoms Ankomst til Torslev skete der et nyt og gennemgribende Omslag i Jørgensens Liv. — Risom havde taget klart og fast Standpunkt i den grundtvigske Livsanskuelse, og Jørgensen mærkede snart, at Vidnesbyrdet var i Samklang med Algreens, og han stod derfor straks noget mistænksom overfor det, men det varede ikke længe, før den evangeliske Forkyndelse smeltede den pietistiske Isskorpe, der havde lagt sig om hans varme Hjærte, og hvor følte han sig glad og fri, da den sprængtes. At dette kunde ske saa forholdsvis hurtigt, dertil bidrog maaske ikke lidt, at hans Veninde Skov-Kirsten, som han havde saa stor Tillid til, allerede da var blevet paavirket i grundtvigsk Retning og nu var af Gæsterne i Risoms Hjem og blandt Kirkegængerne.

I denne Forbindelse maa ogsaa nævnes en

Mand, nemlig Lærer Henriksen fra Højstrup, som Jørgensen mødtes med i Risoms Hjem, og som blev hans fuldtro Ven og en god Støtte for ham i de følgende Aar af hans korte Levetid, der var rige paa Byrder, Kampe og Anfægtelser. Lærer Henriksen havde en Tid lang ikke ringe Betydning for den lille Vennekreds i det østlige Vendsyssel, der var blevet vakt ved Risoms Forkyndelse, og det baade som Ven og Ordfører.

Risoms velsignelsesrige Virksomhed blev nemlig af kort Varighed. Da han havde været Præst i Torslev i tre Aar, udbrød der en Tyfusepidemi i Vendsyssel, der ogsaa naaede til Risoms Pastorat, og som en samvittighedsfuld »Sjælesørger« flygtede han ikke bort, nej tværtimod! Tidlig og silde var han paa Færde, besøgte de syge og talte Trøstens og Husvalelsens Ord i Hjemmene, hvor den farlige Gæst var til Huse. Under denne Samaritangerning blev han smittet. Han kom en Aften syg hjem, og efter 10 Dages Forløb døde han til stor Sorg for hans Hustru og Vennekredsen, der havde samlet sig om hans Vidnesbyrd.

Lærer Nielsen, Vangen, sang ved hans Baare:

En trofast Jesu Tjener er gaaet heden,
 hans Daad er endt, hans Gerning er fuldbragt,
 han vidner ikke mer for os om Glæden
 i Livets Ord, i Jesu Naadepagt.
 Han var, som der blev nævnet ved hans Kiste:
 »En Kæmpe stor, dog en af Herrens smaa«;
 i Sang og Tale han sin Frelser priste;
 thi Barnesproget ham paa Tungen laa.

Henfarne Præst! naar jeg Dig Kransen binder,
 naar jeg Dig siger et velment Farvel!
 saa bliver Hjærtet blødt, og Taaren rinder,
 endskønt jeg véd, Vorherre har din Sjæl.
 Jeg dvæler ved, hvad jeg i Dig forliste,
 kan deraf slutte mig til manges Savn,
 modtag min Tak for Vejen, Du mig viste,
 og hvil saa sødt i Jesu Kristi Navn!

*

*

*

Jørgensen var vel en af dem, der dybest følte Savnet af den nidkære og vennesæle Præst. To Aar i Forvejen var han nemlig blevet angrebet af en meget ondartet Gigtfeber, der bandt ham til Sygelejet i lange Tider og fuldstændig nedbrød hans Helbred, saa han ikke havde en smertefri Time, de tre Aar, der randt, til han bukkede under for den. Men denne smertefulde Sygdom blev ogsaa et Middel i Vorherres Haand til at føre Jørgensen frem ad Livets Vej med Kæmpeskridt; thi først da tog det Fart med hans Udvikling, baade folkeligt og kristeligt, saa han, den korte Tid han havde at leve her i, kunde blive det mærkelige Vidne, han blev.

Under det flere Maaneder lange Sygeleje kom det ogsaa for Dagens Lys, hvilken Yndest han havde vundet hos sine Kaldsfæller og overordnede, thi med sidstnævntes Billigelse skiftedes fire af Nabolærerne til at bestyre hans Skole for at fri ham for Underholdet af en Hjælpelærer, og det var paa den Tid ogsaa vanskeligt at

finde en saadan, som Jørgensen kunde være tjent med at overlade sin Skole til.

Efter godt et halvt Aars Forløb kom han dog saa meget til Kræfter, at han selv kunde optage Lærergerningen nogle Timer om Dagen; men nogen Stadighed blev der ikke mere ved den, Sygdommen gjorde idelig Afbræk, og den stærke, smukke Mand blev saa mager, afkræftet og krum-bøjet, at han lignede en Olding, og kun med Nød og Besvær kunde han stavre ind i Skolestuen; men han elskede sin Gerning, og det var hans Livslyst at tale til Børnene om Gud Fader og hans underfulde Frelse for Menneskene, ved hans enbaarne Søn og hans Ledelse og Styrelse af Menneskeslægten. — Men det sidste Aarstid, Jørgensen levede, tog Sygdommen fuldstændig Overhaand. Han kom nu aldrig mere ind i den kære Skolestue, hvor han havde oplevet nogle af sit Livs bedste Timer.

Han laa stadig i Sengen; kun naar han, for at finde Hvile i en anden Stilling, sad i Sofaen, indhyllet i laadne Skind fra Hoved til Fod, med den ene Arm støttet paa Sofakanten, den anden paa Bordet, forlod han den.

Han led saa usigelig meget paa sit Legeme, og efterhaanden som han kom til Bevidsthed om, at hans Liv her snart vilde være afsluttet, kom der aandelige Anfægtelser til, der gjorde Kampen endnu sværere.

Men traadte Fjenden ham nær gennem Smerte, Anfægtelse og Pine, saa lod hans Herre og Me-

ster ham heller ikke uden Husvælelse, Trøst og Glæde.

Fra nær og fjern besøgte Vennerne ham, og det er et samstemmende Vidnesbyrd fra alle dem, jeg har talt med, der besøgte ham i hine Dage, at noget lignende har de aldrig før eller siden oplevet Mage til. De, som vidste, hvor lidende og svag han var, de kunde komme med den Tanke og i den Hensigt at ville trøste og glæde ham, og saa blev det dem, der kom til at tage imod, og ham, der gav. Hvor maatte de paa Legemet karske ofte føle deres Fattigdom i Aanden, naar de sad overfor den legemlig forpinte og sammenskrumpede Skikkelse, der lovsang og priste Gud for hans Naade og Barmhæjertighed.

Ikke sjældnen modtog han Vennerne med Salmen:

Herren han har besøgt sit Folk,
Natten hun blev til Morgen,
Menneskens Søn, Gud Faders Tolck,
slukket nu har al Sorgen — — —

Og det var, som hvert Ord blev understreget, der tonede fra hans Læber, og Lovsangens Sandhed øjensynliggjort i hans egen Person. Hvor var det ellers muligt, at han, som var saa afkræftet og mat, at han ikke kunde staa paa sine Ben uden Hjælp eller sidde oprejst uden Støtte, han, hvis Stemme var saa svag, at man skulde høre vel til, om man skulde opfange Ordene, han udtalte, naar det gjaldt mere ligegyldige Ting — hvor var det ellers muligt, at han

kunde synge og vidne med en Røst saa klar og ejendommelig, at man aldrig siden kunde glemme den.

Hvor var det ellers muligt, at han, som led saa svære Smerter paa sit Legeme, kunde være saa »sjæleglad« i Aanden og følge med og tage Del i, hvad der foregik i det kære Fædreland, baade folkeligt og kristeligt. Folkesangene, han i sin Ungdoms kraftige Alder i sygelig religiøs Forskruethed havde forsaget, afskyet som Djævelskab, dem sang han nu med Liv og Sjæl ind i sine Omgivelser, saa de maatte fryde sig. — Jo, Natten var i ham blevet til Morgen, Sorgen slukket og Kviden overvundet. Ordet levede i ham med Aandens Kraft og havde tændt Lys i hans Hjærte, saa hans Tunge glødede.

Af de mange mærkelige Oplevelser, hans Venner havde med ham, skal her kun meddeles et enkelt Træk, der maa tjene som et Eksempel for en hel Række af lignende Art. Før nævnte Lærer Henriksen i Højstrup har meddelt mig det.*

Det var omtrent tre Uger, før Jørgensen gik gennem Dødens Port, at Henriksen en Dag saa over til ham. Jørgensen var den Dag saa daarlig, at enhver maatte antage, han ikke havde mange Timer igen her. Hans Øjne syntes brystne og hans Stemme brudt. Kun med stort Besvær kunde han hviske nogle usammenhængende Ord;

* Henriksen er nu pensioneret Lærer og bosiddende i Vraa Stationsby. Han har været en af mine bedste Meddelere om Jørgensens sidste Leveaar.

Aandedrættet var uregelmæssigt og i høj Grad besværet.

Hans Hustru, der siden hans Sygdom var kommen i stadig mere aandelig Forstaaelse med ham, sad, som hun næsten altid gjorde, baade Nætter og Dage ved hans Seng og fulgte med Ængstelse enhver af hans Bevægelser. Henriksen vekslede nogle faa Ord med hende, men Samtalen gik straks i Staa; thi der hvilede en tung og vemodig Stemning over Stuen, som naar en Gæst, der bringer et sorgtungt Budskab, er i Vente, ja muligt saa nær, at han hvert Øjeblik kan ventes at træde ind ad Døren. I Spændingens Forventning sidder enhver med sine egne Tanker.

Da der saaledes var rundet en god Stund, vilde Henriksen gaa; men da de altid plejede at bekende Troen sammen, inden de skiltes, kunde Henriksen heller ikke den Dag komme over at sige Farvel uden at spørge Jørgensen efter, om han ønskede, at de ogsaa denne Gang skulde slutte deres Samvær paa sædvanlig Vis. Henriksen bøjede sit Øre til hans Mund for at opfange hans Svar, og han syntes da ogsaa at kunne forstaa, det var Jørgensens Ønske.

Henriksen bekendte da Forsagelsen og Troen, men da han kom til Bønnen, tog Jørgensen fat, og med høj Røst bad han Fadervor, og derefter sang han:

Ja, tro og bekende
til Dagenes Ende
det er Saliggørelsens Vej,

paa den lad os sjunge
 med Hjærte og Tunge:
 Vi har ham, vi slipper ham ej.

Da han bad, havde han rejst sig i Sædet, nu, han sluttede, sank han atter tilbage paa Lejet, og den forrige Tilstand indtraadte.

»Det er et dyrebart, uforglemmeligt Minde,« sluttede Henriksen sin Meddelelse, og en Taare glimtede i hans Øjne, »et Vidnesbyrd om Guds-Ordets Kraft i Liv og Død.«

Men det mærkeligste Vidnesbyrd, Jørgensen kom til at aflægge, mens han laa paa Sottesengen, det, som greb dybest og vakte en ualmindelig Opmærksomhed i vide Kredse, skal jeg her meddele.

Det var omtrent et halvt Aar, før han døde, at Smerterne en Dag var usædvanlig svære, og han følte sig i det hele saare betynget. Hans Hustru sad som sædvanlig ved hans Seng og iagttog enhver af hans Bevægelser. Da saa hun pludselig hans Aasyn forandre sig; det fik et lidende Udtryk, der efterhaanden skiftede til at blive lyst og straalende under Trosbekendelsens Ordlyd, som han fremsagde, og paa, hvad der fulgte efter, skønnede hun, han maatte have et Syn; hun tiltalte ham derfor ikke.

Og han havde et Syn:

Som han laa i Smerternes Favntag saa han pludselig en stor, svær, mørk og skummel Person træde ind i Stuen og skride hen til Sengen, hvor han laa; her stillede denne sig i en myndig og truende Stilling, idet han

udfoldede et stort Papir paa Dynen for ham. Det var tæt beskrevet. Han saa Linie ved Linie, og han vidste, inden han endnu havde læst et Ord, hvad det gjaldt: Det var alle hans Synder og Fejl, der her var optegnede. Han maatte, hvor nødig han vilde, læse og vedkende sig dem. Han saa ligesom i et Spejl sit Liv glide sig forbi med alle dets Fejl og Fald. Han grebes af en usigelig Rædsel, og han følte en Byrde hvile paa sig, der vilde tyngte ham i Afgrunden, hvis den ikke blev taget fra ham, og han følte det med fuld Bevidsthed, at det var Afgrundens, Fortabelsens Fyrste, der stod for ham og krævede ham til Regnskab for alle hans Synder. Men da kom han i sin svare Vaande sin Daabspagt i Hu, og som et brusende Væld brød det frem over hans Læber: »Vig bort, Satan! — jeg forsager dig osv., jeg tror paa Gudfader, almægtigste osv.« Hele Pagtens Ord blev fremsagt Ord til andet, og som Bekendelsen lød, maatte Dødsfyrsten vige med sit truende Dokument; men da han var forsvunden, saa han i Vinduets Lysskær en Skikkelse sagte skride frem imod sig, Glorien var om hans Isse, hans Øjne tindrede af Kærlighedens betagende Glød, fra hans hele Person udgik der et Lys, en Straaleglans, der varmede og kvægede. Med Udraabet: »Dig og ingen anden vil jeg tilhøre!« strakte Jørgensen sine Hænder ud imod ham, og i samme Øjeblik havde Frelseren favnet ham; thi det var hans Herre og Frelser, der i Nødens Stund kom ham til

Hjælp, det vidste han, saa snart han saa ham skride frem i Lysskæret fra Vinduet. Og nu befandt han sig i de dødes Rige, hvor et Lys omstraaede ham, der frydede og kvægede hans Øje, og han hørte Ord og Toner, der fyldte hans Sjæl med en unævnelig Fryd og Glæde — han følte en Livsalighed, mod hvilken Jordlivets Herlighed kun var som en Skygge at regne.

Helgenskarerne kom ham i Møde, og han syntes, de saa paa ham med Kærlighed; men han kendte ingen i deres aandelige, forklarede Skikkelse, før de oplod deres Røst og tiltalte ham, da kendte han dem paa Røsten, og Røsten havde den Klang, som Jordlivets bedste Røster havde givet ham en Forsmag paa, — Røsten,

hvorved trods Verdens Larm
os Hjærtet brænde kan i Barm
og smelte hen i Trøsten.

Han samtalede med flere forudgaaende Venner. En af disse, Peder Stenbroen, der kort i Forvejen havde gjort Rejsen til de dødes Rige, spurgte ham blandt andet, om han kendte nogle af Gudsrigets Kæmper, der var her. — »Nej, hvor skulde jeg kende dem!« svarede Jørgensen, »jeg har jo aldrig set nogen.« — »Kender Du da ikke Luther eller Apostlene?« spurgte Peder Stenbroen videre; nej, han gjorde ikke det.

Men nu viste Peder Stenbroen ham omkring. Han saa Luther og Apostlene og mange andre; de sad alle paa ophøjede Pladser med Glorie om

deres Isse. Store Tilhørerkredse omgav dem, og de førte Vidnesbyrdet om Herrens Frelsergerning, og der var et Liv og en Kraft i Ordet, som Jørgensen aldrig havde hørt Mage til paa Jorden. Der faldt Lys over mangt et Ord af Skriften, han aldrig før havde agtet eller forstaaet, og Livsværdierne skiftede for ham; meget af det, han før havde anset for Guld, var nu kun Slagger, og omvendt. Det var Livet i Ordet, der kastede Lys over alt, saa man saa Ting og Forhold, som de var. Det skjulte blev aabenbaret, det gemte kom for Dagens Lys.

Men Vidnesbyrdet, det levende Ord, kvægede og gav Hvile, Fred og Glæde* — — —

Under hele Synet sad, som sagt, hans Hustru hos ham og fulgte de skiftende Udtryk i hans Ansigt, og hun hørte ham bekende Pagtens Ord og saa ham gøre den favnende Bevægelse med Armene; men efter denne kom intet Ord over hans Læber. Han laa ganske stille hen, saa hun snart ikke skønnede, om han hvilede i Søvnens eller Dødens Arme.

Men da hans Aand vendte tilbage til Kødets igen, slog han Øjnene op og tiltalte hende, og han var da igen i svære Smerter, hvilket han

* Hvad her er optegnet af Jørgensens Syn, er i Løbet af de senere Aar samstemmende meddelt mig af Skov-Kirsten og fhv. Lærer Henriksen; og endelig har jeg, just som disse Linjer skulde gaa i Pressen, fundet i Grønborgs efterladte Papirer en Skildring af Jørgensens Syn, som bekræfter, og paa enkelte Punkter udfylder, hvad jeg før havde skrevet.

ikke havde været, mens han i Aanden var i de dødes Rige.

*

*

*

I den følgende Tid var der mange, der besøgte Ægteparret i Skovens Skole for af deres egen Mund at høre om den mærkelige Oplevelse; men Jørgensen blev stadig svagere og kunde ikke udholde lange Samtaler; men de korte Ordskifter, Vennerne fik med ham, var lige saa mærkelige som ejendommelige.

Fru Risom spurgte ham saaledes blandt andet, om han troede, at hendes afdøde Mand prædikede i de dødes Rige. »Ak nej!« svarede Jørgensen, »det gør han ikke, han er fuldt optaget af at høre. Det var hans store Lyst, mens han var i disse Egne, at høre et godt Ord; men der vil han faa den Trang fuldt ud tilfredsstillet.«

Den første kendelige Frugt af Synet, Jørgensen havde haft, var denne, at hans Tro var bleven styrket, saa Anfægtelserne havde tabt deres Magt og Smerterne deres Braad, og det var, hvad han saare trængte til den følgende Tid, som var rig paa Kampe baade paa Legeme og Sjæl; men i Nødens Stunder bad og raabte Ægteparret i Fællesskab til Gud Fader, og de fik da altid Fred og Husvælelse.

*

*

*

Endelig den 15de April 1866 løstes hans Sjæl fra den trange Støvhytte og gik hjem til det

Land eller Rige, som den forud havde aflagt et flygtigt Besøg, og som den stadig siden havde længtes tilbage til.

I Torslev Kirke hænger en Mindetavle, der — om end ikke i velvalgte Udtryk — bærer Vidne om den Agtelse, Jørgensen og hans Hustru havde vundet hos den Befolkning, de kun saa kort fik Lov at virke iblandt. Et saadant Minde vilde jo ikke sige stort i vore Dage; men for 39 Aar siden hørte det til Sjældenhederne. Indskriften er følgende:

»Med Agtelse og Kærlighed mindes Lærer til Skovens Skole og Kirkesanger for Torslev Menighed

Niels Christian Jørgensen,
født i Klim den 10de September 1830, død i Skovens Skole den 15de April 1866, gift 10de Juni 1859 med sin efterlevende Ægtefælle, Lavra Margrethe Nielsen, Moder til hans efterlevende Søn, og under Lidelserne, der opfyldte hans to sidste Leveaar, skønnede han, at en ædel Hustru kommer fra Herren.

Fred med den, som elsket dør,
han har levet, som han bør.«

Noget synligt Minde har Guds Menighed ikke rejst over Jørgensen; men hans Eftermæle vil leve iblandt os til Velsignelse ogsaa for kommende Slægter.
